

21544

~~Ordnung 1. Buch~~

~~Adiat...~~
~~ges. Buch...~~

D. A. A.
115 4 4

M. Andreßky, Diac.

~~a) 82~~

~~b) 270a~~

~~at no 2~~

~~L. n. 20. ar.~~

~~XVII, eb.~~

MARGARI

TA THEOLOGICA, CONTI-
nens præcipuos Locos doctri-
næ Christianæ, per quæstiones breuiter & ordine
explicatos, omnibus Pastoribus, Verbi
preconibus & Ecclesiæ mini-
stris summè utilis &
necessaria.

AVTORE IOANNE SPANGE-
bergo Herdesiano, apud Nort-
hufanos Verbi ministro.

Cum præfatione D. Casparis
Crucigeri.

ANNO M. D. XLIIII.

83

AD DOMINICI GREGIS PASTO-
res, Ioannes Spangeber-
gius, ἐξ ἁλίου.

Quisquis es ad Christi sanctum delectus ovile,
Pastorisq; boni nobile nomen habes.
Huc ades, hic ueram pascendi tradimus artem,
Et quæ Christigenis pascua danda uiris.
Quisquis es et Christi pastoris de grege, non est
Quod metuas rabidi dogmata falsa lupi.
Non hic offendes lolium nec papula Circes,
Non hic humani spurca uenena luti,
Sed uerum Christi uerbum, sacraatq; patrum,
Et quæ sunt sacris eruta scripta libris.
Hæc dedit egregius sincero corde MELANTHON;
Consule communes, pastor amice, Locos:

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI
pi & Domino D. PHILIPPO, Du-
ci Brunsvicensi &c. Domi-
no suo clementissi-
mo salutem.

FFLAGITARVNT IAM
dudū (clarissime princeps)
quidam ex tuæ celsitudinis
dicatione uerbi diuini præco-
nes, ut ad subscriptas quæ-
stiones, præcipua theologicæ disciplinæ
capita continentes, breuissime, idq̃ ex so-
lidis scripturis responderem: quo sacra-
rum literarum cultores, nunc primum sa-
cris initiati, & in pastorum gregem ad-
scripti haberent breuē quandam sui officii
formulam, quomodo scilicet pabulo
salubriori, commissum sibi gregem do-
minicū pascere & curare possent. Quæ
res tametsi difficilis fuerit & laboriosa,
præsertim homini alioqui occupatissi-
mo, nolui tamen me ab humanitate tam
alienum præstare, ut tot & tantis amicis
rogantibus pigeret, uel unius anni, ne di-
cam mensis, subire laborem: præsertim
cum possem hoc quantulocunq̃ labo-

A 2 re ius

EPISTOLA

re iuuare studia, promouere pietatem, & patriæ quoque ingens ornamentum adferre. Si enim munus honestum est & pium, bonis literis iuuentutem instituere, quis dubitat multo honestius & foelicius esse pastoris officium, in quo nedum pueri, sed & omnium ætatum homines ad Christi gloriam perducuntur. Vbi autem diu mecum disputassem, cuius iudicium & eruditionem in hoc negotio potissimum amplecterer, succurrebat unicum huius nostri seculi decus, D. Philippus Melanthon, qui in hanc rem Locos communes tanto spiritu congeffit, ut proculdubio omnes qui in Concionatorum numerum sunt uocati, deinceps præter negotium rectius & maiori fruge sunt declamaturi. Huius igitur uerba, utpote ex omni parte absolutissima ne post Homerum Iliada canere uidear, lubens adscripsi. Si quid ea in re peccatum est, spero mihi ab autore ueniam dari, quando id non iniquo animo, sed iuuandæ pietatis studio sit factum. Utinam omnes qui nunc ab alto pulpito declamant, mordicus eius auctoris

DEDICATORIA.

authoris uerba & sententias teneant, forsalsis in maiori tranquillitate fuerint res Ecclesiæ. Videmus em̄ passim in Academijs, collegijs et monasterijs multos esse, qui hoc ueræ pietatis studium damnant, huic sancto religionis negotio obstrepunt, quos oportuit, utpote qui se capita & columnas ecclesiæ gloriantur, in prima acie stetisse, hi nullum non mouent lapidem, ut pietatem passim reflorescentem opprimant, & eos qui hanc in uulgus spargunt, penitus e medio tollant. Contra uidemus pietati & rectis studijs nusquam plus honoris, plus præmiij, plus dignitatis esse, quàm apud principes. Sic enim sunt (laus Deo) aulæ quorundam principum, ut præ his, ipsæ etiam scholæ & Episcoporum curiæ frigeant. Quando igitur tua celsitudo, princeps clarissime, non tantum principum, sed regū quoq; sanguine orta, inclytos a domino deo accepit regulos, optimi Patris, optimos filios, pietatis & ueræ sapientiæ studiosos: dignum iudicauit, tuæ celsitudini hanc lucubratiunculam qualis qua-

A 3 lis

EPISTOLA

lis est dedicare, ut tuæ celsitudinis pasto-
res, à quibus in hanc palæstram prouoca-
tus sum, per tuam celsitudinem habeant,
quo se oblectent & exerceant. Delecten-
tur alij spinosis & sophisticis argutijs:
tuæ celsitudinis, Pastores antiquam illam
genuinam atq; ueram theologiam appre-
hendant. Tum fiet ut omnigenā Christia-
næ pietatis doctrinā plane assequamur.
Sinant alios interim aucupari sacerdotia,
præbendulas, & ut uocant, beneficia im-
pietatis irritamenta: sinant alios ambire
opes, uoluptates, & noctes diesq; agere
in culcitrīs. Tuæ celsitudinis pastores
dent operā, ut plantent, ut irrigēt, ut ædi-
ficient Ecclesiam dei: tum speramus fore,
ut tandem emicet ac uincat ueritas. Hi
uerò qui nunc suis sycophantijs, pietatis
doctrinam inficiunt, & pseudodoctrinis
conscientias illaqueant, dabunt certo
pœnas. Nos interim precemur illis men-
tem meliorem dari, ne semper, quod
hactenus faciunt, uiuant à deo. Tua cel-
situdo, hoc quicquid est laboris, boni
consulat, Quam deus optimus maximus
nobis

DEDICATORIA.

nobis diu seruet incolumem. Datum
Northusiæ, in ferijs natalitijs Christi.

ANNO M. D. XL.

Tuæ C. deditissimus Ioan-
nes Spangenberg.

CASPAR CRVCIGER LE
ctori salutem di-
cit.

VM SIT AMPLISSIMUM
omnium munus in terris, &
summa functio, docere Euan-
geliũ Christi, & pascere Ec-
clesiam, quam deus sanguine
suo acquisiuit: summa religione ac uene-
ratione ad id ministerium accedere, &
magno studio præparare sese debebant
omnes, ut ad rem tantam uenirent instru-
cti ijs dotibus, quas in pastore seu docto-
re Ecclesiæ requirit Paulus, inter quas
præcipuũ est, quòd præcipit, ut qui præfi-
citur gubernationi ecclesiæ, sit *σπουδαίως*,
id est, qui non solum ipse norit doctrinã
Christianã, sed etiam idoneus sit ad alios

A 4 docens

EPISTOLA

docendos, & doctrinam quam tenet, rectè et foeliciter populo tradere possit. Horum utrunque magnum est, & requirit acre studium & curam. Primum enim necesse est, ut alios docturus, ipse domo afferat bene cognitam ac multum & diu meditatam summam doctrinæ Christianæ, ita ut nō solū generalia quædam capita aut sententias uulgo etiam iactatas, utcunque meminerit, sed totam doctrinam ac singulas eius partes, & uelut articulos exquisite perscrutatus, earū summam animo comprehensam & inclusam secum circumferat, ut ubi opus sit, habeat quod uelut diligens & bonus paterfamiliās ex instructo penu depromere & in usum proferre possit. Deinde adiungenda est & in docendo prudentia & dexteritas quædā, ut aptè, propriè ac perspicuè ea tradat. Ad hanc facultatē opus est etiā instrumentis aliarū artium, præsertim cū incidunt controuersiæ, & refutandæ sunt opiniones, quæ non consentiunt cū pura doctrina Euangelij. Vbi danda est opera ut ostensis fontibus & prolatis ueris

DEDICATORIA.

ueris rationibus & scripturę testimonijs,
conscientiæ euoluantur ex erroribus &
perplexitate, & confirmetur in uera do-
ctrina. Hęc omnia postulāt acre & inde-
fessum studiū, assiduā lectionē & medita-
tionē scripturarū, item adminicula aliarū
artium, quę sunt necessariae ad eruditē ac
dextrē explicandos difficiliore locos, &
de quibus est aliquid cōtrouersię. Quare
magna habenda est gratia ijs, quos deus
singulari beneficio his temporibus exci-
tauit ad restituendā Ecclesijs purā doctri-
nam Euāgelij, quicq; indefesso studio, nec
sine magnis sudoribus elaborarunt, ut in
ueram doctrinā ex illis densissimis tene-
bris superioris seculi erutā, & ex immen-
sa cōfusione ac perplexitatibus euolutā,
sine ambiguitate et sophistica, planē et ex-
plicatē traderent, & ad adiuuāda bonorū
studia summā doctrinæ Christianæ per
partes & methodū contractas, ubi inte-
gre & conspici & comprehendendi possent,
tradiderunt. Sed uicissim detestanda est
nonnullorū perdita socordia & ignauia,
quæ reliqua est ex illa inueterata superi-

A S oris

EPISTOLA

oris seculi negligentia & inscitia, cū abie-
cto omni studio cognoscendæ ueræ do-
ctrinæ ex ipsis fontibus scriptæ, doctrina
obruta est nugacissimis sophistarū dis-
putationibus, & in uulgo omnia plena
fuerunt stulta superstitione & extrema
inscitia, culpa illorū, qui cum præesse de-
berent Ecclesiis, uentris & quæstus cau-
sa, omnia studia ad imposturas, & suā ty-
rannidem cōparata habuerunt. Eodē mo-
do etiam hoc tempore in quibusdam, cū
doctrina Euangelij in clarissima luce for-
tissimè tradita extet, tamen tanta est
ignauia, ut nolint adhibere mediocre stu-
dium, ut uel alijs eam tradant, uel ipsi sal-
tem rectè percipiant. Tales, quid aliud di-
cas, quàm uentres & Epicuri de grege
porcos, potius haris quàm aris et templis
præficiendos. Paulus Timotheum disci-
pulum prædicat, quòd ab infantia sacras
litteras didicerit, quod sibi docenti ac gu-
bernanti Ecclesias assiduus comes adhæ-
serit. Et tamen sic instructo quàm dili-
genter præcepta dat, ut studio excitet
donum sibi datum, ut intentus sit lectio-

ni,

DEDICATORIA

ni, doctrinae, exhortationi, ut sollicitè studeat, seipsum exhibere Deo operarium non erubescendum, rectè secantem uerbum ueritatis, denique ut studeat, quo ipsius profectus manifestus omnibus fiat. Quanto magis nos acuere studium & curam debebamus, & excutere istum nostrum ueternum, cogitantes animo & magnitudinem nostri ministerij, quod proprie est caeleste ac diuinum, & quam rationem nos reddere oporteat Deo, quas poenas daturi simus, si in tanta functione negligentes ac paru fideles fuisse reperiemur. Magna res est, & procul supra captum humanae rationis posita, doctrina Euangelij: quare ad haec sacra reuerenter accedendum est, & afferenda mens ardens cupiditate & studio haec arcana cognoscendi. Sed studio ac meditationi coniungenda est inuocatio, ut spiritus sanctus mentes nostras sua luce perfundat, ut haec sanctissima mysteria comprehendere possimus, utque adsit ministerio nostro, & illud gubernet ad gloriam Dei & salutem Ecclesiae. Ita cum fructu & feliciter

EPIST. DEDICATORIA.

liciter uersabimur in hoc sanctissimo munere, nam in illis efficax esse uult spiritus sanctus, qui adhibent studiū et curam, nō in ociosis & securis. Sed desino hæc persequi, non enim institui iustam adhortationem. Hæc breuiter dixi, admonēdorum imperitorum causa, ut accessuri ad ministerium docendi diligentius se præparent, ut ueniant instructi quadam perfectiore doctrina, quam ferē in uulgo esse solet. Ac bonam operam nauauit IOHANNES SPANGENBERGIUS, qui ut adiuuaret imperitorū studia, præcipua capita & partes doctrinæ ex Locis cōmunibus, editis à uiro doctis. domino PHILIPPO MELANTHONE, contraxit in quæstiones, ut in promptu sit, unde petant studiosi, quid de singulis respondendum sit. Itaq; hunc libellum Studiosis commendo. Bene uale.

LIPSIAE KALEN.

Ianuarij.

ANNO M. D. XL.

Q V I D E S T P A S T O R Ecclesiæ?

E S T persona legitimè uocata, autoritate & mandato diuino, ad curam animarum sibi commissi gregis, ut tradat doctrinam Euangelij, & administret Sacramenta.

Quod est officium Pastoris?

Est fideliter gubernare sibi commissam Ecclesiam ministerio uerbi & Sacramentorum, & arcere falsam doctrinam & scandala.

De hoc officio præcipit Paulus Act. 20. Attendite uobis & uniuerso gregi, in quo posuit uos spiritus sanctus, ut pascatis Ecclesiam Dei, & c.

Quid requiritur in Pastore, ut sit idoneus?

P R I M V M, ut habeat uocationem & mandatum.

S E C V N D O, ut sit rectè institutus in doctrinæ Euangelij, & teneat certam formam Christianæ doctrinæ ex scriptura sacra, & eã purè, propriè & perspicuè tradere possit. Sicut Paulus præcipit Episcopum esse didacticum, id est, idoneum ad docendum. Et Timotheum iubet tenere $\epsilon\upsilon\delta\omicron\tau\acute{\omicron}\nu\ \pi\omega\sigma\tau\eta$ seu formam sanæ doctrinæ.

T E R T I O

TERTIO, ut in docendo adhibeat fidem, & prudentiam, ac norit, iuxta præceptum Pauli, rectè se-
 care doctrinam pietatis, ut & in tradenda doctrina
 prudenter ostendat discrimina & fines inter Euange-
 lium & alias doctrinas, & eruditè sciat confirmare
 articulos & capita doctrinæ, & refellere falsas opi-
 niones & dogmata, quæ habent aliquid impuri, colla-
 ta ad Verbum dei.

Item, ut in gubernando & regendis conscientijs
 adhibeat prudentiã & curam, ut rudes instituantur,
 ut doceat & euoluat ex erroribus ambigentes et per-
 plexos, confirmet imbecilliores, ut corrigat & reuo-
 cet errantes, ut peccantes arguat & castiget, ut per-
 terrefactos & afflictos consoletur &c.

QUARTO, ut uita & exemplo fidei ac bono-
 rum operum præeat populo. Sicut Paulus præcipit
 Timotheo, Esto typus fidelium &c. Et Petrus, Fiatis
 typi seu forma gregi.

Quæ est legitima uocatio?

Est autoritate & mandato Dei aliquem adhiberi
 ad ministerium.

Quomodo fit uocatio?

Duplex est modus uocationis.

Quædam fit immediate à Deo. Hæc est propriè
 prophetica & apostolica. De qua ait Paulus, se nec ab
 hominibus, neq; per homines uocatum esse.

Alia fit à Deo seu mandato diuino, sed per homi-
 nes

nes, sicut erant, quos scriptura uocat filios Prophetarum, hoc est, discipulos, qui à Prophetis instituebantur, ut & ipsi idonei essent ad docendum. Ita ab Apostolis constituti sunt Episcopi & Pastores Ecclesiarum, & postea ab Ecclesia eliguntur & ordinantur ministri.

Est ergo & hæc legitima uocatio & uerè diuina, cum de autoritate Ecclesie aut eorum, quibus Ecclesia committit iudicium, commendatur alicui ministerium.

Est ne licitum petere ministerium?

Respondeo: Interest inter petitionem & ambitionem. Nam ambitio simpliciter prohibita est.

Quid est petitio?

Est deferre suã operã Ecclesie, sic tamen, ut relinquas liberum iudiciũ, an sis idoneus, ijs ad quos pertinet cognitio. Ergo, qui sic petit, non ambit, sed tantũ significat suam uoluntatem, quòd si ab Ecclesia uocetur, & iudicetur idoneus, non recuset suscipere labores & pericula, quæ sunt in ministerio.

Econtra ambitio est, cum aut per arrogantiam, aut alia cupiditate, aut propter uentrem tantum, sese aliquis ingerit, non expectans iudicium, nec uolens periclitari. Sed pugnat pecunia & alijs artibus.

Sed uera petitio, quæ fit sine ambitione, laudanda est, & ad eam inuitandi sunt pij. Multum enim habet boni.

Primum

Primum, quod expedit multos esse, qui instituantur ad ministeriū, ut eorū possit esse usus in Ecclesia.

Deinde expedit multos esse qui petant, ut Ecclesia norit uoluntatem eligendorum, & possit habere delectum.

Tertio, in hoc ipso uirtus est modestiæ, quod qui petunt, submitunt sese iudicio Ecclesiæ, & periclitantur de sua existimatione.

Postremo, hoc ipsum acuit diligentiam & studium in petituris, ut maiore cura præparent se ad ministerium.

Quo testimonio probas, quod sit licitum sic petere ministerium?

Paulus 1. Timoth. 3. inquit: Si quis Episcopatū expetit, bonum opus desiderat. Item 1. Cor. 14. Appetite spiritualia, magis autem ut prophetetis.

Quid debet propositum esse suscepturo ministerium?

Primum, dignitas & amplitudo ministerij. Est enim summa functio sic petere ministerium, quo nullum maius excogitari potest, adeo quæ proprie diuinū. Ideo Paulus id ornat summis preconijs, uocat eos quæ docent Euangelium, dei ministros, item dei cooperarios & adiutores, &c. Debetur ergo huic ministerio summa reuerentia, & maxima religione ac studio deest ad id accedere.

Secundo, considerari debet uoluntas & mandatum

tum

PASTOR ECCLESIAE. S

tum dei, quia deus reposcet rationem pro animabus,
& horribiles poenas minatur ijs, qui non fideliter faciunt suum officium, sicut saepe docet scriptura, Ezech. 33. Et Christus in parabolis, de seruo nequam &c.

Tertio, promissiones praemiorum, quia deus pollicetur ingentia praemia, ijs qui fideliter praesunt ministerio, sustinent labores, odia & pericula propter ministerium, sicut inquit Christus, Beatus est seruus ille, quoniam super omnia constituet eum dominus suus. Et Petrus, Recipietis coronam gloriae immarcescibilem.

QVAE est summa doctrinae Christianae tradendae in Ecclesia?

Hanc aptissime complexus est Christus Lucae ultimo, cum inquit: Ite praedicantes in nomine meo poenitentiam & remissionem peccatorum.

EST ergo summa ministerij Ecclesiae in hoc, ut doceatur poenitentia & remissio peccatorum.

Quae est partitio summaria totius Scripturae?

Eaedem duae sunt partes. Est enim aut doctrina, praecipiens quid sit faciendum, & arguens peccata: Aut est doctrina de remissione peccatorum. Haec duae partes uocantur Lex & Euangelium.

DE LEGE.

Quid est Lex?

EST doctrina praecipiens, quales nos esse, quae facere

B

cere

cere, quæ omittere oporteat.

Quotuplex est Lex?

Prima diuisio: Leges aliæ sunt diuinæ, aliæ hu-
manæ.

Quid est lex diuinæ?

Quæ instituta est à Deo, & præcipit nõ tantum
de externis actionibus, sed requirit etiam interiores
motus cordis, adeoq; perfectam obedientiã erga Deũ,
& damnat eos, qui illam non præstant.

Quid est lex humana?

Quæ instituitur humano arbitrio, & præcipit
de externis actionibus & officijs.

ALIA DIVISIO.

Legum aliæ sunt naturales, aliæ positiuæ.

Hinc uulgo recensentur tres species, Lex naturæ,
Lex diuina Mosi, Lex humana.

Quid est Lex naturæ?

Est notitia legis diuinæ, naturæ hominis à Deo
impressa, qua intelligit esse Deum, esse conditorem &
gubernatorem, bonum & iustum esse, benefacere iu-
stis & punire iniustos, & ei deberi obedientiam. Item
colendam esse societatem humanam, parentibus esse
obediendum, homines diligendos, iuuandos, neminem
ledendum, iuxta illud: Quod tibi fieri non uis alteri
ne feceris.

Quæ est Lex diuinæ?

Hanc uocamus Legem traditam per Mosem.

Quotus

Quotuplices sunt Leges Mosaicæ?

Triplices, morales, iudiciales & cæremoniales.

Quid est Lex moralis?

Est doctrina præcipiens de perfecta obedientia erga Deum, seu de uita & bonis operibus erga Deum, & omnes homines.

Vbi traditur Lex moralis?

Breuis & perfecta descriptio continetur in Decem præceptis, propositis populo Israëlitico per Moysen, quæ uocamus Decalogum.

Quid interest inter legem naturæ & legem moralem seu Decalogum?

Leges naturæ sunt leges diuinæ, & plane eadē, quæ in Decalogo, hoc est, in scripta lege morali continentur.

Quare igitur tradita est lex Moysi, cum antea esset lex naturæ?

Etsi illud lumen & illæ notitiæ inditæ menti hominis ante lapsum, in natura nondum corrupta, erant certæ & integræ, & habebant firmum assensum, tamen postea ualde obscuratæ sunt uitio originis, & est infirmus assensus, sæpe etiam excutuntur dubitatione, & propemodū obliterantur. Ideo Deus addidit legem scriptam, ut lex naturæ uoce diuina renouata, clarior & illustrior redderetur. Simul etiā ut extaret

DE LEGE.

testimonium Verbi dei, quòd hæc notitia naturalis sit Lex dei.

Quomodo possunt distribui Leges naturæ?

Decalogus est aptissima methodus omniũ legum naturalium, adeoq; ipsa distributio et explicatio legum naturæ. Non igitur potest inueniri aptior distributio, quàm explicatis ordine præceptis Decalogi.

Obligat ne Decalogus omnes homines?

Etsi lex Mosi est abrogata, nec obligat Gentes, tamen quia Decalogus nihil aliud est, quàm reuelatio & explicatio legis naturæ, ideo manet Decalogus et obligat omnes homines. Nõ quia à Mose traditus est: Sed quia est interpres illius æternæ uoluntatis Dei, quæ est ipsa lex naturæ.

Quæ est partitio Decalogi?

Due sunt Tabule. Prior continet præcepta de uita spiritali, quales esse debeamus erga Deum, seu de ijs operibus, quibus propriè agimus cum Deo, & describunt iterum ac proprium cultum Dei.

Secunda, continet præcepta de uita politica inter homines, quales debeamus esse erga proximum.

Recita Decalogum.

- I Non habebis deos alienos coram me.
- II Non assumes nomen domini dei tui in uanum.

DE DECALOGO.

9

- III Memento, ut diem Sabbati sanctifices.
IIII Honora patrem tuum & matrem tuam, ut sis
longæuus super terram.
V Non occides.
VI Non mœchaberis.
VII Non furtum facies.
VIII Non loqueris contra proximum tuum falsum
testimonium.
IX Non concupisces domum proximi tui.
X Non desiderabis uxorem eius, non seruū, non
ancillam, non bouem, non asinum, nec
omnia quæ illius sunt.

Quid præcipiunt hæc mandata
Decalogi?

PRIMUM præcipit cultum Dei internum,
scilicet, uerum & perfectum timorem, uerā & per-
fectam fiduciam, perfectam dilectionem dei.

SECUNDUM præcipit cultum exteriorē,
usum nominis Dei. Nempe inuocationem, gratiarum
actionem, prædicationem Verbi dei & confessionem.
Hæc sunt sacrificia laudis.

TERTIUM præcipit ministerium Verbi san-
cti colendū, & ceremonias diuinitus datas, propter
ministerium conseruandas esse, ut aliqua tempora au-
diendo Verbo, & per ceremonias exercendo tribua-
mus.

QUARTUM præcipit obedientiā erga pa-
rentes

B 3 rentes

rentes & magistratus, & complectitur hoc præceptum summam uirtutes, scilicet, diligentiam in parendo, seruire uocationi, modestiam, pietatem erga parentes, erga rem publicam, & similes uirtutes.

QUINTVM præcipit neminem ledere, prohibet uindictæ cupiditatem, odia, inuidentiam & similes affectus, et complectitur multas uirtutes, uidelicet, iustitiam, mansuetudinem, constantiam, patientiam, clementiam.

SEXTVM approbat coniugium, & prohibet abstinere ab aliena. Complectitur uirtutes, castitatem, temperantiã, continentiam, sobrietatem & similes.

SEPTIMVM munit rerum proprietates, prohibetq; abstinere à rebus alienis. Cõplectitur parsimoniam, liberalitatem, sedulitatem & diligentiam.

OCTAVVM munit iudicia, requirit ueritatem pactorum & testimoniorum.

NONVM & DECIMVM, addunt declarationem reliquis præceptis, quòd non solum externa facta, sed etiam mali affectus prohibeantur, et quòd accusetur concupiscentia.

Quæ sunt leges Mosaicæ iudiciales siue forenses?

Quæ præcipiunt de ritibus coniugiorum, de successione, de poenis delictorum, & similibus rebus forensibus. Hæc ad Christianos non pertinent, nisi si quæ in illis sunt naturales, ut cum prohibentur cognatorum

gnatorum & certorum affinium connubia, reuerentia enim sanguinis debet obseruari ab omnibus gentibus & omnibus seculis. Nam & Cananæi delati sunt propter incoestas libidines, quod duxissent cognatas.

Quæ sunt leges cæremoniales?

Quæ præcipiunt de templo & ritibus sacrorum, qui ritus Iudæos separant à Gentibus. Ab his legibus Christiani sunt liberi. Hoc tamen uult Deus, ut aliquo tempore cæremonias diuinitus traditas usurpemus, & ad ministerium uerbi conueniamus, nulla enim res magis necessaria est, quam ministerium uerbi Dei.

Quis est affectus legis diuinæ? & quot sunt eius officia?

TRIA. Primum, Lex coërcet omnes homines disciplina quadam. Hinc Paulus ait: Lex est iniustis posita. Et rursus: Lex est pædagogus in Christum. Ad hanc disciplinam ordinauit Deus magistratum, legis doctrinam, poenas, calamitates humanas, &c.

Secundum, Ostendit peccata, accusat & perterrefacit & damnat conscientias. Hinc Paulus ait: Per legem agnitio peccati. Item lex iram operatur. Item, Per legem peccatum fit excellenter reum. Item, Accusator mortis peccatum, uirtus autem peccati Lex.

Tertium, Docet quænam opera placeant Deo, & præcipit certa opera, in quibus obedientiam cr-

ga Deum exerceamus. Nam etsi liberi sumus à lege quod ad iustificationem attinet, tamen quod ad obedientiam attinet, manet lex, nam iustificatos necesse est obedire Deo.

Potest ne homo suis uiribus Legem dei præstare?

Nihil minus. Non satisfit Legi diuinæ per opera nostra exteriora, ut Scholastici docent, nec etiam per conatum interiorem uoluntatis, sine fide & spiritu sancto. Sed CHRISTVS est cõsummatio Legis, hoc est, lex sine CHRISTO nihil prodest.

Potest ne homo iustificari per Legem?

Minime, Paulus enim detrahit legi iustificationem in hac corrupta natura, quia nemo nature uiribus legi satisfacit. Qui ergo non sunt reconciliati fide, etiam si aliqua legis opera faciunt, tamen non possunt deo placere, semper enim accusantur à lege, & manent in dubitatione & desperatione.

Cur ergo traditæ sunt leges Mosaicæ, si non iustificant?

Ideo traditæ sunt, ut discernerent Israëlitæ à reliquis Gentibus, usq; ad prædicationem Christi. Voluit enim Deus segregare hunc populū à cæteris Gentibus, ut certus aliquis populus esset, in quo nasceretur Christus, & in quo conseruarentur promissiones, & extarent certa testimonia de VERBO dei, ideo etiã
tantis

tantis miraculis populus iste eductus est ex Aegypto. Quanquam igitur Israëlitæ non merebantur remissionem peccatorum coram deo, propter has leges, tamen Deus subiecit eos istis legibus, tanquam Pædago go, ut Paulus ait: Consequabantur autem remissionem peccatorum, fiducia misericordie Dei promissæ, propter uenturum Christum, quem Euangelium nunc uenisse prædicat.

DE EVANGELIO.

Quid est Euangelium?

Est prædicatio pœnitentiæ & promissio remissionis peccatorum & iustificationis, quam ratio non tenet naturaliter, sed reuelata diuinitus, in qua Deus pollicetur se propter Christum filium suum remittere peccata, & nos pronunciat iustos, id est, acceptos, & donat spiritum sanctum & uitam æternam, modo ut credamus hæc nobis propter Christum certo contingere.

Quod est discrimen inter Legem & Euangelium?

Lex requirit perfectam obedientiam, uerum Dei timorem, fiduciam ueram, terret corda & conscientias, non remittit gratis peccata, non pronunciat iustos, hoc est, Deo acceptos, nisi legi satisfactum sit. Et quanquam habeat promissiones, tamen hæc requirunt conditionem impletæ legis, uidelicet, Qui fecerit hæc, uiuet in eis. Item, hoc fac, & uiues.

14 DE PROMISSIONIBVS.

Euangelium uerò est contio de pœnitentia, continens promissiones beneficij Christi. Consolatur corda perterrita, remittit gratis peccata, & pronunciat nos iustos, etiam si legi non satisfacimus.

DE PROMISSIONIBVS.

**Quotuplices sunt promissiones
scripturæ sanctæ?**

Duplices. Quædam sunt additæ legi, & habent conditionem legis, hoc est, exhibentur propter implementationem legis.

Quædam non habent conditionem legis tanquam causam, hoc est, non promittunt remissionem peccatorum propter impletam legem, sed gratis propter Christum, ut sunt promissiones Euangelij.

Quæ fuit prima promissio Euangelij?

Cum post lapsum Adæ, Deus dixit ad serpentem; Inimicitias ponam inter te & mulierem, & inter semen tuum & semen illius, ipsum conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo eius. Hac promissione & consolatione erigitur Adam, agnoscit se habere Deum propitium, licet uideat se indignum & immundum.

Hæc Promissio postea renouabatur Abraham, Deinde & Isaac & Iacob. Huic promissioni crediderunt, & licet se indignos agnouerunt, tamen statuerunt se habere Deum placatum, propter ipsius misericordiam

cordiam & promissum semen. Sunt præterea in Psal-
mis & Prophetis multæ contiones de Christo, de re-
missione peccatorum, de uita æterna, quæ omnes huc
tendunt, ut erigant & consolentur nos in nostra lu-
cta & dubitatione, & doceant nos confidere, cum ue-
rè inuocare & colere.

Est ne promissio Euangelij uni- uersalis?

Imò, sicut promissio Euangelij est gratuita, sic
etiam est uniuersalis, hoc est, offert & promittit om-
nibus hominibus reconciliationem. Sicut enim prædi-
catio pœnitentiæ uniuersalis est, ita & prædicatio re-
missionis peccatorum uniuersalis est. Hinc Christus
ait, Ioan. 3. Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum
unigenitum daret, ut omnis, qui credit in eum, non
percat. Sic Paulus Rom. II. Conclufit Deus omnes sub
peccatum, ut omnibus misereatur. Quòd autem non
omnes consequuntur Euangelij promissa, eò fit, quia
non omnes credunt. Euangelium enim, etsi gratis pro-
mittit, tamen fidem requirit, oportet enim fide pro-
missionem accipi. Particula autem Gratis non exclu-
dit fidem, sed conditionem nostræ dignitatis, & postu-
lat, ut promissionem accipiamus, id aliter fieri non po-
test, nisi fide.

Quod est opus Euangelij?

Consolari anxias conscientias, & promittere cre-
dentibus remissionem peccatorum et uitam æternam.

Quæ

Quæ est summa Euangelij?

Qui crediderit & baptisatus fuerit, saluus erit.
 Marc. 16. Item, credere Iesum Christum esse agnum
 Dei, tollentem peccata mundi, Ioan. 1.

DE PECCATO.

Quid est Peccatum?

Est non tantum aliquod factum, sed etiam perpe-
 tuum uitium, id est, corruptio naturæ, pugnans con-
 tra Legem dei.

Quæ sunt causæ peccati?

Voluntas Diaboli & uoluntas hominis, non
 Deus. Gen. 1. Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant
 ualde bona. Et Psal. 5. Non Deus uolens iniquitatem,
 tu es. Christus uocat Diabolum patrem mendacij. Et
 Rom. 5. Per hominem intrauit peccatum in mundum.
 Et Ioan. Concupiscentia carnis non est ex patre, sed
 ex mundo.

Si Deus non est causa peccati, con-
 cedenda ne est contingentia?

Imò, Peccatum non est necessario factum, necessi-
 tate absolutâ, nam uoluntas nostra ante peccatum ue-
 rè libera fuit. Est autē libertas uoluntatis, causa con-
 tingentiæ nostrarum actionum. Deus enim præuidet
 & determinat contingentia, ita tamen, ut nō tollat mo-
 dum agendi naturæ inditum, sed determinat actiones
 sicuti fiunt. Permittit Deus, ut uoluntas Saulis sic
 agat

agat, & non impellit ut secus agat, & decernit, ubi
Saulē repressurus sit.

Quid est Contingentia?

Est qua res creatæ in actionibus rationi subiectis,
nunc mutantur, alternantur, & incidunt in has atq;
illas actiones & casus, ex concessio diuinitus delictu
& libertate creationis.

Quotuplex est necessitas?

Duplex. Vna est absoluta uel consequentis: ut ne-
cesse est Deum esse: Necesse est Deum esse bonum, iu-
stum, ueracem, sapientem. Potest & hæc necessitas dici
immutabilis.

Altera est necessitas cōsequentie: ut, oportet euer-
ti Hierosolymam. Oportet regnum Israël perire. Hæc
non sunt natura sua necessaria, sed fiunt immutabilia
postquam decreta sunt: ut, mortui reuiuiscēt, uel quia
sequuntur præcedentes causas: ut, oportet esse hære-
ses. Diabolus enim odit Deum, & incitat impios con-
tra Euangelium, qui obsequuntur, ideo oportet esse
hæreses. Hæc sunt natura contingentia, neq; enim hæc
consequentia libertatem uoluntatis tollit.

Quid uerò de Fato sentiendum?

Deliramenta de Stoico fato, non sunt in Eccle-
siam Dei inuicenda, nihil enim habent ueri aut firmi,
sed sunt meræ præstigiæ ac sophisticæ coaccruatio-
nes, multumq; nocent pietati & bonis moribus, si sic
sentiant homines, ut Zenonis seruus, qui dicebat,

NOB

non debere se plecti, quòd Stoico fato coactus esset peccare.

Quotuplex est peccatum?

Duplex: Originis & Actuale.

Quid est peccatum originis?

Est non tantum reatus seu imputatio (sicut Scholastici docuerunt) qua propter lapsum Adæ omnes homines secundum naturam propagati rei sunt, sed est etiam corruptio naturæ humanæ, secuta lapsum Adæ, qua fit, ut non possit præstare ueram obedientiam legi Dei, sed habeat defectus & concupiscentiã contra legem Dei.

Eadem est sententia definitionis Anselmi. Peccatum originis est carentia iustitiæ originalis debitæ inesse, quia iustitiã originalem uocat, non tantum imputationem seu approbationem diuinam, sed ipsam integritatem naturæ, & omnium uirium hominis, intellectus & uoluntatis, qua homo poterat præstare integram obedientiam erga deum.

Quæ est causa peccati originis?

Causa est inobedientia seu lapsus primorum parentum. Nam post lapsum amisit uterq; Adam & Eua, integritatem naturæ, & secuta est corruptio. Deinde ex ipsis nati sunt tales, qualis erat natura sic corrupta. Ita posteritas est rea, & propter lapsum Adæ, & propter propriam corruptionem.

Quod

Quod est materiale peccati originis?

Materiale seu fundamentum peccati originis est corruptio naturæ hominis. Significat autem corruptio utrumq; & defectus seu expoliationem donorum, & concupiscentiam. Hanc Scholastici tantum fomitem uocant, cum sit reuera horribilis corruptio & peccatum, quod postea gignit uitiosos motus.

Quod est formale peccati originis?

Formale est ipse reatus seu imputatio diuina.

Quid est concupiscentia?

Est horribilis & τὰξία seu inordinatus motus & impetus in omnibus uiribus hominis cōtra legem dei.

Qui sunt affectus peccati?

Affectus sunt pœnæ peccati. Sunt autem tres gradus. Prima pœna est illa ipsa corruptio naturæ, de qua dictum est, hoc est, concupiscentia, quæ postea gignit omnia actualia peccata, quare & ipsa sunt affectus corruptionis naturæ.

Secunda pœna est mors, & omnes calamitates humani generis.

Tertia pœna est tyrannis Diaboli, cui subiecta est natura humana, qui & corporalibus malis conatur perdere homines, & impellit ad peccata omnis generis, ad idololatriam, blasphemias, hæreses, iniu-
stas

stas cædes, nefarias libidines, & alia flagitia.

**Manet ne peccatum originis in
Sanctis? Aut quomodo remitti-
tur peccatū originis in baptismo?**

Cum dicitur peccatum originis in Baptismo remitti, non est ita intelligendum, quasi post Baptismū nulla res vitiosa aut digna damnatione remaneat, Sed ita intelligendum est, quòd in baptismo remittitur reatus, id est, non imputatur peccatum, etiamsi adhuc hæret in natura corruptio seu concupiscentia, quæ etiam in sanctis adultis manet, & sua natura uerè est res digna damnatione, sed non imputatur propter Christum, cum eum fide apprehendimus. Itaq; formale peccati, id est, reatus seu imputatio, in Baptismo & sanctificatis tollitur. Sed materiale, id est, ipse morbus & corruptio, adhuc manet in natura, & tamen cum datur spiritus sanctus ijs qui habent fidem, hi concipiunt novos & pios motus, quibus incipit aliqua ex parte corrigi morbus.

Eodem modo docet Augustinus de remissione peccati originis in baptismo, cum inquit: Peccatum remittitur, non ut non sit, sed ut non imputetur. Item, Peccatum transit reatu, sed manet actu.

Quare manent poenæ, scilicet, mors corporalis, & ceteræ calamitates, cū peccatum remittatur?

Quia

Quia peccatum uel corruptio manet in natura, ideo manet etiam mors, sicut dicitur ad Rom. 8. Corpus mortificatur propter peccatum, scilicet, præsens, & adhuc hærens in natura. Oportet enim prorsus aboleri hanc corruptionem, ut deinde noua & integra natura uestiamur. Non potest autem tolli corruptio huius naturæ, nisi morte.

Quid est peccatum actuale?

Est omnis adfectus, omnis cogitatus, omne dictum ac factum contra legem dei, adeoq; quicquid sine fide fit. Vel breuius, Peccatum actuale est uitiosæ naturæ fructus, ut sunt adfectus, cogitata, dicta, facta contra legem Dei. Simul autem complecti debemus personam & opus, nam licet impij habeant honesta opera, tamen quia personæ sunt uitiosæ, opera non placent Deo.

Quid reddit personam uitiosam?

Incredulitas, dubitare de deo, uacare timore ac fiducia Dei. Licet enim summi uiri, Pomponius, Cicero, &c. habeant aliquam notitiam legis, quod scilicet Deus sit bonus, iustus &c. tamen non norunt Euangelium, quod Deus gratis remittat peccata. Ideoq; in magnis afflictionibus iudicant se reijci à Deo. Quare cum habeant interiores morbos, etiam polluantur externæ actiones, iuxta illud Pauli: Omne quod non est ex fide, peccatum est, Rom. 14. Magnitudo animi quidem in Achille egregia uirtus est, & uerè opus

C dcē

dei, sed fit uitiosa per accidens, nempe per uitiosam personam, quæ dubitat, utrum deus respiciat homines. Item est sine timore & fiducia dei.

Quid facit personam deo acceptam?

Fides, nam si fides accesserit ad honestam uitæ disciplinam & ad honesta opera, tunc placebunt deo.

Quotuplices sunt adfectus in natura hominis?

Duplices. Quidam simpliciter pugnant cum lege dei, ut appetere res aut coniugem alterius, inuidere alijs dei beneficia, diffidere deo, odisse deum, appetere gloriam indebitam, efferre sese supra alios, stomachari aduersus iudicium dei. Hi adfectus sunt proprie fructus peccati originis. Sunt q; simpliciter mali, uitiosi, & ex natura hominis eijciendi.

Alij sunt qui non pugnant cum lege dei, ut amare coniugem, liberos, benemeritos, Item irasci uitijs. Hos adfectus tollere ex natura, est tollere motum & uitam. Et licet contaminentur quoque uitio originis, tamen per sese non sunt mali & uitiosi, sed in natura sunt retinendi, & efficiendum, ut fiant puriores.

Quomodo agnoscuntur peccata?

Ex contione legis. Rom. 7. Per legem agnitio peccati

cati. Nesciebam enim concupiscentiam esse peccatum,
nisi lex dixisset: Non concupisces.

Quid uerò sentis de peccato mor- tali & ueniali?

Peccatum mortale, hoc est, dignum morte eter-
na, non tantum est aliqua actio, sed morbus hærens in
natura, qui uocatur peccatum originis. Hic motus
damnat incredulos & impios iuxta illud, Ioan. 3. Quæ
non credit, iam iudicatus est. Sed his qui apprehen-
dunt fide remissionem peccatorum, condonatur hic
morbus, iuxta illud Rom. 8. Nihil nunc damnationis
in his, qui sunt in Christo.

Vnde ergo peccata uenialia?

Morbus ille originis non est otiosus, sed gignit
cupiditates & adfectus uitiosos etiam in sanctis, iux-
ta illud: Caro concupiscit aduersus spiritum. Sed quia
huiusmodi adfectus condonantur sanctis, fiunt pecca-
ta uenialia. Sancti enim non probant tales adfectus,
sed repugnant eis. Quia ergo fides in talibus qui re-
pugnant, existit, ideo interim pronunciantur iusti.

Quæ dicis peccata mortalia?

Est genus actionum quæ sunt eiusmodi, ut qui
eas admittunt, excidant gratia dei, desinant reputa-
ri iusti, & damnentur nisi resipiscant. Hæ actiones
uocantur peccata mortalia. Exempli gratia proba-
re aut facere aliquid contra conscientiam, hoc est,

C 2 impijs

impijs opinionibus, incredulitati, uitiosis affectibus nō repugnare, item externa flagitia committere contra mandata dei. De his loquitur Paulus 1. Corin. 6. Neq; fornicatores, neq; idololatriæ, neq; adulteri, neq; molles, neq; masculorum concubitores, neq; fures, neque defraudatores, neq; ebriosi, neq; conuitiatores, neque raptores, regnum dei possidebunt. Sic Ephē. 5. & Galat. 5. Manifesta sunt opera carnis, adulterium, scortatio, immunditia, impudicitia, idololatria, ueneficium, odia, rixæ, emulationes, dissidia, sectæ, inuidentiæ, cædes, ebrietates, & comessationes & similia, de quibus prædico uobis, quòd qui talia agunt, regnum dei non possidebunt.

Quid uerò sentis de Patrum diuisione peccatorum actualium, in interna & externa?

Hæc diuisio minus periculosa est, si dixeris, quædam peccata actualia esse interna, qualia sunt affectus & cogitatus, quæ uenialia dici possunt, in illis qui resistunt fide, & ideo adhuc iusti reputantur. Quædam externa, ut dicta ac facta, in quæ qui prolabuntur, recidunt à gratia, nec amplius reputantur iusti. Scias tamen, tam interna quàm externa mortalia esse in ijs, qui non habent fidem, nec repugnant talibus motibus. Quia enim fide carent, non habent remissionem peccatorum. Igitur in talibus nulla esse possunt uenialia peccata.

Quid

Quid ais de peccatis omissionis,
& ignorantiae affectatae?

Sunt & ipsa quoque peccata mortalia. Nam haec ipsa affectatio est contra conscientiam, ut si quis nolit cognoscere Euangelium, aut nolit intelligere officium suum, aut illud negligenter facit. Talia nunc sunt multorum peccata, qui negligunt audire & cognoscere Euangelium, cum tamen sciant, mandatum esse dei: Hunc audite. Talis erat & Iudaeorum ignorantia, qui Christum persequebantur. Sic sunt idololatriae gentium, peccata mortalia.

Quid requiritur in conuersis?

Vt habeant gloriam bonae conscientiae, & agentes poenitentiam, non perscuerent in his, quae iudicant se fecisse contra uoluntatem dei. Quemadmodum scriptum est: Nolo mortem peccatoris, sed magis ut conuertatur. Et rursus: Si dixero impio, morte morieris, & egerit poenitentiam a peccato suo, feceritque iudicium & iustitiam, uiuet. Et tamen interim sciant hanc ipsam obedientiam, quam praestant, non esse perfectam. Ideoque in iudicio dei non confidant dignitate operum, sed confidant personam acceptam esse propter Christum. Deinde seruent hoc, quod Paulus inquit: Ne contristetis spiritum sanctum dei, quo signati sumus, ad diem redemptionis, hoc est, ne beneficium Christi abijciamus & pereamus.

DE GRATIA.

Quid significat uocabulum Gratiae?

Vocabulum gratiae in scripturis & praecipue in Paulo, cum disputat de iustificatione, significat non qualitatem seu habitum infusum in anima, sicut Scholastici de gratia loquuntur, & hoc uocabulo abusi sunt pro charitate seu dilectione, quae est in nobis, sed accipiendum est relatiuè, & significat gratuitam acceptationem, seu reconciliationem dei erga nos.

Quid igitur est gratia?

Gratia proprie est remissio peccatorum, & reconciliatio seu imputatio iustitiae, seu acceptatio personae, quae fit per misericordiam propter Christum gratis, cum qua acceptatione coniuncta est donatio Spiritus sancti, quo corda in poenitentia eriguntur fide & capiunt consolationem, in qua consolatione efficiuntur noui motus consentientes legi dei.

Quomodo intelligendū est, cum dicitur, Gratia sumus iusti?

Non est intelligendum, sicut Scholastici imaginantur, quod significet nos consequi remissionem peccatorum aut iustos esse, propter habitum aut qualitatem, quae est in nobis, scilicet propter nostram dilectionem aut nouam obedientiam, hoc uerum est obruere doctrinam de fide, & tollere Christum mediatorem. Sed ita intelligendum est, quod consequamur remissionem

tionem peccatorum, seu imputationem iustitiæ, deo acceptante nos gratis per misericordiam propter aliud extra nos, scilicet, propter Christum. Et tamen sciendum est, cum remissione peccatorum coniunctum esse donationem spiritus sancti, cum scilicet fide erigimur, qui efficit in nobis inchoatam obedientiam.

Ergo in certamine conscientie, cum quaerit remissionem peccatorum, & disputat de uoluntate dei erga se, non debemus intueri in nostras qualitates, aut propriam dignitatem, sed intueri debemus in promissionem de Christo, & iuxta hanc statuemus de uoluntate dei erga nos, & fide apprehendemus ipsum mediatorem. Quod cum fit, donatur spiritus sanctus, qui affert consolationem, & est efficax, ut existant noui motus.

Vtrumq; igitur tenendum est, & quod oporteat fieri in nobis nouus motus per spiritum sanctum, & quod tamen conscientia debeat intueri extra nos, in mediatorem Christum, & statuere, quod propter hunc simus iusti, id est, habentes remissionem peccatorum, & accepti ad uitam æternam.

Quæ sunt causæ gratiæ?

Efficiens causa est uoluntas dei, quæ Christum uoluit pro nobis fieri uictimam, & propter ipsum nobis misereri. Igitur tantum Christi meritum est causa, propter quam datur gratia.

Quomodo contingit nobis gratia?

C 4 Instru

Instrumentalis causa est, ministerium Euangelij & Sacramentorum. Nam Deus per Verbum uult esse efficax, modò ut id fide apprehēdamus. Debet enim accedere nostra uoluntas, quæ uerbum accipiat. Non enim uult esse efficax in repugnantibus, & in ijs, qui non consequuntur gratiam audientes uerbum, causa est ipsorum uoluntas repugnans uerbo.

Sic ergo consequimur gratiam, cum ex uerbo, seu promissione reuelata in Euāgelio, corda concipiunt consolationem, & uincunt terrores, ac erigunt se fide, certò statuentes se accipere remissionem peccatorum & imputationem iustitiæ, iuxta promissionem propter Christum.

Ideo ait Paulus Galat. 3. Ut promissionem spiritus accipiamus per fidem, hoc est, cum per terrefacti erigimus nos fide quæ nititur promissione de Christo.

Hic damnandi sunt Fanatici spiritus, ut Anabaptista & similes, qui quærunt illuminationes spiritus sancti extra uerbum & sine uerbo. Item qui imaginantur spiritum sanctum præcurrere Verbum & fingunt se postea credituros esse, postquam senserint se habere nouas illuminationes.

Sunt etiã hic excludendæ disputationes de prædestinatione. Debemus enim ordiri à uerbo, quod est uniuersale. Nam sicut doctrina de pœnitentiã, quæ arguit peccata, est uniuersalis. Ita etiam promissio Euangelij est uniuersalis, & mandatum uniuersale

†

est de Christo, præcipiens, ut omnes credamus in Christum, & statuamus hanc esse æternam & immutabilem uoluntatem dei, quòd propter Christum uerè dentur nobis ea, quæ promittit Euangelium.

Est ne aliquod meritum nostrum in reconciliatione?

Nullum est nostrum meritum, propter quod contingat nobis gratia, hoc est, remissio peccatorum & imputatio iustitiæ, sed est gratuita donatio, sicut Paulus inquit: Donum dei est, non ex uobis, ne quis glorietur. Item, Rom. 6. Donum est uita æterna.

Tollitur ergo medium in reconciliatone, non quia nos nihil agamus, sed quia promissio est donatio, ut sit certa, uidelicet, non pendens ex conditione nostræ dignitatis, & tamen interim nos accipere, nõ reijcere promissionem debemus.

Qui sunt effectus gratiæ?

Effectus sunt motus spiritus sancti, qui fiunt cum Euangelium apprehendimus. Ac primus ac præcipuus effectus est fides, qua nos erigimus ac statuimus Deum esse nobis propitium propter Christum. Hic motus dicitur uiuificatio, quia hac fide uincuntur terrores peccati & mortis. Estq; hæc fiducia, liberatio à peccato & morte æterna, adeoq; ipsa inchoatio uitæ æternæ.

Deinde sequuntur alij motus, uidelicet inchoata obedientia erga deum, inuocatio, timor, dilectio, pa-

C 5

tientia

scientia & alia uirtutes.

Sunt etiam effectus gratiae, auxilium dei contra diabolum & mortem, consolatio & auxilium in cruce & calamitatibus. Item liberatio à lege.

Ultimus effectus est, qui sequitur causam finalem. Nouitas totius naturae, & uita aeterna.

Quomodo gratia liberat à peccato & morte, cum tamen maneat adhuc & peccatum hærens in carne, & mors corporalis?

Respondeo. Etsi in hac uita manet adhuc caro uitiosa, tamen hæc præsens infirmitas non imputatur credentibus, etiamsi ille morbus sua natura est peccatum, seu res digna damnatione, præterea etiam noui motus & noua uita in nobis inchoantur, qui prorsus perficientur, cum hæc caro extincta renouabitur.

Itaque gratia dupliciter liberat à peccatis. Est enim & remissio præteritorum peccatorum, & condonatio, seu non imputatio præsentis morbi, qui nobiscum natus est, & hæret in carne.

Secundo etiam liberamur à morte. Est enim iam sublata mors aeterna credentibus. Deinde etiam manet mors corporalis, & cæteræ afflictiones in hac uita, tamen illa ipsa mors est sine aculeo, & manet tantum corporalis mors, propter hoc ipsum, ut aboleatur hæc caro uitiosa. Postea etiam hæc ipsa mors corporalis

poralis abolbitur, & succedet noua & glorificata natura, in resuscitatione mortuorum.

Quare Paulus discernit gratiam & donum?

Gratiam uocat Paulus ipsam remissionem peccatorum, seu reconciliationem & acceptationem gratuitam propter Christum.

Donum uocat donationem spiritus sancti, & uitae aeternae. Significat igitur uocabulum doni, ipsos effectus gratiae, de quibus dixi.

Etsi autem haec duo coniuncta sunt, tamen Paulus crudite & necessaria de causa discernit. Estque haec ratio discriminis, ut supra dictum est. Quia etsi necesse est in nobis inchoari motus spirituales, tamen conscientia in certamine & coram iudicio dei, non debet intueri suam nouitatem aut uirtutes, quae efficiuntur a spiritu sancto, nec quaerere an habeat satis uirtutum, an satis credat aut diligat. Sic enim nunquam possit fieri certa de remissione peccatorum, sed simpliciter debet intueri in promissionem Euangelij, & statuere quod certo habeat remissionem peccatorum propter Christum, gratis, non propter propria dignitatem aut proprias uirtutes.

Quid significat spiritus gratiae & precum apud Zachariam?

Zacharias cap. 12. suauissime descripsit beneficia
noua

noui testamenti, his uerbis: Effundam super domum David, spiritum gratiae & precum. Spiritum gratiae uocat, quo agnoscimus deum nobis propitium esse, remittere peccata &c. Spiritus precum comprehendit omnem cultum interiore, inuocationem, & omnia exercitia fidei, quae efficit spiritus sanctus postquam concepimus consolationem, & credimus nos habere remissionem peccatorum propter Christum.

DE IUSTIFICATIONE.

Quid significant uocabula Iustificari & Iustificatio?

Iustificari propriè significat Hebraica phrasi, absolui à peccatis, & iustum, id est, acceptum pronunciari, ut si dicas: David est iustificatus à peccato, id est, absolutus & reconciliatus, seu receptus in gratiã. Sic Paulus Rom. 4. inquit: Credenti in eum qui iustificat impium, id est, absoluit & acceptat.

Ita iustificatio significat reconciliationem seu acceptationem diuinam. Etsi enim necesse est existere nouos motus in his, qui reconciliantur, tamen iustificatio non debet intelligi in hac propositione. Fide iustificamur, de diuisione qualitatuum seu uirtutum nouarum, sed intelligatur relatiuè, de uoluntate dei, acceptante siue approbante nos, adeoq; de remissione peccatorum & pacificatione conscientiae.

Sic etiam uocabulum Iustus relatiuè significat,
non

non habentem nouas qualitates, sed reconciliatum siue acceptum seu habentem remissionem peccatorum.

Quid complectitur Iustificatio?

Tria membra complectitur, remissionem peccatorum, acceptationem ad uitam eternam, & donationem spiritus sancti. Etsi enim in remissione peccatorum reliqua insunt, tamen docendi causa utile est hæc discerni, ut intelligatur, hæc omnia nobis contingere, non propter nostram dignitatem, sed tantum per misericordiam propter Christum. Nec esse imaginandum, quòd tametsi remissionem peccatorum consequimur per misericordiam, tamen postea nostris qualitatibus seu uirtutibus iusti simus.

Quomodo fit iustificatio?

Suprà dictum est in Euangelio, doceri hæc duo, poenitentiam & remissionem peccatorum, sicut Christus ipse inquit: Itæ prædicantes poenitentiam & remissionem peccatorum in nomine meo. Ideo ordiendum est ab hac prædicatione, quæ & arguit peccata, & ostendit beneficia Christi. Hic igitur est modus iustificationis. Necessè est existere contritionem, quæ statuat deum irasci peccato, & serio doleat de peccatis. In his terroribus erigenda est conscientia fide, quæ apprehendit promissionem Euangelij de Christo, & iuxta illam statuit nobis remitti peccata, & nos reputari iustos, ac hæredes esse uitæ æternæ propter Christum per misericordiam gratuitam.

Cum

Cum hoc modo in pœnitentia seu contritione nos consolamur, sumus iusti seu accepti deo, id est, habemus remissionem peccatorum, & acceptationem ad uitam æternam, non propter nostram dignitatem, sed propter Christum, quem tamen fide apprehendi oportet. Et cum hoc modo consolationem capimus, simul etiam uerè concipimus spiritum sanctum, qui exuscitat corda, ut incipiant habere novos motus, ut timorem, fidem, dilectionem &c.

Quæ sunt causæ iustificationis?

Prima & principalis est ipse spiritus sanctus. Huic coniungenda est altera, scilicet uerbum, per quod mouet & efficax est spiritus sanctus. Tertio, nostra uoluntas, cum mouetur à spiritu sancto per Verbum, non deberet repugnare, sed assentiri & accipere uerbum, iuxta illud: Cum uocem eius audieritis, nolite obdurare corda uestra.

Agit ne aliquid nostra uoluntas?

Cum dicimus homines gratis iustificari, & meritum detrahatur operibus, id non ita intelligendum est, quasi uoluntas nostra prorsus nihil agat, sed sic tanquam saxum aut statua. Imò cum sit ordiendum à uerbo, sicut dictum est, certè agit aliquid humana uoluntas, mota à spiritu sancto assentitur, & accipit uerbum, ac eo sustentat se, nec debet abijcere aut repugnare uerbo. Item debet statuere, quòd Christus uerè præstet promissa, uidelicet, quòd uelit credentibus impertiri

periri spiritum sanctum, quod uelit esse efficax per uerbum.

Quæ est essentia huius dicti, *Fide iustificamur?*

Variè deprauatur hæc sententia. Aliqui exponunt, *Fide*, id est, tota doctrina religionis, seu obseruatione professionis Christianæ, seu obedientia omnium uirtutum. Hi planè deprauant uocabulum fidei, & fidem uocant notitiam seu professionem doctrinæ, & nihil dicunt de Christo, nihil de fiducia, quæ erigit & consolatur conscientias. Et tantum hærent in doctrina legis.

Alij, etsi sunt paulò saniores, & concedunt uocabulo fidei non tantum significari notitiam historiciæ, sed etiam fiduciam, tamen imaginantur in hoc dicto esse Synecdochen: *Fide iustificamur*, id est, quia fides est præcipua uirtus, & orditur pietatem, ideo tribuitur ei iustificatio, non tamen ita, ut excludatur à iustificatione aliæ uirtutes, scilicet, dilectio &c. Sed hi quoq; decurrant à sententia Pauli, ac etiam intuentur in nostras qualitates, cogitant nos iustos esse propter dignitatem illius uirtutis & aliarum, quæ debent esse in sanctis.

Sed uera interpretatio est: *Fide sumus iusti*, id est, fiducia misericordiæ propter Christum sumus iusti, seu accepti deo. Debet ergo intelligi hoc dictum correlatiuè: *Fide iustificamur*, hoc est, gratis per
misc

misericordiam reputamur iusti, sed hæc misericordia fide apprehendenda est.

Est ergo sententia Pauli, Fide sumus iusti, id est, non propter dignitatem qualitatum seu uirtutum nostrarum, aut propter aliquid in nobis, sed propter aliud extra nos, uidelicet propter Christum reputamur iusti.

Quid excludit particula Gratis?

Non excludit poenitentiam seu contritionem & bona opera, sed excludit conditionem dignitatis nostræ, & transfert causam beneficij (scilicet remissionis peccatorum, & donationis uitæ æternæ) in solam misericordiam.

Quare necesse est tenere hanc exclusiuam?

Hæc doctrina tota referenda est ad ipsum agnoscendum conscientia coram iudicio dei, nec potest intelligi, nisi traducatur animus ad illud ipsum certamen. Nam in ueris terroribus conscientia experitur, nos non possunt opponere iudicio & iræ dei nostras uirtutes & merita nostra, nec potest acquiescere, aut uincere dubitationem, quamdiu quærit suas uirtutes aut bona opera. Dauid etsi habet multas excellentes uirtutes & merita, tamen non potest statuere sibi propter illa certò contingere remissionem peccatorum, sed omnes illæ uirtutes obruantur & demerguntur uno peccato. Ergo ut habeat pacatam conscientiam, & uincat

¶ uincat terrores & dubitationem, cogitur quæ-
rere misericordiam gratuitam, nec acquiescit, prius-
quam fide apprehendat hanc Euangelij uocem, quod
gratis ei remittatur peccatum.

Ideo igitur tenenda est hæc sententia, quod gra-
tis iustificemur per misericordiã propter Christum,
ut beneficium sit certum, & conscientie habeant fir-
man consolationem, & ut dubitatio fide uinci pos-
sit.

Et hæc ipsa particula, gratis, propriè facit dis-
crimen Legis et Euangelij. Nam lex etiam habet pro-
missiones, sed non pollicetur gratis remissionem pec-
catorum, sed requirit conditionem nostræ impletio-
nis seu obedientie.

Hæc igitur est prima causa, cur hanc exclusi-
uam defendi necesse sit, uidelicet, ut promissio sit
certa.

Secunda causa est, ut debitus honor tribuatur
Christo, uidelicet, ut statuamus nobis uerè propter
ipsum contingere beneficia Euangelij, & discamus
eo uti mediatore. Nam qui non tenent hanc doctri-
nam, auferunt Christo debitum honorem, nec possunt
eo uti, tanquam mediatore.

Dic testimonia huius exclusiua.

Rom. 3. Iustificantur gratis ipsius gratia, per re-
demptionem in Christo Iesu &c.

D

Item

Item cap. 4. Ideo ex fide gratis &c.

Ephe. 2. Gratia estis saluati per fidem, non ex uo-
bis. Dei enim donum est, non ex operibus.

Galat. 2. Scientes quòd non iustificatur homo ex
operibus legis, nisi per fidem Iesu Christi.

Ad Titum 3. Non ex operibus iustitiæ quæ feci-
mus nos, sed secundum misericordiam &c.

**Est ne uera propositio, Sola fide
iustificamur?**

Respondeo: Est. Idem est enim dicere, Gratis ius-
tificamur. & dicere, sola fide iustificamur. Et re-
ctius intelligitur sententia mutata in correlatiuam.
Sola misericordia iustificamur. Tantum enim ualet,
Sola fide, id est, solius misericordiae fiducia iusti pro-
nunciamur.

Imò, etiamsi non addatur particula Sola, tamen
hæc ipsa propositio, Fide iustificamur, simpliciter
exclusiua est. Quia dicere, Fide iustificamur, hoc ip-
sum uult, scilicet, quòd fides nititur sola misericor-
dia, non nostra dignitate, & significat fiduciam so-
lius misericordiae, ac opponitur fiduciae proprie di-
gnitatis & operum. Est igitur contradictio, dicere,
quòd fide iustificemur, & imaginari, quòd propter
opera iustificemur, aut mereamur remissionem pecca-
torum & uitam æternam.

Argumentor contra.

Supra

Suprà dixisti, requiri contritionem & pœnitentiam. Ergo non sola fide iustificamur.

Respondeo: Particula sola non excludit pœnitentiam seu contritionem, nec hoc uult, quòd in renatis sit sola fides, non etiam aliæ uirtutes. Sed excludit conditionem nostræ dignitatis & meriti, tanquam causam reconciliationis, quòd uidelicet, propter nullas nostras uirtutes reputemur iusti. Et causam iustificationis, hoc est, precium remissionis peccatorum & meritum uitæ æternæ, transfert à nobis in solam misericordiam.

Etsi ergo necesse est existere pœnitentiam & inchoatam obedientiam, tamen non propter eam habemus remissionem peccatorum.

ALIVD ARGUMENTVM.

Fide sumus iusti,

Fides est opus,

Ergo operibus sumus iusti.

Hic non ualet responsio illorum qui dicunt, Fides est opus dei, quia etiam dilectio & aliæ uirtutes sunt opera dei in nobis, nec tamen propter eas iustificamur. Sic igitur respondendum est ad maiorem. Non sic est intelligenda maior, Fide sumus iusti, quia fides est opus aut qualitas in nobis, sed quia nitimur misericordia, & accipit misericordiam. Et hæc oratio, Fide sumus iusti, intelligenda est cor-

D 2 relatiuè

relatiuè, id est, per misericordiam pronunciamur iusti, sed hæc fide accipiēda est. Etsi igitur fides est opus seu noua qualitas in nobis, tamen non propter dignitatem illius sumus iusti, quia hæc fides adhuc imperfecta est, sicut aliæ uirtutes, sed sumus iusti propter illud, quo nititur, & quod accipit fides, scilicet, propter Christum.

Si non sumus iusti propter opera, quorum opus est bene operari?

Respondeo, Beneficium iustificationis totum translatum est in Christum, nec pendet ex nostra dignitate, ut uidelicet sit certum. Et tamen noua obedientia est necessaria, tanquam effectus necessario consequens. Quia cum fide accipimus remissionem peccatorum & imputationem iustitiæ, simul fit in nobis renouatio, quæ est inchoatio nouæ & æternæ uitæ. Inchoatio uerò nouæ & æternæ uitæ, est ipsa noua obedientia. Est ergo necessaria hæc noua obedientia in ijs, qui sunt iustificati.

Quæro de Paulo iam conuerso seu renato. Est ne Paulus post conuersionem iustus sola fide, an fide & operibus, seu noua obedientia simul?

Respondeo: Sola fide iustus est. Quia etsi iam habet nouam obedientiam & excellentes uirtutes, tamen

men non potest statuere personam placere propter illas uirtutes, quia sentit illam suam inchoatam obedientiam non satisfacere legi, nec potest suas uirtutes opponere iudicio dei &c. Quemadmodum ipse inquit: Nihil mihi conscius sum, sed in hoc non iustificatus sum. Ergo necesse est eum statuere, quod persona placeat propter aliud, uidelicet, propter Christum. Deinde quia fides nititur misericordia, & per eam statuit se acceptum esse deo, non potest dici, quod simul fide & operibus sit iustus. Esset enim contradictio, credere simul in misericordia & dignitate propria.

DE BONIS OPERIBVS.

Quæ sunt tenenda in doctrina
de operibus?

Multæ sunt quæstiones.

- I Quæ opera requirantur.
- II Quomodo fiant.
- III An satisfaciant legi.
- IIII Quomodo placeant.
- V De merito & causis bene operandi.

Qualia opera requiruntur? &
quæ sunt bona opera?

Deus requirit, non tantum externa facta, quæ sunt quædam ciuilibus disciplina et iustitia carnalis, quæ est

D 3 & in

Et in hypocritis Et impijs. Hanc enim potest utcumq; prestare humana uoluntas, sine spiritu sancto, Et à deo requiritur etiam ab his, qui non sunt sanctificati. Sed requirit etiam interiores motus cordis, scilicet, timorē dei, fiduciam, inuocationem, dilectionem, patientiam Et c. iuxta illud: Dabo legem meam cordibus eorum. Et Christus inquit: Nisi iustitia uestra abundauerit supra iustitiam Phariseorum, non intrabitis in regnum cœlorum.

Sunt igitur bona opera, non tantum externa facta, sed etiam interiores spirituales motus. Voco autē bona opera, tantum ea, quæ à deo sunt mandata, Et precipiuntur in Decalogo seu decem præceptis.

Quare cum quæritur de bonis operibus, respiciendum est ad Decalogum, Et sciendum est, quòd ea tantum sunt uocanda bona opera, quæ in Decalogo docentur.

Debet enim extare testimonium uerbi dei, quæ opera requirat deus, Et quæ placeant deo. Non potest autem statui, quòd placeant deo illa opera, quæ non habent testimonium uerbi dei, sicut sunt opera traditionum Et cultus electitij, inò scriptura palam repudiat illa opera, Et negat deo placere, sicut Christus inquit: Frustra colunt me mandatis hominum Et c.

Dic Catalogum bonorum operum ex Decalogo.

Ad

Ad primum præceptum pertinent, pœnitentia seu timor, fides siue fiducia misericordie promissæ propter Christum, & dilectio, item obedientia in afflictionibus seu patientia.

Ad secundum præceptum pertinent, invocatio, gratiarum actio, confessio doctrine, & prædicatio Verbi dei, si postulet uocatio.

Ad tertium pertinent, conseruatio publicarum ceremoniarum, quæ diuinitus ordinate sunt, reuerentia erga ministerium.

Ad quartum, officia uitæ ciuilibus, obedientia parentum, diligentia in obsecunda uocatione.

Ad sextum, castitas, fides coniugij, temperanti, sobrietas.

Ad septimum, iustitia in contractibus & usu, a-cultatum, liberalitas, elemosynæ.

Ad octauum, ueritas in omni uitæ, odisse simulationem & mendacia.

Ad nonum & decimum pertinent, repugnare concupiscentiæ & malis affectibus.

SECUNDA QVAESTIO.

Quomodo fiunt bona opera?

Hic primum tenenda est regula, quod impossibile sit fieri legem sine fide, Quia cum non satis sit externa opera aut simulationem legis præstare, sed requirantur interiores motus cordis, hanc ueram

obedientiam non possunt præstare homines sine fide seu intellectu Euangelij de Christo.

Est autem hæc regula, sine fide impossibilis est lex, dupliciter intelligenda. Primum de obedientia spiritali, ut dictum est, quia etsi homines præstant aliqua externa opera, tamen ⁱⁿ agone conscientie cum corda sentiunt iram & iudicium dei, tunc dubitant, fugiunt deum, desperant, non diligunt, non inuocant deum, non ergo præstant ueram obedientiam. Secundo intelligatur etiã de acceptatione, id est, etiam hoc ipsum quod facit homo, sine fide, non placet, quia nõ fit fiducia Christi mediatoris. Nam extra Christum nihil potest placere. Ideo Christus ipse inquit: Sine me nihil potestis facere.

igitur necesse est ad doctrinam legis addi Euangelium de Christo, & fides necessaria est ad faciendã legem.

Sic ergo fiunt bona opera, cum corda eriguntur Euangelio, mouente spiritu sancto & assentientibus nobis, ibi simul concipitur spiritus sanctus, & inchoantur in nobis motus spirituales. Corda post quã fide statuunt se habere deum propitium propter Christum, se respici à deo, exaudiri & etiam agnoscunt deũ patrem, & liberata à terroribus & dubitatione, incipiunt uerè diligere deum, uerè inuocare, confidere auxilio dei in omnibus periculis, æquo animo perferunt afflictiones & præstant obedientiam, propter gloriã
dei

dei, propter deum seruiunt proximo, diligentius faciunt officia uocationis, & præstant exercitia pietatis, castitatem, diligentiam in reprimendis affectibus etc.

Hoc ergo est beneficium doctrine Euangelij, Cũ docetur de fide, discitur quomodo concipiatur spiritus sanctus, qui excitat in nobis nouos motus, & intelligitur quomodo lex sit possibilis, sicut Paulus ait: Legem stabiliri per fidem.

TERTIA QVAESTIO.

An noua obedientia satisfaciat legi, & sit sine peccato.

Etsi in credentibus, cum concipiunt spiritũ sanctum, existit noua obedientia, sicut dictum est, tamen sciendum est, eam obedientiam esse imperfectam, nec esse sine peccato, sed adhuc hæere multum infirmitatis & uitij, etiam in ijs, qui sunt sanctificati. Quare hæc inchoata obedientia (quod ad ipsum attinet) nequaquam satisfacit legi, nec potest opponi iudicio dei. Est enim adhuc in sanctis concupiscentia, quæ est sua natura peccatum, & res digna morte, nec est otiosa, sed perpetuò gignit uitiosos affectus. Ideo non possunt statuere sancti, se propter suam obedientiam iustos esse & placere deo, sed coguntur querere misericordiam, & credere quod tantum propter Christum placcant. Ita intelligunt à se requiri perpetuam poenitentiam, & se opus habere perpetua remissione pec-

catorum, sicut Christus ab omnibus requirit pœnitentiam, ne effertur fiducia propriae dignitatis, cū inquit: Gaudium est angelis de uno peccatore, agente pœnitentiam, magis, quàm de nonaginta nouem iustis &c.

Damnanda est igitur doctrina aduersariorum, qui fingunt sanctos sine peccato esse, & concupiscentiam (quam uocant fomitem) non esse sua natura peccatum, & sentiunt renouatos sua impletione seu obedientia iustos esse. Ita tollunt prorsus Christum, & obscurant doctrinam Euangelij.

Testimonia, quòd maneat in sanctis peccatum.

1. Ioan. 1. Si diximus, quòd peccatum non habemus, ipsi nos seducimus &c.

Rom. 7. Carne seruo legi peccati &c.

Rom. 10. Conclusit omnes sub peccatum, ut omnium misereatur.

Psal. 142. Non intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in cōspectu tuo ullus uiuens.

Psal. 139. Si iniquitates obseruaueris domine, quis sustinebit?

Psal. 18. Delicta quis intelligit &c.

Psal. 31. Beatus uir, cui non imputauit dominus peccatum. Ergo potuit omnibus imputari peccatum, nec Sancti sunt sine peccato, sicut sequitur in Psalmo

mo

^{iniquitate} mo: Pro hac orabit ^{pro} te omnis sanctus. Et Sancti fa-
tentur hæc peccata, cum orant: Dimitte nobis debita
nostra &c.

QUARTA QVAESTIO.

Cum in Sanctis sit peccatum,
quomodo placet igitur inchoata
obedientia?

De hoc imprimis opus est in Ecclesia crudiri con-
scientias quomodo placeat inchoata obedientia cum
sit imperfecta, & procul absit à perfectione legis. Sic
ergo respondendum est: Hæc obedientia inchoata pla-
cet, non propter suam dignitatem, aut perfectionem,
sed propter Christum, per quem sumus facti filij. Sicut
enim persona accipit remissionem peccatorum, et pla-
cet propter Christum, ita etiam sequens obedientia
seu bona opera, et si sunt ^{contaminata} peccato, quod
reliquum est in natura, tamen placent propter eum-
dem, & quod est vitiosum condonatur credentibus
propter Mediatorem Christum. Ita sciendum est,
quod & persona & opus placeat propter Chri-
stum, & quod hæc inchoata obedientia, per misericor-
diam propter illum accepta sit, & reputetur tanquã
legi satisfactum sit, & uocetur impletio legis seu ius-
titia in nobis, quia iam sumus filij & heredes in
Christo.

Testimonium

Testimonia, quòd placeat hæc
inchoata obedientia.

Rom. 8. Nulla nunc condemnatio ijs, qui in Christi
Iesu ambulant & c.

Item, Si spiritu actiones carnis mortificabitis, ui-
uetis.

Galat. 5. In Christo neq; circumcisio aliquid ua-
let, sed fides per dilectionem efficacior. Placet ergo no-
stra dilectio, sed ita, si sit coniuncta fides, quæ prius
apprehendit Christum mediatorem.

Rom. 14. Qui in his seruit Christo, placet deo, &
probatu est hominibus.

1. Pet. 2. Vt offeratis hostias spirituales, acceptas
deo per Christum & c.

1. Ioan. 3. Quia mandata eius custodimus, & quæ
placita sunt coram deo facimus.

Q V I N T A.

De dignitate & causis bene ope-
randi.

Valde ^{zuer} illustrat & ^{commendat} hæc doctrina am-
plitudinem misericordie dei, cum intelligimus nostram
obedientiam, etsi est contaminata & immunda, tamẽ
placere deo propter Christum, & quidem reputari
pro impletione legis, ac ornari summis laudibus, uoca-
ri iustitiam, cultum, sacrificia, quibus ^{Arrest} honore afficia-
tur deus. Item mereri ingentia præmia. Quare non est
extenuan

^c extenuanda dignitas bonorum operum, sed amplifi- ^c Zu loben.
canda, ut accendat in nobis studium bene operandi.

Quæ sunt igitur causæ, quæ nos debent inuitare ad bene operandum?

Quinq; Neceſſitas, dignitas, præmia proposita, exercitia fidei, & auxilium spiritus sancti.

Quæ est prima causa?

Neceſſitas bonorum operum. Oportet enim fidem in nobis assiduis exercitijs in inuocatione, pœnitentia & periculis crescere, iuxta illud, Facite dignos fructus pœnitentiæ &c. Non enim potest fides existere cum mala conscientia, quia fides est fiducia, quòd deus sit nobis propitius, mala conscientia iudicat contrarium. Item, qui non agunt pœnitentiam, sed indulgent uitijs cupiditatibus, non retinent fidem. Fides enim querit remissionem peccatorum, non delectatur peccatis, nec manet spiritus sanctus in his, qui obtemperant uitijs affectibus, iuxta illud Ioan. 'Qui facit peccatum, ex diabolo est. Idem monet Petrus: Curate, inquit, ut uocationem & electionem uestram firmam faciatis.

Quæ est secunda causa?

Dignitas bonorum operum. Quanquam enim in tanta infirmitate nostra, de nobis quidem non debemus arroganter sentire, tamẽ uocatio nostra magnificanda

facienda est, & si uirtutes & bonæ actiones nostræ non sunt satis munde, tamen ad gloriam Christi pertinent, ideo magna earum dignitas est, & ut sciamus eas ualde placere, ornat eas deus honorificis titulis: Vocantur enim sacrificia, hoc est, ueri cultus & honores, quibus deus delectatur. Christus inquit patrem glorificari nostris bonis operibus. Petrus inquit nos esse sacerdotium sanctum, destinatum ad spirituales hostias offerendas & gratas patri per Christum. Præterea cum benefacta & bona opera sint dona spiritus sancti, esset ingrati atq; impij animi non agnoscere autorem. Item bona opera sunt etiam Sacramenta, id est, signa admonentia nos de uoluntate dei, & testantia nobis contingere remissionem & alia beneficia diuina, iuxta illud: Remittite, & remittetur uobis.

Quæ est tertia causa?

Præmia tam corporalia quàm spiritualia, quæ bona opera merentur. Etsi autem etiam in hac uita multis præmia redduntur, tamen quia Ecclesia subiecta est cruci, præcipua præmia reddentur, post hanc uitam, quemadmodum Christus ait: Merces uestra copiosa est in coelis. Et Paulus ait: Pietas habet promissiones presentis uitæ & futuræ.

Quæ est quarta causa?

Exercitium fidei, Ideo enim deus, operibus ad-

dit

ait promissiones, ut fidē per tales occasiones exerceamus, cogitemus ideo nos daturos elemosynam, quia deo placet hoc officiū, & credamus deum nobis quoque uicissim benefacturum esse, sicut docet exemplum uindue Sareptanae. 3. Reg. 17.

Quæ est quinta causa?

Quod ij qui student bene operari, à spiritu sancto adiuuantur & custodiuntur, ne diabolus eos, pertrahat in errores perniciosos aut ad flagitia. Ideo ait Christus: Non relinquam uos orphanos. Hoc beneficium dei certè nulla uox humana satis eloqui potest. Nam diaboli insidias, nulla humana prudentia sine spiritu sancto satis cauere potest. Excitent ergo nos ad benefaciendum istæ causæ.

Quid uerò mala opera? nocent ne?

Imò, merentur primùm iram dei, & damnationem eternam.

Deinde deformant Euangelium & gloriam dei, sicut ille inquit: Propter uos malè audit nomen dei inter gentes.

Tertiò, habent poenas præsentis, diaboli tyrannidem, qui impios in potestate habet, & impellit in omnis generis errores ac flagitia,

Sequuntur & poenæ corporales, bella & aliæ calamitates.

Præterea

Præterea impediuntur omnia spiritualia exercitia, extinguitur fides in his qui indulgent cupiditatibus.

Postremo, quòd maxime horrendum est, peccata merentur indurationem, & puniuntur peccata peccatis. Hæ causæ diligenter cogitandæ sunt, ut securitatem carnalem eijciamus ex animis, & discamus timere iram dei, ac nos ad bene operandum excitemus.

Sunt ne bona opera meritoria uitæ æternæ?

Respondeo: Quidam etsi concedunt bona opera non mereri remissionem peccatorum, tamē imaginatur postea in renouatis, opera esse meritoria uitæ æternæ. Sed nequaquam est sentiendum, quòd propter dignitatem & mundiciem illorum detur uita æterna, sed est beneficium gratuitum, & datur per misericordiam propter Christum. Et ratio est, quia nostra obedientia semper adhuc est immunda, nec placet propter seipsam, sed placet propter Christum. Et nemo sanus est tam impudens, si suam ipse conscientiam consulat, ut ausit affirmare, sua benefacta esse digna uita æterna, aut sibi pro ijs deberi uitam æternam.

Sic ait Paulus: Nihil mihi conscius sum, & tamen in hoc non iustificatus sum. Si Paulus iam sanctus & plenus bonorum operum, negat se propter ea iustificari, multo minus iudicat ea esse digna uita æterna.

Item

Item Christus ait: Si feceritis omnia, quae praecepta sunt uobis, dicite, serui inutiles sumus &c.

Rom. II. Conclufit deus omnes sub peccatum, ut omnium miferetur.

Nec eludi haec sinamus ^{Vorsicht, iung} cauillatione, quia fingit Synecdochen, uidelicet, etiamsi bona opera non sunt totale meritum, tamen esse aliquod ^{in parte} ~~partiale~~ ^{et minus} principale meritum. Quia sic niteretur fides illo ^{in parte} ~~partiali~~, quod est impossibile. Est enim ^{in parte} ~~contradictio~~, statueret, quod gratis accipiamus uitam aeternam, per misericordiam propter Christum, & imaginari quod nostra obedientia mereatur uitam aeternam. Et illud ipsum ^{in parte} ~~partiale~~ (etiamsi quod esset) tamen prorsus excuteretur nobis, in certamine conscientiae, cum uidemus nostram obedientiam non esse talem, qualis esse debeat. In summa, non potest iudicio dei opponi aliquod nostrum meritum, quia lex semper accusat nos ^{in parte} ~~et re-~~ ^{macht uns} ~~os~~ agit peccati. Sicut Paulus ait: Potentia peccati lex, deo autem gratia, qui dedit nobis uictoriam per Christum &c.

Sic ergo sentiendum est, etsi nostra obedientia non est meritum uitae aeternae, nec propter eam saluamur, sed propter Christum gratis, tamen est debitum, quod necessario sequi debet, & meretur praemia corporalia et spiritualia, quae partim in hac uita, partim post hanc uitam reddentur, sicut dicit Christus: Date, & dabitur uobis.

I

Quare

Quare igitur uita æterna uocatur merces, sicut dicitur: Reddet uni cuiq; secundum opera sua &c.

Respondeo: Phrasis legis est, quæ describit quales sint, quibus detur uita æterna, & hoc dicit, dari uitam æternam iustis. Nam cum lex nominat opera, intelligit cuiusq; iustitiam aut iniustitiam. Sic autem loquitur lex, quasi nos nostra impletione satisfaccerimus legi, & essemus iusti, & promittit uitam æternam iustis. Sed interim ex Euangelio sciendum est, qd fide gratis accipiamus imputationem iustitiæ propter Christum, & quidem ita, quasi nos ipsi legi satisfacissemus. Quia igitur imputatur nobis iustitia seu legis impletio, ideo etiã promittitur nobis uita æterna, tanquam iustis, non quia nostra obediencia digna sit tanto beneficio, sed quia propter Christum iam reputamur iusti, & debetur nobis merces, non propter nostram dignitatem, sed quia nobis promissa est propter Christum. Et hæc merces non est compensatio debiti officij, sed est gratuiti muneris seu beneficij, & quidem non pro indebita, sed debita obediencia, quæ tamen in nobis est imperfecta, & non satisfacit legi.

Hic etiam dici solet, de discrimine peccati mortalis ac uenialis, Quia enim in sanctis manet adhuc peccatum, necesse est discerni peccata, quæ hærent in sanctificatis

DE POENITENTIA. 55

Sanctificatis, & quae possunt consistere cum fide & bona conscientia, & quae non possunt stare cum fide, sed sunt talia, ut qui ea admittant, excidant gratia dei, & desinant esse sancti, sicut erat adulterium Davidis. Sed de hoc discrimine supra dictum est.

DE POENITENTIA.

Quid est Poenitentia?

Est qua uera contritione morimur peccatis, & fide erigimus nos, ad accipiendam remissionem peccatorum.

Quot sunt partes Poenitentiae?

Duae, Contritio & fides.

Quid est Contritio?

Est terror ac dolor conscientiae, quae sentit deum irascenti peccato, & dolet se peccasse. De hac in scripturis multa sunt testimonia: Poenitentiam agite & credite Evangelio. Marci I. Scindite corda uestra. Iohel 2. Vbi habitabit Dominus? in spiritu contrito & humiliato. Fsaie 66. Desinite peruersè agere. Et haec contritio debet crescere, ita ut non solum externa delicta, sed etiam internam immunditiam agnoscamus. Quare non est poenitentia in hypocritis, qui nullo dolore afficiuntur, interim tamen sibi blandiuntur, quasi nihil habeant uitij. Et hanc securitatem Christus saepe reprehendit seuerissime. Nisi, inquit, eger-

ritus

ritis poenitentiam, simul omnes peribitis.

Vnde oriuntur isti dolores & terrores in nobis?

Per Verbum dei, quod arguit peccata, Rom. 1. Reuelatur ira dei super omnem impietatem. Et Ioan. 16. Spiritus sanctus arguet mundum de peccato &c.

Quid est Fides, poenitentiae pars?

Est fiducia, qua credit unusquisque sibi remitti peccata propter Christum gratis. Haec fides statuere debet in specie tibi remitti peccata.

De hac multa testimonia in scripturis, Acto. 10. Huic omnes Prophetae testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen eius, qui credunt in eum. Rom. 5. Iustificati per fidem, pacem habemus ad deum, hoc est, pacatas & tranquillias conscientias.

Et quod gratis remittantur peccata, indignis testantur hi loci, Roman. 3. Iustificati gratis ipsius gratia &c.

Ephes. 3. Gratia saluati estis, dei donum est, non ex uobis.

Item, Rom. 5. Per hunc habemus accessum ad patrem.

Et Psalm. 31. Dixi confitebor aduersum me iniustitiam meam domino, & tu remittis impietatem peccati mei.

Rom

Rom. 8. Cum esset impossibile legi, misit deus filium suum in carnem &c.

Rom. 4. Ideo ex fide gratis &c.

Hæc fides facit discrimen inter contritionem Petri & Iudæ, Davidis & Saulis. Contritio Petri & Davidis profuit, quia accessit fides, qua apprehendebant promissam misericordiam, & se consolabantur. Contritio uero Iudæ & Saulis non profuit, quia non adiderunt hanc fidem. Hæc fides quoque facit discrimen inter timorem seruilem & filialem.

Timor seruilis.

Est metus sine fide.

Timor filialis.

Est metus, ad quem accedit fides, quæ inter paucos erigit & consolatur animum.

Quid autem de confessione & satisfactione? *sentiriendum est.*

Hæc ortæ sunt ab ecclesiastico ritu publicæ poenitentiae. Olim enim rei publicorum criminum ^{interdum in can. & thom.} excommunicabantur, nec recipiebantur, nisi primum confessi, hoc est, nisi prius testarentur apud Pastores se emendaturos esse mores, & peterent absolutionem. Postea addebatur satisfactio, hoc est, publica quædam castigatio.

Sed huiusmodi ritus confessionis, seu publicæ poenitentiae, iam olim abrogatus est in Græca ecclesia, pro-

^{Abhorrere}
 propter stupratam in templo à quodam Diacono mulie
 rem sic poenitentem. Non fuit igitur talis ritus iuris
 diuini.

Quæ est confessio usitata, quæ sa
 cerdoti fit?

Est peccatorum enumeratio, non tamen iure di
 uino ^{diuinitate} mandat. Prodest tamen eam retinere in Eccle
 sia, propter absolutionem & disciplinam. Per eam
 enim occasionem indocti audiri & commodius insti
 tuti de tota doctrina possunt, indecorumq; est pror
 sus inexploratos accedere ad ^{communionem}. Sed ta
 men scire oportet cōscientias non esse onerandas enu
 meratione delictorum. Possunt enim etiam sine hac
 & absolutionem & consilia petere. Nam enumera
 tio ista peccatorū est impossibilis, iuxta illud Psal. 19.
 Delicta quis intelligit? ab occultis ^{peccatis} meis munda me etc.

Argumentor contra.

Iudex non absoluit ^{seu} priusquam cognoscat. In hac
 confessione fit absolutio, Ergo necesse est fieri cogni
 tionem & enumerationem peccatorum.

Respondeo ad maiorem: Interest inter potestatem
 iudicalem seu iurisdictionis, & potestatem ministe
 rij. In hac confessione est tantum potestas ministerij.
 Nam pastor absoluit non ut iudex, sed ut minister, ha
 bens mandatum non cognoscendi, sed tantum impera
 tiendæ absolutionis &c.

Sed

Sed præterea est alia potestas iurisdictionis, quæ
est quoddam iudicium externum ecclesiæ, quod tan-
tum ad manifesta crimina pertinet, quæ ^{quod in bono} excommuni-
cat criminosos, & recipit ^{in bono} excommunicatos &c.

Quid est satisfactio?

Est quædam externa & ^{lux per hanc} politica disciplina eccle-
siæ, humana autoritate instituta, uel exempli cau-
sa ad ceteros dehortandos à flagitijs, aut ad explo-
randos animos eorum, qui ad Ecclesiam redibant, an
ex animo resipuissent. Olim enim in Ecclesia famosi ^{in bono}
non recipiebantur sine quadam publica castigatione, ^{in bono}
& hanc uocabant satisfactionem.

Quotuplex est satisfactio?

Duplex. Altera olim publicæ poenitiæ, altera
scholastica.

**Quæ est satisfactio publicæ
poenitiæ?**

Est multa, quæ poenitentibus propter publica
peccata, à presbytero olim indicbatur, ad proban-
dum eos, an serio uellent resipiscere, in quocum se exer-
cerent poenitentes, usq; ad tempus ab Episcopo præ-
scriptum, admittebantur rursus ad Synaxim. Huius
satisfactionis partes erant uariæ, pro conditione & ^{in bono}
magnitudine culpe, & ut erant peccata, ita habea-
bant suos canones, ^{in bono}

Quæ est satisfactio scholastica?

Est facere quædam opera indebita, ad redimendas poenas purgatorij, aut alias poenas temporales. Dicunt enim Scholastici, quòd remittatur culpa per Absolutionem, sed poenam æternam quæ debebatur pro peccatis, mutari in poenam temporalem purgatorij. Deinde addunt partem illarum poenarum remitti potestate Clauium, partem redimendam esse nostris satisfactionibus, hoc est, illis indebitis operibus. Sic ergo docent, satisfactiones mereri remissionem poenarum & esse compensationem poenarum æternarum.

Vnde orta est satisfactio canonica?

Olim in Ecclesia non recipiebantur famosi sine publica castigatione certi temporis. Hæc uocabatur publica poenitentia & satisfactio, erantq; illa spectacula quædam æterna & politica disciplina, ab hominibus instituta, non quòd esset satisfactio coram deo, aut propter eam remitterentur peccata. Postea illo more antiquato, remansit uocabulum satisfactionis. Vnde postea homines indocti ex re politica fecerunt rem spirituale, tanquam necessariam ad remissionem peccatorum.

Quid sentiendum est de remissione poenarum, & an possunt Clauies imponere, uel tollere poenas?

Primum sciendum est, remissionem, tam culpæ,
quàm

DE POENITENTIA. 61

quàm pœnæ esse gratuitum beneficium Christi, At simul nos liberari peccato & morte æterna.

Deinde discernenda est remissio pœnæ æternæ à remissione pœnarum temporalium. Quamuis enim remissio pœnæ æternæ ^{hæret an} continet cum remissione culpæ, tamen Sancti in hac uita ^{in d. m.} ferunt communes ærumnas humani generis, ut mortem corporalem, et alias calamitates, de quibus ait Paulus: Corpus mortuum est propter peccatum. Et Deus aliquando imponit pœnas propter certa peccata, sicut David sustinuit pœnas propter adulterium. Sed hoc non est uniuersale, quia sæpe remittuntur peccata sine peculiaribus pœnis.

*son der glück
strafen*

Tertiò, Pœnas quas Deus imponit, non possunt remitti potestate clauium, nec habent mandatum remittendi ac imponendi tales pœnas.

Quartò, sciendum est sæpe nostra pœnitentia mitigari, aut etiam tolli tales pœnas. Sicut sæpe mitigate sunt pœnitentia publicæ & priuata calamitates, sicut ait Paulus: Si nos iudicaremus ipsi, non iudicaremur à domino.

Quintò, Afflictiones ^{triofar} sanctorum non semper sunt pœnæ propter certa peccata, sicut afflictiones Iob, & aliorum sanctorum, item supplicia apostolorum & martyrum, sed sunt singularia opera dei, quibus exercetur fides sanctorum, & ostenditur gloria dei.

Deinde etiam in ipsis pœnis p̄j debent intelligere

E S hunc

62 DE POENITENTIA.

hunc finem, quòd non sint signa iræ, sed bonæ uoluntatis dei, uidelicet, quòd deus uelit hæc esse exercitia, per quæ aboleatur in nobis peccatum, & crescat nouitas spiritualis. Nec debent iudicare pijs, se ideo reiectos à deo, ut Paulus ait: A domino corripimur, ne cù hoc mundo dannemur.

Quid sunt Indulgentiæ?

Nihil aliud, quàm publicarum poenarum seu satisfactionum condonationes, & relaxationes ueterum Canonum. Erant autem illi Canones humane traditiones, quare nihil ad remissionem culpæ aut poenarum coram deo pertinebant, nec opus est illos Canones reconstituere, cum tantum fuerint humane traditiones.

DE ABSOLUTIONE.

Quid est Absolutio?

Est certificatio de peccati remissione, & de misericordia dei erga peccatorem. Sic enim Christus ait Matth. 18. Quæcumq; solueritis super terram, erunt soluta in coelis. Et Ioan. 20. Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis.

Potest etiam reiterari Absolutio?

Imò, cum Petrus interrogaret Christum, quoties condonabo fratri? Respondit, Septuagies septies. Et Paulus ait Galat. 6. Si præoccupatus fuerit homo aliquo peccato, uos qui spirituales estis, corrigite eum in spiritu

ritio

ritu lenitatis. Et Ecclesia orat quot idic, Dimitte nobis debita nostra. Et Christus ait Luc. 15. Gaudium est angelis dei super uno peccatore poenitentiam agente.

Rectè ne Nouatiani & Cathari negant lapsos post Baptismũ consequi remissionem peccatorum?

Scelestè errant isti Heretici, Nam multa possunt ostendi & ueteris & noui testamenti exempla, ubi lapsi remissionem peccatorum & absolutionem à Christo & ecclesia sunt consecuti. Exemplo sunt, David, Manasse, Petrus. Lapsa est Galatarum ecclesia, & à Paulo ad poenitentiam reuocata, & Paulus ipse Corinthium incestum iubet recipi post poenitentiam, Dominus quoq; per Ezechielum 33. ait: Viuo ego, nolo mortem peccatoris, sed magis ut conuertatur & uiuat. Hic Deus addit iusiurandum, ut conscientiae commagis erigantur, cum audiunt non solum promissionem, sed etiam eam confirmatam iureiurando.

Sed quid de locis epistolae ad Hebraeos 6. Impossibile est eos qui semel illuminati. Et 10. Voluntarie peccantibus &c.

Hi loci non negant lapsos posse redire ad gratiam & beneficium Christi. Prior enim locus agit de blasphemis & obstinatis, qui contra conscientiam

penitentiam, ab integro crucifigentes sibi metipsis filium dei, et ludibrio exponunt. Item ad Hebraeos 10. cap. nam si uolentes peccauerimus post acceptam cognitionem ueritatis non altera pro peccatis reliqua sit hostia, sed formidabilis quaedam expectatio iudicij, et ignis uehementis qui deuoraturus est aduersarios.

Nam fieri non potest, ut qui illuminati, gustauerint donum celestis et participes facti fuerint spiritus sancti, gustauerint bonum dei uerbum, ac uiderint se in futuro seculi, si prolabantur, denuo reuertantur per

persequuntur uerbum dei, & admonitionem & pœnitentiam adeò aspernantur, ut securi triumphent, & sibi ualde gratulentur hanc sapientiam, quòd ridere ausing. Hi non possunt renouari, interim dum sic perdurant, & Christum crucifigunt & ludibrio habent & non auscultant Euangelio.

Alter locus iubet retinere gratiam & beneficiũ Christi, & cauere ne amittatur. Qui enim amittit beneficium Christi, reus est iudicij.

Est ne peccatum irremissibile?

Christus Matt. 12. distinctionem facit inter peccatum remissibile & irremissibile. Quicumq; dixerit uerbum contra filium hominis, remittetur ei. Qui autem dixerit uerbum contra spiritum sanctum, non remittetur ei, neq; in hoc seculo, neq; in futuro. Et Ioannes ait: Qui scit fratrem suum peccare peccatum, nõ ad mortem, petat, & dabitur ei uita. Est peccatum ad mortem, non pro illo dico, ut roget quis.

Quod est peccatum in spiritum sanctum?

Augustinus intelligit peccatum in spiritum sanctum, aut finalẽ ^{in dicitur uoluntate} impœnitentiam in ijs, qui non accipiunt Euangelium, aut desperationem. Quia hæc peccata propriè pugnant cum gratia, & eam abijciunt. Nam cetera peccata, cum cõfugimus ad gratiam, remittuntur. Ideo sic interpretatur Augustinus dictum Christi

Christi, Qui dixerit uerbum contra spiritum sanctū,
id est, qui uerbum gratiae, quod praedicatum & con-
firmatum est testimonijs spiritualibus, ^{aut penitentia} finali ter repu-
diat, is habet peccatum in spiritum sanctum.

Est ne ^{aut in d. l. c. p. m. d.} omnis lapsus post agnitam
ueritatem peccatū irremissibile?

Minime, Nam multa sunt exempla & testimo-
nia, quae docent tales lapsus condonari posse. Ac nec ^{aut, nit}
omnis persecutio Euangelij iudicari debet peccatum
irremissibile. Quia Manasses, Paulus, & alij qui per-
secuti sunt uerbum dei, consecuti sunt ueniam.

Quare utraq; sententia retinenda est. Primum,
quod omnia peccata remittantur credentibus, quia
promissio remissionis est uniuersalis. Iuxta illud, con-
clusit omnes sub peccato, ut omnium misereatur. Item
1. Ioan. 1. Ipse est propitiatio non tantum pro pecca-
tis nostris, sed pro peccatis totius mundi.

Secundò, tenendum est & hoc, quod sit aliquod
peccatum irremissibile, seu peccatum ad mortem. Qui
autem habeant peccatum irremissibile, non est nostri
iudicij, satis est à posteriore iudicare, tale peccatum
non esse in ijs qui ueniunt ad poenitentiam & fidem.
Et irremissibile peccatum, tantum ad illos transferen-
dum est, qui ad extremum perseuerarunt in increduli-
tate, & non ^{per hanc actionem} egerunt poenitentia. Hi autem qui agunt
poenitentiam, non habent peccatum remissibile.

Qui

Qui est effectus poenitentiae?

Effectus seu fructus poenitentiae sunt tota nouitas uiae & morum. Nam in his qui reconciliati sunt, debet sequi iustitia bonae conscientiae. De quo ait Iohannes: Facite fructus dignos poenitentiae. Et de necessitate huius nouae obedientiae supra dictum est.

DE FIDE.

Quid est Fides?

Fides non tantum est notitia historiae de Christo, sed est uera fiducia cordis, quae assentitur promissioni Euangelij, praecipue autem significat fiduciam misericordiae promissae propter Christum. Nam etsi promissiones sunt multiplices, & uaria ^{scripturae uerba} obiecta circa quae uersatur fides, sicut sunt alia aliorum negotia & pericula, alia sunt Mosi, alia Dauidis, alia Pauli negotia, tamen hoc principale obiectum fidei est, quodque in omnibus negotijs semper est primum & praecipuum, scilicet fiducia misericordiae, qua statuit cor, se habere remissionem peccatorum & se placere deo propter Christum.

Haec fides praere & praelucere debet in omni inuocatione, & hac ^{fide} erecta mens petit & expectat auxilium dei, in omnis generis tentationibus. Rursus siue hac fide seu fiducia misericordiae, nulla est inuocatio, neque uinci possunt ulla pericula. Nisi enim sit
in corde

In corde talis fides, opprimuntur animi dubitatione
& indignatione aduersus deum, in ueris certamini-
bus.

Quomodo existit hæc fides in animis?

Spiritus sanctus mouet corda per Euangelium,
quod docet peccata nobis remitti propter Christum,
qui factus est uictima pro nobis. Sic igitur existit hæc
fides, cum audientes hanc promissionem & intuen-
tes in Christum mediatorem, credimus propter ipsum
nobis ignosci, nos placere deo, & exaudiri, nec sinit-
mus nobis excuti hanc fiduciam. Hæc fides est ipsa
uiuificatio cordis, & uincit terrores peccati & mor-
tis, & affert firmam consolationem, sustentat nos in
omnibus periculis, & petit & impetrat bona à
deo.

Proba, quòd fides significet fiduc- ciam misericordiæ.

Hoc tempore etiam eruditi quidam disputant, uo-
cabulum fidei significare tantum historice notitiam
seu ^{professionem} articulorum, quæ etiam potest esse
in impijs, & negant hæc ^{fidei} uoce significare fiduciam mi-
sericordiæ. Tenenda sunt igitur firma argumenta, q̄
fides in hac propositione: Fide iustificamur, signifi-
cet fiduciam misericordiæ.

I Paulus ^{hæc promissionem} confert promissionem, & fidem, quæ
appre

Sumus iust. apprehendit promissionem, Rom. 4. cum ait: Ideo ex fide gratis, ut sit firma promissio, uult enim promissionem futuram esse otiosam, si non accipiatur fide.

Probatur an am. Cum igitur fides ad promissionem tanquam obiectum correlatiuè referatur, necesse est Paulum de tali fide intelligi, quæ est assensus quo assentimur promissioni. Sed hæc fides assentiens promissioni, est uerè fiducia misericordiae, non tantum notitia historice.

Sic enim ad Galat. 3. ait: Ut promissio ex fide

Secundum arguuntur in iud. Christi detur credentibus &c.

Dicitur de non dubit. II Rom. 5. inquit de Abraam: Non dubitauit diffidentia, sed confirmatus est fide. Hic clarè loquitur de fide, quæ repugnat dubitationi, & accipit remissionem. Nam de fiducia promissionis disertè ait: De promissione dei non dubitauit per diffidentiam &c.

probat. III Paulus loquitur de tali fide, quæ non est otiosa notitia, sed quæ agit aliquid in remissione peccatorum, & tribuit ei efficaces causas, uidelicet, quòd consoletur & erigat animos in pauoribus, redat pacatas conscientias, uincat peccatum & mortem. Rom. 5. Iustificati fide pacem habemus. Item Ephes. 1. Per quem habemus fiduciam & accessum in fide &c. Ergo necesse est intelligi fidem pro fiducia erigente animos.

Item Christus, cum ait ad mulierem peccatricem: Fides tua saluam te fecit, certè loquitur de tali fide, quæ

Quæ credit & agnoscit sibi remitti peccatum, iuxta uocem Christi: Remittuntur tibi peccata. Sic etiam in similibus locis, cum eodem modo loquitur ad Cananæam & hæmorrhoidiam, intelligit fiduciam, quæ ab ipso expectabat auxilium, nec erat otiosa notitia.

IIII Petrus in Actis ait fide purificari corda, hoc est, habere remissionem peccatorum & pacatam conscientiam. Constat autem non purificari corda illa notitia, quæ est etiam in impijs. Igitur necesse est fide hic significare fiduciam, quæ apprehendit remissionem peccatorum.

V In sententijs de oratione manifestum est, uocabulum fidei nihil aliud posse significare, nisi fiduciam, quæ credit sibi deum propitium esse & se exaudiri, ut Iaco. i. Si quis habet opus sapientia, petat in fide, nihil hæsitans. Sic & Christus ait: Omnia quæcumque orantes petitis, credite quia accipietis &c.

Sic etiam in ueteri testamento uocabulum fidei & credere, significat fiduciam misericordie, ut credit Abraam. Item Iosaphat 2. Paralip. 20. Credite deo.

Quæ est sententia huius dicti,
Iustus fide sua uiuet?

Abacuc 2. Capite
Duas res tribuit fidei, uidelicet iustificationem & uiuificationem, hoc est, liberationem a peccato &

F morte

morte, Docet quòd fide sumus iusti seu ^{accepti} deo,
 & quòd fide uiuificemur, hoc est, accipiamus consola-
 tionem qua uincitur mors eterna & apprehenditur
 uita eterna. Ergo in hoc quoq; dicto, fidem necesse
 est intelligi non pro notitia otiosa, sed pro uera fidu-
 cia misericordiae, quae impetrat remissionem peccato-
 rum & consolatur animos, ac liberat à terroribus, et
 certos reddit de uita eterna.

Quid? Excludenda ne est à fide ^{fiducia}
 historiae notitia?

Minimè, imò necessarium est credere omnes articulos ^{aliquos de Galan}
 culos. Sed non satis est tenere historiam, sed historia re-
 ferenda est ad ^{aut deus} causam finalem, quae est in Symbolo,
 uidelicet, credo remissionem peccatorum. Hic enim est
 usus historiae, ut credas Christum filium Dei ideo esse
 natum in carnem, passum & resuscitatum, ut tibi con-
 tingat remissio peccatorum & uita eterna.

Quaestio est professio fidei
 Christianae?

Tria seruntur Symbola seu Professiones articu-
 lorum fidei uulgatum, quod uocatur Apostolorum,
 alterum Nicenum, tertium Athanasij.

Recita Symbolum Apostolo-
 rum.

Credo

- 1 Credo in Deum patrem omnipotentem, creatorem cœli & terræ.
- 2 Et in Iesum Christum filiū eius unicum dominum nostrum.
- 3 Qui conceptus est de spiritu sancto, natus ex Maria uirgine.
- 4 Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus & sepultus.
- 5 Descendit ad inferna, tertia die resurrexit à mortuis.
- 6 Ascendit ad cœlos, sedet ad dexterā dei patris omnipotentis.
- 7 Inde uenturus est iudicare uiuos & mortuos.
- 8 Credo in spiritum sanctum.
- 9 Sanctam ecclesiam catholicam, sanctorum communionem.
- 10 Remissionem peccatorum.
- 11 Carnis resurrectionem.
- 12 Et uitam æternam, Amen.

DIC SYMBOLVM
Nicenum.

Credo in unum Deum, Patrem omnipotentem, factorem cœli & terræ,
F 2 uisibis

uisibilem omnium & inuisibilem.

Et in unum dominum Iesum Christum, filium Dei unigenitum, & ex patre natum ante omnia secula, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum uerum, de deo uero, Genitum non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt. Qui propter nos homines, & propter nostram salutem, descendit de caelis, & incarnatus est de spiritu sancto, ex Maria uirgine & homo factus est, crucifixus etiam pro nobis, sub Pontio Pilato passus & sepultus est, & resurrexit tertia die secundum scripturas, & ascendit in caelum, sedet ad dexteram Patris, & iterum uenturus est cum gloria iudicare uiuos & mortuos, cuius regni non erit finis.

Et in spiritum sanctum Dominum & uiuificantem, qui ex Patre filioque procedit, qui cum Patre & filio simul adoratur, & conglorificatur, qui locutus est per Prophetas. Et unam sanctam catholicam, & Apostolicam Ecclesiam. Confiteor

fiteor unū Baptisma in remissionē peccatorum, & expecto resurrectionē mortuorum, & uitā uenturi seculi, Amen.

D I C S Y M B O L V M

Athanasij.

Quicumq; uult saluus esse, ante omnia opus est, ut teneat catholicam fidem.

Quam nisi quisq; integrā, inuiolatamq; seruauerit, absq; dubio in æternum peribit.

Fides autem catholica hæc est, ut unum deum in trinitate, & trinitatē in unitate ueneremur.

Necq; confundentes personas, necq; substantiam separantes.

Alia enim est persona patris, alia filiū, alia spiritus sancti.

Sed patris & filiū & spiritus sancti una est diuinitas, æqualis gloria, coæterna maiestas.

Qualis pater, talis filius, talis spiritus sanctus.

Increatus pater, increatus filius, increatus spiritus sanctus.

F 3

Immen

Immensus pater, immēsus filius, immen-
sus spiritus sanctus.

Aeternus pater, æternus filius, æternus
spiritus sanctus.

Et tamen non tres æterni, sed unus æter-
nus.

Sicut non tres increati, nec tres immen-
si, sed unus increatus & unus immen-
sus.

Similiter omnipotens pater, omnipotēs
filius, omnipotens spiritus sanctus.

Et tamen non tres omnipotentes, sed
unus omnipotens.

Ita deus pater, deus filius, deus spiritus
sanctus.

Et tamen non tres dij, sed unus est deus.

Ita dominus pater, dominus filius, domi-
nus spiritus sanctus.

Et tamen non tres domini, sed unus est
dominus.

Quia sicut sigillatim unamquamq; per-
sonam deum aut dominum confiteri
Christiana ueritate compellimur.

Ita tres deos aut dominos dicere, catho-
lica

lica religione prohibemur.

Pater à nullo est factus, nec creatus, nec
genitus.

Filius à patre solo est, nō factus nec crea-
tus, sed genitus.

Spiritus san. à patre et filio, nō factus nec
creatus nec genitus, sed procedens.

Unus ergo pater, non tres patres, unus
filius, non tres filij, unus spiritus san-
ctus, non tres spiritus sancti.

Et in hac trinitate nihil prius aut poste-
rius, nihil maius aut minus.

Sed totæ tres personæ, coeternæ sibi sunt
& coæquales.

Ita ut per omnia, sicut iam suprâ dictum
est, & trinitas in unitate, & unitas in
trinitate ueneranda sit.

Qui uult ergo saluus esse, ita de trinitate
sentiatur.

Sed necessarium est ad æternā salutem,
ut incarnationem quoq; domini no-
stri Iesu Christi fideliter credat.

Est ergo fides recta, ut credamus & con-
fiteamur, quia dominus noster Iesus

F 4

Christus

Christus dei filius, deus & homo est.
Deus est, ex substantia patris ante secula
genitus, & homo est ex substantia ma-
tris in seculo natus.

Perfectus deus, perfectus homo ex ani-
ma rationali & humana carne, subsi-
stens.

Aequalis patri secundum diuinitatem,
minor patre secundum humanitatem.

Qui licet deus sit & homo, non duo ta-
men, sed unus est Christus.

Vnus autem non conuersione diuinita-
tis in carne, sed assumptione humani-
tatis in deo.

Vnus omnino, non confusione substan-
tia, sed unitate personæ.

Nam sicut anima rationalis & caro unus
est homo, sic deus & homo unus est
Christus.

Qui passus est pro salute nostra, descen-
dit ad inferos, tertia die resurrexit a
mortuis.

Ascendit ad coelos, sedet ad dexteram
dei patris omnipotentis.

Inde

Inde uenturus est iudicare uiuos & mor-
tuos.

Ad cuius aduentum omnes homines re-
surgere habent cum corporibus suis.

Et redditori sunt, de factis proprijs ra-
tionem.

Et qui bona egerunt, ibunt in uitam æter-
nam, qui uerò mala, in ignē æternū.

Hæc est fides catholica, quam nisi quisq̃
fideliter, firmiterq̃ crediderit, saluus
esse non poterit.

DE DEO.

Quid est Deus?

Deus est substantia intelligens spiritualis, æterna
creatrix & conseruatix omnium rerum, infinita sa-
pientia, bonitatis, iustitiæ & misericordiæ.

Dic testimonia de unitate Dei.

Deut. 6. Audi Israël, Dominus deus tuus dominus
unus est.

Esa. 44. Ego sum primus & nouissimus, & præ-
ter me non est Deus.

Et 45. Ego sum Deus, & non est ullus præter
ea, &c.

I. Cor. 8. Scimus quòd idolum nihil est in mundo,

F S & nos

Et non est alius deus nisi unus &c.

Eph. 4. Unus deus & pater omnium, super omnes & per omnia.

1. Tim. 2. Unus est deus, & unus Mediator dei & hominum.

Quot sunt personæ diuinitatis?

Vna est tantum diuina essentia, sed ea tribuitur tribus personis, scilicet patri, filio, & spiritui sancto, quæ sunt $\text{o}\mu\text{o}\varsigma\ \text{o}\text{i}\text{o}\text{i}$, seu eiusdem substantiæ, pariter immense, co. æternæ.

Articulus
Quid hic significat persona?

Persona est substantia indiuidua intelligens.

Vnde probas esse tres personas?

Christus iubet baptisari omnes gentes in nomine patris & filij & spiritus sancti. Hic nominatim recensentur tres personæ consubstantiales seu $\text{o}\mu\text{o}\varsigma\ \text{o}\text{i}\text{o}\text{i}$.

Item professio Symboli idē testatur, ubi fatemur nos credere in patrem, filium & spiritum sanctum.

Matt. 3. discernuntur personæ, cum apparet spiritus sanctus specie columbæ, & auditur uox patris, quæ testatur de filio: Hic est filius meus dilectus &c.

Item Ioan. 15. Cum uenerit paracletus quem ego uobis mittam à patre. Hic cōiunguntur tres personæ, paracletus ueniens seu missus, filius mittēs, & pater.

1. Ioan. 5. Tres sunt qui perhibent testimonium, pater, filius, & spiritus sanctus. Hi tres unum sunt.

Quis

Quis est Pater?

Est prima persona diuinitatis, æterna, immensa,
 ingenta & à nemine existens.

Quis est Filius?

Secunda persona diuinitatis, à patre ante secula
 genitus, ὁμοῦσι & seu consubstantialis patri, & co-
 æternus.

Quid significat, In principio erat
Verbum?

Verbum seu λόγος & uocatur apud Ioannem Fi-
 lius dei, quæ est secunda persona. Est igitur sententia,
 In principio erat uerbum, id est, Filius dei erat in prin-
 cipio & ab æterno.

Quare uocatur λόγος & seu Verbum?
 Quia est persona loquens, quæ semper locuta est
 ab initio Patribus.

Proba, quod λόγος & seu Verbum signi-
 ficet personam, quæ sit natura deus.

Ioannes ait de Verbo seu λόγος, quod fuerit in
 principio, hoc est, quod sit æternus. Iam si initio fuit
 uerbum ante conditionem omnium rerum, Ergo non
 est creatura, sed coæternus patri.

Deinde cum ait: Verbum erat apud Deum, hic de-
 sertè discernit personas, quod alia sit persona patris,
 alia uerbi.

Tertiò ait, & Deus erat Verbum, hic clarè testa-

tus

tur Verbum esse Deum. Nam particula λογος seu Verbum hic ponitur loco subiecti, sicut indicat Graecus articulus additus. Sed particula, Deus, est praedicati loco.

Postea idem Ioannes indicat de Verbo, In mundo erat, et mundus per ipsum factus est etc. Haec sunt uerba, quae necesse est de persona intelligi, in qua fuerit diuina natura.

Sic et reliqui loci, qui dicunt per filium omnia condita esse, testantur λογος seu Verbum esse personam, quae sit natura Deus. Constat enim mundum non esse conditum per humanam naturam.

Ad Coloss. 1. Omnia per ipsum et in ipso condita sunt, et ipse est ante omnia, et omnia consistunt per ipsum.

Item Coloss. 2. In ipso habitat plenitudo diuinitatis corporaliter.

Ad Hebr. 1. Per quem fecit et secula, qui est fulgor claritatis, et effigies substantiae eius, ferens omnia uerbo potentiae suae etc.

1. Ioan. 1. Quod erat ab initio, quod audiuius, quod uidimus, quod manus nostrae contractauerunt, Verbum uita, id annunciamus. ~~uestamur~~

aut factum

Ioan. 6. Quidem si uideritis filium hominis ascendentem ubi erat prius.

Ioan. 17. ^{propter} Glorifica me pater gloria, quam habui ^{in te} ante mundum apud te.

Ioan.

Ioan. 8. Antequam Abraam natus est ego sum.

Ioan. 5. Sicut Pater exuscitat mortuos & uiuificat, sic & filius quos uult uiuificat. Item quaecumque ille facit, haec & filius similiter facit.

Ioan. 10. Ego uitam aeternam do cis &c.

Ioan. 15. dicit se ^{caritatis} mittere spiritum sanctum: Cum uenerit Paracletus, quem ego mittam uobis à Patre. Et ⁱⁿ infra: Si non abiero, non ueniet Paracletus: Si autem abiero, mittam eum ad uos.

Ioan. 20. Thomas Christum aperte uocat Deum, Dominus meus & Deus meus.

Rom. 9. Qui est super omnia deus benedictus etc.

Quid est Spiritus sanctus?

Est persona diuina, coaeterna & coessentialis patri & filio, ab utroque procedens.

Dic testimonia, quae probant spiritum sanctum esse personam & ^{in diuinitate} natura Deum.

^{doctri} Suprà dixi clarè discerni personas, cum Christus inquit: Baptisantes in nomine patris & filij & spiritus sancti.

Sic Matt. 3. & Luc. 3. discernuntur personae. Patris uox loquitur de Christo: Hic est filius meus dilectus. Hic sunt ^{duae} distinctae personae, patris loquentis & testantis ^{Christum} suum esse filium. Tertio ^{seorsim} etiam spiritus sanctus describitur apparere ⁱⁿ peculiari specie

cic

cie columbae, quae est neq; pater, neq; filius.

Ioan. 14. Rogabo patrem, & aliū paraclētū dābit uobis. Item, Paraclerus spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo, is docebit uos omnia.

Item, Non à semetipso loquetur, sed quae audiet loquetur.

Ioan. 15. Cum uenerit paraclētus, quem ego mittam uobis à patre, ille testimonium perhibebit de me.

Rom. 8. Vos non estis in carne, sed in spiritu, si quidem spiritus dei habitat in uobis. Si quis autem spiritum Christi non habet, is non est eius. *Christi*

Item, Si spiritus eius, qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in uobis & c. *debet is honorari uisus et pie*

Hi loci clarè discernunt spiritū sanctum à patre & filio, & testantur esse spiritum patris & filij.

Ibidem, Ipse spiritus testimonium reddit spiritui nostro & c.

1. Pet. 1. De qua salute exquisiuerunt & scrutati sunt Prophetae, scrutantes in quod uel quale tempus significaret in eis spiritus Christi prænunciāns eas, quae in Christo sunt passiones, & c.

Petrus Hic clarè testatur quod spiritus sanctus extiterit antequam filius dei induit carnem, & uocat eum spiritum Christi.

Item, *in eodem capite* ibidem, Quae nunc nunciata sunt uobis per eos qui euangelizarunt uobis *spiritu* spiritu sancto misso de caelo & c.

Acto

Acto. 2. ex Iocle, Effundam de spiritu meo super
 omnem carnem. Hic testatur spiritum sanctum, qui ef-
 funditur non esse personam patris, & tamen cum in-
 quit: De spiritu meo, ^{significat} illum spiritum habere
 naturam diuinam.

Vnde probas, quòd Spiritus sanctus
 pariter procedat à patre & filio.

Ioan. 14. dicitur: Paracletus quem mittet pater ^{opera ad intra sua,}
 in nomine meo. Deinde ait Christus: Paracletus quem ^{redere. est}
 ego mittam uobis à patre. Hic testatur paracletum ^{diuina}
 uenire seu mitti tam à filio quam à patre.

DE CREATIONE.

Quid est Creatio?

Est ^{factura} factura qua Deus creauit spiritus & omnes
 corporales naturas ex nihilo per uerbum, ad conser-
 uandum ^{ac sustentandum} eas. Gen. 1. In principio crea-
 uit Deus cœlum & terram, hoc est, uniuersas creatu-
 ras. In principio, hoc est, cum nihil adhuc esset creatu-
 rarum.

Quid est Creatura?

Est totum illud Dei ^{opificium} opificium, tam spirituum
 creatorum, quam aliarum rerum & naturarum cor-
 poralium, in hoc diuinitus ^{factarum} factarum, ut monstrant
 Deum esse, nec solum esse simpliciter Deum, sed eter-
 num, potentem, qui creet, gubernet & conseruet
 omnia

omnia. Quibus cognitis inde deus creator & conseruator glorificetur & gratiarum ^{Sapientia in gratia} actiones habeat.

Quis conseruat creata?

In articulo creationis semper intelligere debemus perpetuam gubernationem, sustentationem & conseruationem rerum, ita quod deus non discesserit a suo opificio, sicut faber discedit a domo facta, sed Deus perpetuo gubernat, sustentat & conseruat naturas rerum, quotannis fecundat terram, procreat fruges ex terra, perpetuo suppeditat animantibus uitam et motum. Acto. 17. In ipso uiuimus mouemur & sumus. Coloss. 1. Omnia in eo consistunt. Psal. 103. Omnia a te expectant, ut des illis escam in tempore. Psal. 35. Homines & iumenta saluabis domine.

Quomodo agnoscitur Deus in creaturis & naturis rerum?

Sic patet

Tota rerum uniuersitas est Sacramentum & testimonium quoddam, quod sit Deus, quod sit bonus, iustus, sapiens. Item, motus coelestes uices temporum conseruatio specierum, ^{in ipso & cor ad an} satis clamant, mundum & naturas rerum non existere casu, sed certo consilio condita esse, regi & conseruari. Deinde humanae mentes sunt imagines diuinitatis & specula, in quibus contemplari diuinitatem debemus. Indicat & politica societas generis humani praesentiam dei. Videmus quoque homicidas & tyrannos diuinitus ad poenam rapi.

Quomodo

Quomodo utendum est creaturis?

Magna pietas est, creaturis sic uti, ut per eas glorificemus deum, & monstremus in his bonitatem eius ac presentiam, & gratias ei agamus, quod qui non faciunt, sunt Epicurei, imò & Deo sine deo.

DE HUMANIS VIRIBVS, SIVE
de libero arbitrio.

Quid est liberum arbitrium?

Est uoluntas cum ratione consentiens. In homine enim sunt, ratio siue mens quæ iudicat, uoluntas quæ uel obtemperat uel repugnat iudicio, & imperat inferioribus uiribus, scilicet, affectibus sensuum.

Iam quæritur, quomodo uoluntas sit libera, quomodo possit obedire legi dei.

De hac questione iudicari non potest, nisi magnitudinem peccati, quod nobiscum nascitur, consideremus. Item, nisi sciamus legi dei non tantum requiri externa ciuilia facta, sed perpetuam & perfectam totius naturæ obedientiam. Nam si natura hominis non esset corrupta peccato, haberet certioreni & clariorem de deo notitiam, non dubitaret de uoluntate dei, haberet uerū timorē, ueram fiduciam, denique præstaret integram obedientiam legi, hoc est, in natura essent motus, omnes consentientes cum lege dei, sicut

G. in

prossim in pijs angelis. Nunc autem natura hominis oppressa morbo originis, plena est dubitationis, caliginis, errorum, neq; uerè timet Deum, nec uerè confidit, deniq; plena est uitiosorum adfectuum.

De hac infirmitate quaeritur.

Quantum potest præstare uoluntas humana?

I Respondeo: Cum in natura hominis sit quidam delectus rerum, quæ sunt subiecta rationi aut sensui & externorum operum ciuilium, potest uoluntas humana suis uiribus sine renouatione aliquo modo externa legis opera ^{præstare} facere. Hoc concedunt philosophi & sacrae literæ. Nam scriptura docet esse quandam iustitiam carnis, quædam opera legis, etiã in non renatis. Sed hæc libertas sæpe uincitur naturali imbecillitate, impeditur quoq; sæpe à diabolo. Nam cum natura sit plena malorum adfectuum, obtemperant homines sæpe prauis cupiditatibus, non recto iudicio, sicuti apud Poëtam ait Medea.

Video meliora, proboq; deteriora sequor.

II Euangelium docet in natura horribilem corruptionem esse, quæ repugnat legi dei, hoc est, facit, ne præstare integram obedientiam possimus. Hanc corruptionem autem non potest natura tollere, sicut nec mortem, imò tanta est naturæ cecitas, ut eam corruptionem perspicere non possimus, ideo quoque
non

non uidemus quanta sit humanarum uirium infirmitas, quam si uerè cerneremus, tum demum intelligeremus homines non posse legi dei satisfacere.

Cur igitur homines non possunt legi dei satisfacere?

Voluntas humana non potest sine spiritu sancto efficere spirituales adfectus, quos deus requirit, scilicet, uerum timorem dei, ueram fiduciam misericordiae, tolerantiam, afflictionem, dilectionem dei, & similes motus.

Da scripturas.

Rom 8. Qui spiritu dei ducuntur, hi sunt filij dei.

Item, Si quis spiritum Christi non habet, hic non est eius.

per naturalem
1. Cor. 2. Animalis homo non percipit ea, quae sunt spiritus dei.

Ioan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest intrare in regnum dei.

Item, Nemo potest uenire ad me, nisi pater meus traxerit eum.

Item, Erant omnes docti à domino.

Item, Ioan. 5. Sine me nihil potestis facere.

Si sic docetur, deterrentur homines à studio obediendi, credendi, & benefaciendi.

Tanta est peruersitas iudicij humani, ut cum

G 2

ostenditur

ostenditur nobis nostra infirmitas, & promittitur
 auxilium spiritus sancti, homines segniores fiant ad
 studium bene operandi. Cum hæc doctrina Euangelij
 magis nos debeat excitare & accēdere ad inuocandū
 & petendum auxilium à deo.

in Syllogismo
 In hac lucta hortandus est animus, ut omni cona-
 tu retineat uerbum, non est dehortandus ne conetur,
 sed docendus, quòd promissio sit uniuersalis, & quòd
 debeat promissioni credere. Nam Paulus ait: Spiritus
 adiuuat infirmitatem nostram. Et diuus Basilius in-
 quit: Deus antecertit nos, uocat, mouet, adiuuat, sed
 nos uiderimus ne repugnemus. Nō enim debemus in-
Sem. v. 18. 19.
 dulgere diffidentie aut desidia naturali.

Potest ergo homo aliquid suis ui-
 ribus præstare?

Tametsi ingens imbecillitas est in pijs & sanctis
 tamen est aliqua libertas uoluntatis, cum quidem iam
 adiuuetur à spiritu sancto, & agere aliquid potest
 in externis lapsibus cauēdis, ideo spiritus sancti auxi-
 lium amplificari debet, & nostra diligentia acui. Sic
 Paulus cauere iubet, ne frustra dei gratiam acceperi-
 mus, & Christus promittit spiritum sanctum dare,
 non ociosis, non aspernantibus, non repugnantibus,
 sed petentibus, Luc. II. Et deus auget dona in his qui
 rectè utuntur, ut docet similitudo de negotiantibus.

Quid autem sentis de opinione
 Manichæorum? *Sr Krz. Non*

in lob nit *in falsitate*
 Non probo deliramenta Manichæorū, qui pror-
 sus nullam actionem uoluntati tribuunt, ne quidem
 adiuuante spiritu sancto, quasi nihil intersit inter sta-
 tuam & uoluntatē. Ecclesiasticus ait: Deus reliquit
 hominem in manu consilij sui. Hic dico uoluntatem
 in pijs actionibus & conatibus, nō esse ociosam, sed ta-
 mē adiuuandā esse spiritu sancto, ita fit uerius libera.

D. Hieronymus duo dicta tradidit, quorum alte-
 rum interpretatur alterum.

Sunt autem hæc: Anathema sit, qui dixerit deum
 impossibilia præcepisse. Et rursus: Qui dixerit nos
 posse mandata dei implere sine gratia dei, anathe-
 ma sit.

DE DIVISIONE liberi arbitrij.

Quidam diuidunt liberum arbitrium, in lib. arb.
 ante lapsum & post lapsum.

Quid liberum arbitrium ante lapsum?

Fuit plenaria libertas apprehendendi tā bona q̄
 mala, tam seruandi præcepta dei, quam non seruandi,
 pro libera uoluntate in creatione indita diuinitus. Sic
 Eccle. 15. Apposuit tibi aquam & ignem, ad quod uo-
 lueris, porrige manum tuam. Illud liberum arbitrium
 fuit ante lapsum hominis tale, quāle adhuc hodie san-
 cti angeli habent. Nunc propter peccatum adempta
 est libertas apprehendendi bona spiritalia. Iuxta il-
 lud: Animalis homo non percipit ea quæ sunt spiri-
 tus. Adam ex illa libertate, & bene & malè agere po-

tuit, amare Deum & odisse. Ita & angeli, qui cum malum apprehenderent, lapsi fuerunt.

Quid est liberum arbitriū post lapsum?

In natura corrupta superest aliquod iudiciū legis, intelligens quæ sint facienda, quæ tamen voluntas efficere non potest, nisi accesserit spiritus sanctus, & iuuerit voluntatem & conatus nostros. In externis est voluntas efficax rerum externarum, sine renouatione spiritus, quæ tamen à diabolo impediri potest.

Quid ergo relinquitur nostro arbitrio in rebus spiritualibus?

Iudicium quoddam faciendorum, quæ est lex naturæ, voluntas, conatus, studium, cursus, cogitatio, quæ omnia nihil sunt, nisi accesserit spiritus sanctus. Quare & Apostolus ubiq; precatur Ecclesiis, ad quas scribit, ut Deus, quod coepit in illis, bonum, perficiat.

DE PRAEDESTINATIONE.

Quid est prædestinatio?

Est certa dei præordinatio, quæ eueniunt omnia cum interna, tum externa opera & cogitationes, in omnibus creaturis, iuxta decretum voluntatis suæ.

Electio est, qua elegit nos deus in ipso antequam iacerentur fundamenta mundi, ut essemus irreprehensibiles

C O
Et unus

DE PRAEDESTINATIONE. 91

hensibiles coram illo per charitatem, ut adoptaret nos in filios per Iesum Christum in sese, iuxta beneplacitum uoluntatis suae, Ephes. i. & Matth. 10. Nonne duo passeret & c. uno assidue ueniunt *ut August.*

Vnde auspicanda est praedestinatio?

Non a lege neq; a ratione, sed ab Euangelio, quod est uniuersalis promissio. Si quis extra euangeliu causam quaerit electionis, is non potest non errare. Deinde si quis ex uniuersali promissione particularem uelit efficere, is reddet simpliciter incertam promissionem & tollet fidem. Quare ex uniuersali promissione iudicanda est praedestinatio, id ubi fit, nulla restabit amplius occasio excruciana animum ulla particularitate. *sonder sit*

Quot sunt partes praedestinationis? *praedestinatio*

Duae. Alligationis & conditionis. *potentia ut iustitia*

Alligatio est necessitas presentiu, ut si quid prouidentia praesens esse uidetur, id necesse est esse, tamen si nullam habeat naturae necessitatem, ut omnes homines mortales esse necesse est, sic deo prouidente.

Conditio, ut si Adam ederit de pomo, morietur. Si Israe'l ambulauerit in uia domini, & seruaerit praeccepta eius, seruaabitur. Si susceperis euangeliu & illi credendo ad finem usq; uita tuae adhaeseris, seruaaberis, si uero non susceperis, damnaberis. Sic August. Praedestinauit deus homine, ut sibi esset obediens, &

G 4 a gustu

Rom p/122

a gustu uetiti pomi abstineret, & in uita permaneret. Sin autem inobediens esset, sententiam mortis subiret. Praedestinati enim sumus sub conditione, ut si suscepimus Verbum, erimus filij dei, si non, damnabimur. 2. Tim. 2. ait Paulus: Si quis expurgarit seipsum ab his scilicet, impijs doctrinis, erit uas in honorem sanctificatum, accommodatum usibus domini, ad omne opus bonum prae paratum.

Da locos scripturae, qui ostendunt promissionem esse uniuersalem.

Paulus Rom. 3. Iustitia dei per fidem Iesu Christi, quae est in omnes & super omnes.

Et Rom. 10. Idem dominus omnium, diues in omnes qui inuocant eum.

Item, Deus uult omnes homines saluos fieri. Deus non uult mortem peccatoris, sed ut conuertatur & uiuat, Ezech. 18.

Matth. 11. Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, ego reficiam uos.

Ioan. 3. Ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat uitam aeternam.

Item, Acto. 10. Apud deum non est personarum acceptio. His sententijs erigendae sunt conscientiae contra naturalem diffidentiam & dubitationem. Quia uero malum ex nobis est, cauendum est ne uolentes indulgeamus naturali diffidentiae, ac repugnemus promissioni, sed resipiscentes credamus promissioni.

DE

teris & noui Testamenti.

Quod est discrimen ueteris & noui Testamenti?

Vetus Testamentum propriè fuit lex & tota politia Mosi, quæ habuit promissiones datas populo Israël de regno & Politia corporali.

Nouum testamentum est, non ministerium legis, sed Euangelij, uidelicet, ^{promissio} pactum de regno Christi spiritali & æterno, & habet promissionem iustificationis & uitæ æternæ, ^{donandæ} propter Christum.

Quare illud uocatur uetus, hoc autem nouum Testamentum?

Non propter ^{notum} ordinem & successionem temporum, quasi nouum Testamentum non pertinuerit ad patres, sed propter discrimen ministerij & promissionum.

Quia uetus Testamentum, erat ministerium legis, & obseruatio ^{rituum} rituum Leuiticorum, & illius politia populi Israël, & habebat promissiones de illo regno.

Sed noui testamenti aliud est ministerium, alia promissio, uidelicet rerum æternarum, nec consistit in externis obseruationibus, sed requirit cultus spirituales, hoc est, ueros motus cordis.

Desiit ne uetus Testamentum?

Etsi lex Mosi & illa politia ad certum tempus constituta, iam cessauit, postquam Christus exhibitus est, nec opus est obseruatione illorum rituum & politia

G S Mosaica

Mosaica. Tamen quia doctrina legis moralis scripta est in natura, & communis est omnium hominum, *Ab* *scilicet* *paten* *tius* pertinent ad uetus testamentum, qui tantum habent notitiam legis, nec habent notitiam Euangelij, neq; sunt renouati à spiritu sancto.

Econtra nouum Testamentum, id est, promissio remissionis peccatorum et renouationis per spiritum sanctum, non tantum est unius temporis, sed omnium aetatum, sicut & patribus facta est promissio de Christo.

Quid significant apud Paulum hæc uocabula, Litera & Spiritus?

Satzung Per literam intelligit omnes cogitationes & obseruationes, & ut uocant bonas intentiones seu conatus rationis, sine spiritu sancto, hoc est, sine uero timore & uera fiducia Christi.

mit guter *empfindung* Per spiritum intelligit motus spirituales, quos spiritus sanctus excitat in cordibus nostris. Est igitur Lex litera, quando imitamur eam bonis intentionibus aut externis moribus sine spiritu sancto, hoc est, sine uero timore, & sine uera fiducia. Est & Euangelium litera, cum non apprehenditur spiritu, hoc est, cum non uerè timemus, nec uerè credimus deo.

Porro, Lex administratio mortis est, quia non promittit remissionem peccatorum *ausgräde* gratis, nec adfert spiritum sanctum. Euangelium uerò est administratio

tio

tio spiritus & uitæ, quia promittit remissionem peccatorum gratis, & donat spiritum sanctum & uitã eternam. Repudianda igitur est Origenis interpretatio, qui uocat Literam grammatiticum sensum, spiritum uerò allegoriam. *in fremd. in verstand.*

DE ABROGATIONE LEGIS.

die abrohon vms auf hebung
Quid est abrogatio legis?

des plus
 Est abolitio execrationis seu maledictionis Legis, per Christum facta, ita quòd nunc omnes qui credunt in Christum, liberati sunt à iure Legis accusantis perpetuò conscientiam, & damnantis illam corã deo, propter imperfectam obedientiam. Gal. 3. Christus nos redemit à maledictione legis, dum pro nobis factus est maledictus &c. Et Rom. 8. Nulla nunc condemnatio ijs, qui insiti sunt Christo &c.

Sunt ne & impij liberati à Lege?

gegeben.
 Minimè. Nam Paulus ait: Lex iniustis est posita, hoc est, incredulis, & illis qui nondum sunt sub gratia, uel qui nondum fide apprehenderunt Christum, neq; acceperunt spiritum sanctum, à quo reguntur. In his non minus lex adhuc hodie exercet suum officium, accusando & condemnando illorum conscientias, quàm olim sub Mose. Nam lex *in der welt nicht mehr* pædagogus noster est usq; ad Christum.

Quæ

Quæ sunt causæ abrogatæ legis?

I Promissio dei, quia Deus promisit hanc legis abrogationem in Christo futuram, Hier. 31. Feriam domini Israël foedus nouum, non secundum pactum, quod pepigi cum patribus uestris.

II Infirmetas nostra occasionem abrogandæ legis præbuit, Acto. 15. Quod nec patres nostri, nec nos portare potuimus.

Est ergo tota Lex abrogata?

Tota lex est abrogata credenti, uidelicet, ut lex non habeat ius accusandi aut condemnandi eum. Habet enim aliud quo iustificatur, quam legem.

Quare igitur non licet omittere Decalogum?

Respondeo: Euangelium affert spiritualem et æternam uitam, ideo retinet eam partem legis, quæ docet, qualis sit illa noua uita, et consentit cum lege nature, quæ est ipsa notitia Decalogi. Quare Decalogus non sic intelligatur esse abrogatus, ut iam non debeat fieri, sicut ceteræ partes legis, uidelicet, ceremoniæ et iudicialia Mosi omittuntur, quæ sunt tantum externæ ordinationes, pertinentes ad uitam corporalem.

Sed in ijs qui iustificantur, et accipiunt spiritum sanctum, iam inchoatur noua obedientia spiritualis, quæ requiritur in Decalogo seu lege moralis.

Da gedenkt von
Johann Pisten.

DE

stiana, quæ est abrogatæ legis
effectus.

Quid est libertas Christiana?

Est libera ^{proferitur} assertio in regno spirituali per Iesum
Christum, qua sumus liberi à seruitute, ac ab execratio
ne legali, à iure peccati & mortis, à deo q; ab omni ex
terna obseruatione in negotio iustificationis coram
deo, quæ gratuito datur credentibus propter Chri-
stum. Vel breuius sic: Est doctrina indicans in quibus
rebus propriè sit Christiana iustitia, & quid de cere-
monijs sentiendum sit. De quibus omnibus ^{in sanctorum} ætätibus
infinite extiterunt ^{definitur} disputationes.

Quot sunt gradus libertatis Christianæ?

Quatuor. Primus, quòd non propter legem, sed
gratis propter Christum donatur remissio peccato-
rum & imputatio iustitiæ. Hic gradus est præcipuus
nihil pertinens ad ciuilem uitam, sed tantum ad cer-
tamen conscientie ^{in iudicio dei} in iudicio dei, in quo opus est hac
consolatione. De hoc gradu ait Christus Ioan. 8. Si fi-
lius uos liberauerit, uerè liberi eritis.

Secundus, est donatio spiritus sancti, quò creden-
tes iustificantur & reguntur ac defenduntur aduer-
sus seuitiam diaboli. De hoc Paulus 2. Cor. 3. Vbi spi-
ritus domini, ibi libertas.

Tertius, quòd Euangelium liberat nos à cere-
monijs & iudicialibus legibus Mosi. Hic gradus per-
tinet

tinet aliquo modo ad uitam exteriorem, sed habet causam in superioribus. Euangelium enim non requirit Leuiticas ceremonias, quia docet nos gratis consequi remissionem peccatorum, & iustos pronunciariper misericordiam propter Christum, non propter ullos cultus aut nostra opera.

Quartus docet, quid sit sentiendum de Ecclesiasticis ceremonijs, quas Episcopi aut alij homines instituerunt. Cū enim in hac uita opus sit certis ritibus, locis ac temporibus, permittit Euangelium in Ecclesia fieri ordinationes, hoc sine, ut omnia in ecclesia ordine & sine tumultu gerantur. Ideo constituuntur certi dies, ut sciat populus, quando conuenire debeat, ad audiendum Verbum. Hæ traditiones tolerandæ sunt, sed non est quærenda in illis iustificatio.

Ad quid prodest hæc doctrina de libertate Christiana?

Ad multa. Si enim hæc doctrina non extet in Ecclesia sequuntur multa incommoda.

Primum, obscuratur iustitia fidei, cum scilicet, transfertur beneficium Christi in traditiones, hoc est, cum homines putant se mereri remissionem peccatorum, & se iustos pronunciariper tales obseruationes, ex qua persuasione ruunt conscientia in desperationem, & amittunt ueram fidei & Christi notitiam.

Secundum

Secundum, ineruditi fingunt tales observationes
externas esse ueros cultus ^{in dicitur} & ueram perfectionem, cum
tamen perfectio sint, timor, fides, dilectio, & opera uo-
cationis. <sup>loquitur 2° cor.
spirit</sup>

Tertium, scinditur ecclesiarum concordia, ut factum
est de Paschate. ^{non est in paschate}

Quartum, si conscientie putent hos ritus esse ne-
cessarios, nunquam acquiescent. Quis enim unquam
observauit omnes traditiones humanas, quarum erant
tot summae, tot libri, ut uix dinumerari possent.

Sed inquis, Obedientia necessa-
ria est, etiamsi potestas abutitur
suo iure. Ait enim Christus: ^{Math 27} Su-
per cathedra Moysi sedent scribae
&c. quaecumque dixerint, facite.

In his quae sunt iuris diuini, conscientia necessa-
rio debet obedire pastoribus, iuxta illud: Qui uos au-
dit, me audit. In traditionibus uero ecclesiasticis de-
bet eatenus obedire, ^{in dicitur} ut scandala caueat, & ne quera-
tur in eis iustificatio, aut addatur opinio necessitatis.
Cum autem praecipuntur aut traduntur impia, tunc
regula tenenda est Apostolorum, Oportet deo magis
obedire, quam hominibus.

Sed quid de caeremoniis à Christo
institutis? ^{sentendum est.}
Haec obseruari debent, quia habent mandatū de i.

Et ta-

Et tamen euangelica libertas docet, quòd ceremonijs non iustificemur sine fide, item quòd necessitas excuset nos si impediamur, quò minus uti illis ceremonijs possimus, ut si aliquo casu non posset alicui contingere baptismus, is si uerè crederet in Christum, tamen sine ceremonia saluus fieret.

DE CONSILIIIS.

Sunt ne consilia quoq; in Euangelio à Christo tradita?

Quidam finxerunt in Euangelio esse consilia, de non uindicando, de paupertate, uirginitate, castitate. Deinde dixerunt ea opera perfectionem esse. Sed hæc sunt plena errorũ & superstitionum. Vna enim est lex dei, quæ nihil nisi præcepta continet, & Christi proluxa Concio, Matt. 5. nihil aliud est, quàm legis interpretatio. Christus enim id agit, ut ostendat in lege requiri perfectã obedientiam. Quare cum odia, concupiscentiam, cupiditatem uindictæ prohibet, nõ adfert noua quædam consilia, sed ipsam legem dei interpretatur & præcepta tradit. Addit & poenam æternam. Qui irascitur (inquit) fratri suo, reus erit iudicij. Item, Omnis qui uidet mulierem, ad concupiscendam eam, iam mœchatus est in corde suo.

DE VINDICTA.

Quid præcipit de uindicta?

Prohibet

Prohibet uindictam priuatam, hoc est, cupiditatem uindictae, & eam uindictam, quae fit sine ^{on sicut} autoritate magistratus, non tollit publicam uindictam, quae exercetur per magistratum. Per Euangelium enim non aboletur Magistratus, sed multo magis confirmatur, Rom. 13. Reijcienda est igitur haec seditiosa opinio, quae docet consilium esse de uindicta. Et prudenter tenendum discrimen publicae & priuatae uindictae. Ait enim Dominus: Mihi ⁱⁿ uindictam, & ego retribuam. ^{is mit. p. gel. n.}

^{sentendum}
Sed quid de hoc dicto, Vim ui repellere licet?

Euangelium non pugnat cum hoc dicto. Nam vim ui repellere, iuris naturae est, si modo rectè intelligatur, debet enim ad publicam uindictam, hoc est, ad officium magistratus ^{velut in d. n.} accommodari. Sic magistratus vim ui depellit, cum latrociniis armis & gladio depellit. ^{in a. v.} Quorsum enim opus esset magistratibus, si singuli priuatim uindictam exerceremus?

DE PAUPERE.

Quid praecipit de paupertate?

Euangelium neque praecipit, neque ^{sequitur} consulit ^{videtur in d. n.} discedere a facultatibus, aut res in commune conferre, imo approbat politicas ordinationes, diuisionem rerum & proprietatem. Caeterum Euangelium praecipit liberaliter iuuare egentes, & praemia ingentia corporalis

H ralis

ralia & spiritualia pro hac liberalitate, pollicetur sicut Christus ait: Date, & dabitur uobis. Et 2. Cor.

in seipsum
9. Qui parce seminat, parce & metet, & qui seminat in benedictione & c. Salom. Prouer. 5. pulchrè depinxit bonam partem Oeconomiae, Bibe aquam, inquit, de tuis fontibus, & fontes tui foras deriuentur, & ripae effluant in plateas. At tu dominus esto horum solus, non alieni tecum & c.

dom. bair.

Vult Salomon, ut quisq; ex fructibus sui fundi aut fortunis suis largiatur egenis, sed ita, ut fundum retineat, ne redigatur ad mendacitatem. Sic Paulus iubet largiri, ne egcamus ipsi, neue ignaui nostra liberalitate abutantur. Breuiter, Proprietatem rerum confirmant multa testimonia, Licet enim habere diuitias, ut testantur Christus & Paulus.

Quid est paupertas?

Paupertas non est mendicitas. Hæc enim in otiosis & robustis peccatum est, 2. Thess. 3. Qui non laborat, non manducet. Sed paupertas euangelica est spiritualis, hoc est, tenere facultates, quæ dei beneficio contingunt nobis, sine auaritia, sine superbia, id est, sine fiducia opum, sine impietate, hoc est, cum periclitamur in confessione Euangelij, ut opes amittere malimus, quàm abijcere Euangelium. Sic in summis opibus pauperes spiritu fuerunt, Abraham, Iob, Dauid, & multi alij. Complectitur paupertas patientiam, cum scilicet

scilicet cripiuntur, aut aliquo casu pereunt opes, ne tunc irascamur deo, aut aliquid contra dei mandatum faciamus, sed propter deum æquo animo feramus hanc iniuriam aut casum.

Quotuplex est desertio facultatum?

Duplex. Altera fit nostra electione sine mandato dei, & sine uocatione. Hæc desertio non est cultus dei, Matth. 15. Frustra me colunt ^{si uoluerint} mandatis hominum. Altera est, quæ habet mandatum dei & uocationem, ut cum Tyranni cogunt aut facultates amittere, aut ab Euangelio discedere, aut deficere. Hanc laudat Christus: Qui reliquerit, inquit, agrum, domum, & cetera, propter Euangelium, hoc est, propter confessionem Euangelij, centuplum recipiet &c. Mar. 10. Breuiter, sicut Christus non laudat eos, qui deserunt coniugem & liberos, aut qui sibiipsis uitam eripiunt, ita non laudat deserentes patrimonia, sine mandato dei.

DE CASTITATE.

Quid præcipit de castitate?

Euangelium non solum præcipit castitatem uirginum, sed etiam coniugum. Nam & coniugium est diuina ordinatio, & omnes qui non continent, mandatum habent ut coniugio utantur. 1. Cor. 7. Propter fornicationem unusquisque habeat uxorem suam.

H 2

Quid

Quid est castitas?

Virginitas
 Castitas non tantum est uirginitas, sed etiam con-
 iugum moderata consuetudo. Sic Heb. 13. Honorabile
 conubium apud omnes, & thorus immaculatus. For-
 nicatores autem & adulteros iudicabit Dominus.

Tamen Paulus ait, De uirgini-
 bus præceptum domini non ha-
 beo, consilium autem do.

insuperat
 Paulus non sentit aliquos magis mereri iustifi-
 cationem propter uirginitatem, quam propter coniu-
 gium. Vtriq; enim & coniuges & uirgines statuere
 debent, se per misericordiam dei iustos esse & acce-
 ptos propter Christum, non propter dignitatem con-
 iugij aut uirginitatis.

laetantur
 Quid igitur Monachi extollunt
 & præferunt coelibatum?

Sancti spiritus
 Semper fuerunt fanatici spiritus, qui negarunt con-
 iugium concessum Christianis, ut Tattanus, Hierax.
 Etsi Monachi uolunt uideri damnare coniugium, ta-
 men ualde deformant, somniant enim se magis mereri
 remissionem peccatorum & iustificationem suo coe-
 libatu, quam reliquos homines. Deinde fingunt illum
 coelibatum perfectionem esse euangelicam, in quo ue-
 hementer errant. Fuerunt enim perfectiores multi con-
 iuges, Abraam, Isaac, Iacob, David & c. quam pleraq;
 uirgines. Non est coelibatus perfectio, sed perfectio
euangelica *euangeli-*

euangelica est, agnoscere humanam imbecillitatem,
 perterrefieri, & e contra fide erigi. In talibus exerci-
 tibus uersatur perfectio euangelica, si qua est sic uo-
 canda.

Cur ergo laudat & suadet Paulus uirginitatem & coelibatum?

Propter politicum finem, scilicet, ut expeditio-
 res simus ad discendum, docendum & obeunda mini-
 stria ecclesiastica. Sic Christus laudat Coelibes, cum
 ait Matt. 19. Sunt & Eunuchi, qui se castrauerunt
 propter Euangelium, hoc est, discendi & docendi cau-
 sa. Nam uerum est, quod Paulus ait: Coelebs curat ea,
 quae sunt domini, ut domino placeat. Explorent igitur
 coelibes suas uires, & studeant, ut pure uiuant, ca-
 ueant otium & luxum, & adhibeant abstinentiam,
 & animus sit intentus studijs. Qui uero ruunt in libi-
 dines contra preceptum dei, sciunt se deo poenas da-
 turos esse. Fornicatores enim & adulteri non intra-
 bunt in regnum dei. Saepe istorum hominum causa
 plectitur uniuersa respublica, sicut testatur Sodomo-
 rum historia & diluuium. Item Deus inquit se Cana-
 naeos deleturum esse, propter uagas libidines. Paulus
 quoque ait libidinum poenas esse caecitatem & amen-
 tiam, Rom. 1. Et carnalem securitatem, Ephes. 4. &
 Osee ait: Fornicatio, uinum & ebrietas auferunt
 cor. Sunt ergo isti fucati coelibes scandalo multis, &
 autores turpis exempli.

Quid est Ecclesia?

Est congregatio omnium illorum, qui profitentur euangelium, & non sunt excommunicati, in qua sunt promiscua, boni & mali, sicut parabola de ueruculo in mari iacto docet, Matth. 13. Hinc etiam in scripturis describuntur duo corpora ecclesiae, alterum corpus uerae ecclesiae, alterum hypocriticae ecclesiae. *Et gl'is Ang'lor' R'it'g'*

Quando incepit Ecclesia?

Certum est ecclesiam tempore Adae coepisse, & post Adam apud omnes euangelij professores, in hunc usq; diem stetisse, & adhuc stare apud eos, qui illud profitentur.

Quotuplex est Ecclesia?

Duplex. Hypocritica & uera.

Quae est hypocritica Ecclesia?

Est quae gerit bellum cum uera ecclesia, sicut Iudaei persequebantur Prophetas, deinde Christum. Haec uocat David ecclesiam malignantium. Et Esaias describit eam his uerbis cap. 29. Appropinquat mihi populus ore suo, & labijs me honorat. Caterum cor eorum longe abest a me, sed frustra me colunt, docentes doctrinas & praecepta hominum. Haec ecclesia exposita est oculis, quia omnia illius opera, omnes cultus, quo credit se deum colere, externus est, species & larua est purae ecclesiae, humanis traditionibus, loco syn-

etra

Deo hinc sicut
 cer. e doctrine, ore & labijs tantum, sine adfectibus
 cordis deum colens.

Quæ est uera Ecclesia?

Est congregatio iustorum, qui uerè credunt Chri-
 sto, & sanctificantur spiritu Christi. De hac Paulus
 1. Tim. 3. Ecclesia est columna & sedes ueritatis. Hæc
 dicitur catholica, quia non est humana aliqua poli-
 tia, uni loco aut certis ceremonijs humanis alligata,
 sed est spiritualis coetus piorum, qui passim in mundo
 dispersi sunt, & tamen omnibus temporibus de do-
 ctrina euangelij conueniunt.

Hanc describit Paulus his uerbis, Ephe. 5. Chri-
 stus dilexit ecclesiam ad eam, ut seipsum exponeret pro
 illa, ut eam sanctificaret, mundatâ lauacro aquæ per
 uerbum, ut exhiberet eam sibi ipsi gloriosam, non ha-
 bentem maculam aut rugam, & ut esset sancta atq;
 irreprehensibilis. Hæc ecclesia non est exposita ocu-
 lis, sed creditur, iuxta articulum Symboli: Credo san-
 ctam ecclesiam catholicam, sanctorum communionem.
 Habet autem certâs notas, quibus agnoscitur, nempe
 purum uerbum dei, & legitimum usum sacramento-
 rum, & clauces quibus ueritur in ministerio uerbi &
 sacramentorum.

Quid uerò sentiendum de ex- communicatis?

Excommunicati, *puræ* pars ecclesiæ esse desierunt,

H 4 iuxta

*foraber qui
procauerit* iuxta illud ^{dictum} Matth. 18. Quod si ecclesiam non audie-
rit, sit tibi uelut ethnicus & pulicanus.

Quod est discrimen inter eccle-
siam hypocriticam & ueram?

*leis in profan
vnde de
lucis
f. 476.* Quantum interest inter ueritatem & simulatio-
nem, inter speciem ueri & res ipsas, inter fucum &
natiuum colorem, tantum interest inter ueram & hy-
pocriticam ecclesiam. Certum est enim hypocritas
habere idem Euangelia & eadem Sacramenta. Sed
his non sunt contenti, uerum affingunt humanas tra-
ditiones, quas ^{conferunt} cum Euangelio, adaequant,
sape ultra extollunt, non uerè suscipiunt Euange-
lium. Hi corde non credunt neq; adherent, sed tempo-
re procellarum recedunt, neq; subsistere possunt. Est
& apud hypocritas impurus sacramentorum usus,
aliud caput quam Christus, à quo petunt suam iusti-
tiam, sanctificationem, sustentationem. Spiritu san-
cto utuntur non aliter atq; pallio, quo oppalliant &
tegunt impuram suam doctrinam, quae dissipat & per-
turbat conscientias, id quod sanè spiritus sancti opus
non est, qui congregat conscientias & consolatur.
Breuiter, hypocritica ecclesia larua est, externa spe-
cies est, fucus est, praetextus est, imprudens tamè cen-
la, & sine scientia uerae ecclesiae.

DE POTESTATE ECCLE-
siastica.

Quid

Quid est clavis seu potestas ecclesiastica?

Est quæ consistit in docendo Evangelio, ^{De prout filium} administrationis sacramentorum & in excommunicandis illis, qui publicis criminibus sunt obnoxij, ijsq; rursus absoluendis, ubi petunt absolutionem. ^{ut si quis}

Vel est œconomica, quædam administratio, quæ constat non ui corporali, sed tantum uerbo. Regnū enim Christi spirituale est, quod non regitur gladio, armis & alijs rebus, ad civile regnum pertinentibus. Christus enim huius ecclesiasticæ potestatis autor & institutor, omnem civilem administrationem, & a se & a suis discipulis ^{ut loquitur} transtulit ad principes mundi. A se, quia noluit se eligi in regē, sed aufugit. Ab Apostolis, dum inquit, principes Gentium dominantur eis, uos autem non sic. ^{ut loquitur} ^{ut loquitur} ^{ut loquitur}

Quotuplex est potestas ecclesiastica?

Duplex. Ordinis & iurisdictionis.

Quæ est potestas ordinis?

Est mandatum docendi Evangelium, & annunciandi remissionem peccatorum, & impertiendi sacramenta singulis aut pluribus. Hic non licet comminisci nouam doctrinam, sed proponenda est doctrina a Christo tradita. Quemadmodum precipit Matth. ultimo: Docentes eos seruire omnia, quaecumq; man-

H S dant

davi uobis. Et Paulus Gal. 1. Si angelus de caelo aliud docuerit quam nos docuimus, anathema sit.

Quæ est potestas iurisdictionis?

Est potestas excommunicandi obnoxios publicis criminibus, & rursus eos absoluendi, si conuersi petant absolutionem. Hæc potestas non debet esse tyrannica, sed sicut Christus docuit Matth. 18. Si ecclesiam non audierit, sit tibi uelut ethnicus. Et Paulus 2. Cor. 1. Non dominamur fidei uestræ, sed adiutores sumus gaudij uestri.

Quid differunt potestas ecclesiastica & politica?

Potestas politica siue civilis fert leges defensione corporum, de distinctione dominiorum, de contractibus, de criminibus, & coërcet homines ui corporali. Contra, potestas ecclesiastica impertit res æternas & spirituales, hoc est, habet doctrinam cœlestem, & coërcet homines uerbo. Quare non improbat neq; abolet potestatem civilem, imò approbat eam, & sanctorum corpora ei subijcit.

Quando accœpit ecclesia clauis?

Quando Christus dixit Petro, Matt. 16. Tibi dabo clauis regni cœlorum. Et Matt. 18. Quaecunq; ligaueris super terram, erunt ligata & in cœlis &c. Et Ioan. 20. Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata &c. *remittantur eis. et si quæ sunt retenta sunt*

Valca

Valet ne ministerium malorum ministrorum?

Imò ualet, Nam Verbum & Sacramentum non sunt ministri, sed Christi, quæ si ritè administrantur ministri, malitia nihil nobis oberit. Et uulgo dicitur:

Vim sacramenti non mutat uita ministri. Sacramentorum administratio non est irrita, etiam si mores ministrorum sint uitiosi. Hoc tamen intelligendum est de malis, non de apertè blasphemis, ut Iudeis aut Turcis, quibus ecclesia nullum ministerium mandauit.

Debetur ne ministris ecclesiarum obedientia?

Sicut uerbo dei, ita ministris uerbum dei docentibus, quod ad ministerium attinet, debetur obedientia, sicut præcipit scriptura, Qui uos audit, me audit, Lucæ 10. Quicquid dixerint, facite, Matth. 23. Item, Obedite præpositis uestris, Heb. 13.

Hæ sententiæ loquuntur de ministerio, & requirunt obedientiam debitam ipsi euangelio, non constituunt autem regnum doctoribus extrinsecus euangelium. Deinde debetur eis quoq; obedientia in iurisdictione, quam habent iuxta euangelium, uidelicet, in cognitione criminum, audiendis testibus, in legitima excommunicatione &c.

Quid

Summa ^{contingendum.} Quid uerò in cæremonijs con-
dendis? Nunquid & in his debe-
tur pastoribus obedientia?

Imò. Nam pastores habent auctoritatem ordinan-
di cæremonias hoc fine, ut ordine gerantur res in pu-
blico ecclesie cœtu, sicut Paulus ordinat, ut mulieres
tegant capita, & ecclesia initio diem Dominicum, &
alios quosdam dies festos constituit, ut certa essent do-
cendi tempora. Sed hæ ordinationes non debent su-
perstitiose intelligi, non enim sunt iustitiæ seu cultus
necessarij ad iustitiã, sed sunt re ipsa res ^{indifferentes} & diæ phoræ,
quæ extra scandali casum omitti possunt sine pecca-
to. His itaq; traditionibus debetur obedientia, quod
ad casum scandali attinet, extra casum scandali con-
scientiæ sunt liberae.

DE SCANDALO.

Quid est scandalum?

Est offensio, qua alterius ^{purior + uisus} animus perturbatur,
hoc est, uel deterretur, uel ^{pertingit uisus} incitatur ad imitationem.
Vel est offensio seu deprauatio doctrinæ, & uitæ, seu
fidei & charitatis.

Quotuplex est scandalum?

Duplex. Acceptum & datum.

Quid est scandalum acceptum?

Est cum uel recta doctrina uel necessario facto
Pharisæi & Hypocritæ offenduntur, & concipiunt
odiam

odia Euangelij & piorum. Vt pharisæi oderant Euangelium & Euangelij doctores. Hoc pharisaicum scandalum non est uitandum, excusat enim nos mandatum dei. Sed præstandum est, ut doctrina sit uera, certa, & utilis ecclesiæ. Grauißimum enim peccatum est, ecclesiam dei perturbare malis, incertis & inutilibus disputationibus.

Da Exempla:

Pharisæi & scribæ offendebantur, cum sanaret Christus egros in sabhato, cum discipuli non lauarent manus, cum euellunt spicas. Sic nostræ hypocritæ offenduntur, dum uident quod non amplius permittimus consecrare aquã, sal, carcos, herbas &c. Hic mandatum dei excusat pios, habent enim mandatum dei de sana ac recta doctrina. Item de necessarijs operibus, quibus iuuatur proximis. Huic obediendum est simpliciter, neq; curandi sunt homines hypocritæ. Iuxta illud: Oportet deo magis obedire quam hominibus.

Quid est scandalum datum?

Est impia doctrina aut malum exemplum, quod nocet alijs, siue quia imitantur, siue quia deterrentur homines ab euangelio. Huius generis scandala sunt omnia impia dogmata, traditiones humanae, quæ sine peccato non possunt obseruari. Horum scandalorum autoribus minatur Christus Matt. 18. Væ homini, per quem

quem scandalum uenit. Sunt igitur hæc scandala summa uigilantia cauenda, ne uel autores, uel suffragatores impiæ doctrinæ sinus, nec imitatores impiorum cultuum.

Quid autem agendum est in rebus indifferentibus?

Hic tenenda est regula Pauli, de usu libertatis. Sic enim præcipit doctis, Rom. 14. Infirmum in fide suscipite. Item, Omnia fiant ad ædificationem. Non enim utendum est libertate apud illos, qui nondum audierunt euangelium, aut apud fratres nondum satis confirmatos, sed sequendum est exemplum Pauli, Factus sum, inquit, infirmus infirmis. Item, Si esca offendit fratrem, nunquam manducabo carnem. Vbi autem iam inclaruit euangelium, & mediocriter confirmata est ecclesia, non est acerba obseruatio inutilium traditionum requirenda. Paulus enim, ut ostenderet exemplum libertatis, noluit circumcidere Titum. Et Christus excusat Apostolos, uiolantes traditiones Seniorum. Sinite eos, ait, cæci sunt & duces cæcorum.

Quæ sunt cauenda in ecclesiis, ne suboriantur scandala?

Hæc tria. Primum, ne impia aut incerta aut inutilia doceamus.

Secundum, cum certa doceamus, ne ita confuse tradamus

namus, ut auditores in tanta confusione malas conciepiant opiniones.

Hic maxime adhibenda est diligentia, ut omnia sine sophistica explicentur, aptè, propriè, disertè & distinctè. Ideo Paulus uult Episcopum esse didacticum, ut aptè & propriè doceat. Et Christus uult scribam in regno cœlorum similem esse, bono patrifamiliâs, qui prudenter eligat & proferat de thesauro suo in docendo noua & uetera. Nisi enim hanc prudentiam adhibeant doctores, perturbantur conscientia, & abrepunt animis prauæ opiniones, nocituræ religionē & moribus, & oriuntur tumultus & pleraq; alia scandala.

Tertium, ne facile mutemus usitatos mores, qui tolerari possunt, publicorum enim morum uiolatio, facile excitat magnos tumultus.

Item, ne nostra exempla alijs noceant & negligentiores reddant, neque præbeamus occasionem dissidijs aut factionibus, sine necessaria causa. Si quis enim hoc modo traditiones uiolat, peccat.

DE SACRAMENTIS

Quid est Sacramentum?

Est promissionis diuinæ signum à deo institutum. Constat autem elemento & uerbo, ut extet memoria promissionis.

Quot

Quot sunt Sacramenta?

Tria. Baptismus, Coena domini & Absolutio. Haec habent praecipuam promissionem in euangelio de remissione peccatorum.

Sunt ne alia Sacramenta?

Si Sacramenta uocamus opera, quibus additae sunt promissiones diuinae, tunc multa possunt numerari sacramenta, ut oratio erit sacramentum. Est enim quoddam opus nostrum, & magnificas habet promissiones. Ioan. 16. Quicquid petieritis patrem in nomine meo, dabit uobis. Sed afflictiones & elemosynae erunt sacramenta, quia sunt opera ornata diuinis promissionibus. Ut, Date, & dabitur uobis. Item, Per multas tribulationes oportet nos introire in regnum caelorum. Sic magistratus & matrimonium sunt res externae ornatae uerbo dei & promissionibus. Si uero sacramenta uocamus caeremonias, seu ritus in euangelio institutos proprie ad praecipuam promissionem euangelicam de remissione peccatorum pertinentes, tantum tria sunt, baptismus, coena domini & absolutio.

Variant ne sententiae, de Sacramentis?

Maximè. Sunt enim quatuor opiniones.

I Scholastici fingunt homines utentes sacramentis noui testamenti, ^{aut diuini operis} ex opere operato iustos fieri. Haec opinio

^{aus zu mystern}
 opinio explodenda est, pugnat enim cum iustitia fi-
 dei. Sentiunt enim hominem fieri iustum propter il-
 lius ceremonie usum, etiamsi non credat, imò si nul-
 lum bonum motum cordis addat, modo non ponat ^{pr nit ofentliel} ^{in sign}
 obicem, id est, ne habeat actuale propositum peccati
 mortalis.

II Alij dicunt sacramenta non esse signa uolunta-
 tis dei erga nos, sed tantum notas nostrae ^{professionis}
 quia oportet extare notas, quibus discernamur à re-
 liquis gentibus, sicut uestitus forma discernit Mona-
 chos.

III Anabaptistae dicunt sacramenta esse ^{allego} ^{allego}
 rias quasdam bonorum operum. Sic interpretantur
 baptismum signum esse ad afflictionum, quòd oporteat
 Christianos subire fluctus & pericula omnis generis.
 Sic coenam domini faciunt ^{mutuae} ^{benevolentiae} si-
 gnum. Nam symposia apud omnes gentes sunt signa
 mutuae benevolentiae. Sic circumcisionem interpre-
 tantur fuisse signum coercendarum cupiditatum. Sed
 & haec duae opiniones repudiandae sunt, quia tantum
 docent de ^{minis} ^{principalibus} seu ^{accessorijs} finibus,
 scilicet de politico seu civili & allegorico, non docet
 de proprio & spiritali usu baptismi.

IIII Vera igitur scripturae sententia est, quòd sa-
 cramenta noui testamenti sunt signa uisibilia uolun-
 tatis dei erga nos, incurrentia in oculos, ut nos admo-
 neant, ut credamus promissioni in euangelio propo-
 sitae

sita. Augustinus inquit: Sacramentum est uerbum uisibile, hoc est, sicut uerbum est nota quaedam, quae auribus accipitur, ita sacramentum est spectaculum seu pictura quae currit in oculos. Sicut uerbum est instrumentum, per quod spiritus sanctus efficax est, ut Paulus inquit Rom. i. Ita per sacramenta spiritus sanctus efficax est, cum fide accipiuntur, admonent enim & mouent ad credendum, sicut uerbum.

Cur Christus instituit Sacramenta?

Propter nostram infirmitatem. Humanus enim animus post lapsum Adae multo imbecillior est, quam ut possit simplici uerbo credere. Ideo nostra infirmitate motus est Christus, signa uerbo adiecit, quo nostrae infirmitati mederetur, & ut mutua quadam uerbi & signorum coherencia duceremur ad fidem erga promissiones dei, teste Augustino, ubi ait: Homo ante peccatum uidebat deum, intelligebat & fidebat illi. Post peccatum, homo deum capere non potest, nisi medio aliquo adiutus. His causis adiicitur & uerbum, iuxta illud: Accedat uerbum & elementum, & fiat sacramentum.

DE BAPTISMO.

Quid est Baptismus?

Est signum siue ceremonia à Christo instituta
uidelicet

videlicet, lauari seu abluī aqua, & pronuntiatio uerborum ordinata ad hoc, ut testetur nos recipi à deo & reconciliari deo.

Vbi institutus est Baptismus?

Matthæi & Marci ult. Euntes in mundum uniuersum, docete omnes gentes, baptisantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti. Qui crediderit et baptisatus fuerit, saluus erit.

Ad quid est institutus?

Vt credamus certò nobis peccata condonata esse. Est enim Baptismus testimonium & signum remissionis peccatorum & donationis spiritus sancti. Hinc ueteres quoq; sacramenta uocant signa gratiæ, hoc est, signa uoluntatis dei erga nos. Cum enim baptisamur, scribitur promissio dei in corporibus nostris.

Quid significat Baptismus?

Pœnitentiam & remissionem peccatorum, siue ut Paulus ait, regenerationem. Nam immersio significat ueterem hominem mori cum peccato, & emissio siue reditus ex aquis, significat nouum hominem ablutum & reconciliatum deo patri, filio & spiritui sancto. Pater enim recipit te propter filium, & pollicetur tibi spiritum sanctum, quo te uiuificabit & sanctificabit.

Quid est usus Baptismi?

Vt per omnem uitam statuamus nobis propoſitam & donatam eſſe remiſſionem peccatorum & reconciliationem. Nam etiam cum lapſi ſumus, ualet pactum in reſipiſcentibus, quo iam olim cum deo pacti ſumus, quia euangelium teſtatur, reſipiſcentibus ignoſci.

Poteſt ne Baptiſmus iterari?

Ipfum ſignum non debet iterari, quia iteratio ceremonie nihil prodeſt, & ſignum ſemel acceptum, eſt perpetua nota & perpetuum teſtimonium. Sicut circumciſio ſemel facta erat perpetuum teſtimonium pacti diuini, ſcriptum in corporibus circumciſorum. Porro fidem huius pacti, crebra meditatione debemus exercere & conſeruare quoad uiuimus. Hinc dicitur, poenitentiam nihil aliud eſſe, quam recordationem baptiſmi.

Quid intereſt inter baptiſmum Ioannis & Apoſtolorum?

Vterq; Baptiſmus eſt miniſterium noui teſtamenti, & requirit fidem in Chriſtum. Baptiſmus Ioannis teſtabatur Chriſtum uenturum. Baptiſmus Apoſtolorum, iam exhibitum Chriſtum, & ea fide pariter ſanctificabantur & ſaluabantur baptiſati, tum à Ioanne tum ab Apoſtolis.

Quòd autem Ioannes ait: Ego baptiſo aqua ad poenitentiam, qui autem poſt me uenturus eſt, baptiſabit

scabit spiritu sancto & igni, Non discernit ministria uel ceremonias, sed discernit personas ministrorum à persona Christi. Testatur enim Christum esse dominum, per quem Baptismus sit efficax, qui daturus sit spiritum sanctum & uitam æternam, & profitetur se ministrum esse, qui tantum adhibeat externum signum, & prædicet uerbum.

DE BAPTISMO PARVVLORVM.

Proba, quòd infantes sint baptisandi.

I Christus ait Ioan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non potest introire in regnum dei. Hæc sententia est uniuersalis, & testatur omnes saluandos oportere renasci ex aqua, hoc est, baptisari, Ergo necesse est & infantes baptisari, ut saluentur.

Item uniuersale mandatum est, Euntes baptisate omnes gentes &c. Ergo etiam pueros complectitur.

II Ex traditione Apostolorum. Sic enim scribit Origenes in sextum caput ad Rom. Ecclesia ab Apostolis traditionem accepit, etiam paruulis dare baptismum. Sciebant enim illi, quibus secreta diuinorum mysteriorum commissa sunt, quòd essent in omnibus genuinæ sordes peccati, quæ per aquam & spiritum

I 3 aboleri

aboleri deberent. Sic Cyprianus & Augustinus probant baptismum parvulorum.

III Ex ratione ducta ex scriptura. Certum est regnum dei & euangelij promissionem ad pueros pertinere. Sed extra ecclesiam non est salus. Ergo pueri inserendi sunt ecclesie, & adhibendum est signum, quod testatur ad eos pertinere promissionem. Maior certa est, Christus enim dicit: Sinite parvulos venire ad me, talium est enim regnum coelorum. Item, Non est uoluntas coram patre meo, qui in caelis est, ut pereat unus de pusillis istis. Item, Angeli eorum semper uident faciem patris. Minor nota est, Non enim est salus extra ecclesiam, ubi neq; uerbum, neq; sacramenta sunt. Ecclesia enim est regnum Christi, in qua Christus est efficax per uerbum & per sacramenta. Sequitur ergo conclusio, pueros baptisandos esse, ut accepto signo membra fiant ecclesie & deus promissionem suam eis impartiat.

Sed obijciunt Anabaptistae, dicentes: Infantes cum non intelligant uerbum, non possunt credere, quare nihil profunt eis sacramenta.

Huic argumento primum opponendum est exemplum infantium circumcisorum, qui etiam non intelligebant uerbum, & tamen ualebat pactum, & placebant

cebant deo propter pactum.

Secundò respondendum est, etiamsi non intelligunt Verbum, tamen certum est, quòd deus in eis sit efficax, iuxta illud: Nisi quis renatus fuerit ex aqua &c. Nec nostrum est scrutari, quomodo deus in eis agat. Hoc satis est scire, quòd certum est salutem & regnum dei ad infantes pertinere, Vnde sequitur deus in eis efficacem esse.

DE COENA DOMINI.

Quid est Cœna dominicæ?

Est sacramentum ab ipso Christo institutum, in quo datis his rebus, pane & uino, & addito uerbo institutionis Christi, uerè exhibetur nobis corpus & sanguis Christi, hoc fine, ut qui habeant fidem in hæc uerba promittentis Christi (quod pro uobis datur, & effunditur in remissionem peccatorum) accipiāt omnium suorum delictorum condonationem.

Quibus nominibus uocatur sacramentum cœnæ dominicæ?

Varie sunt appellationes huius Sacramenti. Paulus uocat cœnam domini I. Corin. II. Vocatur & *κοινωνία*, communio, quòd communis cœna esset congregationis in ecclesia. Vocatur & *εὐχαριστία* gratiarum actio, quòd utentes hac cœna, agnoscant beneficium Christi & gratias agant deo. Vocatur &

Testamentum, in quo donatur nobis remissio peccatorum propter Christum, cuius mortem quoque donec ueniat, annunciare debemus, iuxta illud: Hoc facite in meam commemorationem.

Dic uerba coenae dominicae.

Dominus noster Iesus Christus, in ea nocte qua traditus est, accepit panem, & cum gratias egisset, fregit ac dedit discipulis suis, dicens: Accipite & comedite. Hoc est corpus meum, quod pro uobis traditur, Hoc facite in mei commemorationem.

Similiter & calicem accepit, postquam coenauit, & cum gratias egisset, dedit illis dicens: Bibite ex hoc omnes. Hic calix nouum testamentum est in meo sanguine, qui pro uobis & pro multis effunditur in remissionem peccatorum, Hoc facite, quotiescunque biberitis in mei commemorationem.

Ad quid est instituta?

Vt nos admoneat beneficii Christi, & fides in nobis excitetur, Christus enim testatur ad nos pertinere beneficium suum, cum nobis impertit suum corpus, & nos sibi adiungit tanquam membra, qua non potest

test

test alia coniunctio cogitari prior, dat etiam sanguinem, ut testetur se nos ablucere.

Hic est principalis finis huius cœnæ, uidelicet, ut sit signum promissionis, admonens nos & testificans nobis contingere beneficia Christi, ideoq; ualet ad excitandam & confirmandam fidem.

Postea accedunt & alij fines, gratiarum actio pro tanto beneficio, item ut excitemur ad bene operandum & cauenda peccata, quia audimus nos iam factos esse membra Christi, & Christum uelle in nobis efficacem esse. Debet etiam sequi fructus charitatis, ut inuicem tanquam membra coniuncta in Christo prestemus officia dilectionis.

Quis est igitur usus salutaris huius cœnæ?

Cum ea utentes addimus fidem, qua credimus nobis uerè contingere beneficia promissa à Christo, uidelicet remissionem peccatorum, & quòd uerè inseramur Christo, quodq; ipse in nobis uelit esse efficax, tanquam in suis membris. Hæc fides facit, ut prosit nobis usus Sacramenti, & consolatur conscientias. Nec prodest usus cœremonia sine hac fide, sicut interdum imperiti imaginantur, se ipso opere sumptionis, hoc est, tantum ideo, quia cum alijs accedunt & utuntur sacramento, consequi remissionem peccatorum. Quem admodum Scholastici docuerunt missam ualere ex opere operato.

Argumentor contra hoc, quòd
dicis, usum coenæ certificare con-
scientiam & confirmare fidem.

Nulla res externa, sed solus spiritus sanctus
confirmat fidem.

Usus coenæ est res, seu opus externum,
Ergo hoc opere non confirmatur fides.

Respondeo ad maiorem. Verum est, quòd solus
spiritus sanctus certificat & confirmat fidem, sed ta-
men utitur externis signis, tanquam instrumentis, qui-
bus admonet nos, & per illa uelut testimonia & si-
gilla excitat & confirmat fidem, Non secus ac per
uerbum uocale admonet, mouet & excitat corda ad
credendum &c.

Quæ est digna preparatio, & qui-
bus dandum est hoc sacramentum?

Hi accedunt & sumunt dignè, qui agentes pœni-
tentiam & perterrefacti ac quærentes consolationem,
credunt sibi remitti peccata iuxta promissionem Chri-
sti, & ad confirmandam hanc fidem, utuntur hoc sa-
cramento, tanquam testimonio remissionis peccato-
rum. Et quia hoc sacramento uti debent, qui agunt
pœnitentiam. Ideo ecclesia olim arcebat à communio-
ne obnoxios manifestis criminibus. Neq; admitti de-
bent, qui palam sunt criminosi, nec uolunt agere pœ-
nitentiam.

Quid

Quid interest inter sacramētum & sacrificium?

Sacramentum cæremonia est, signum promissio-
nis, per quod deus aliquid nobis promittit aut exhi-
bet. Sic circumcisio erat signum, quo pollicebatur
deus se recipere circumcisos. Baptismus est signum,
quo deus nobiscum agit, & recipit nos in gratiam, et
quasi baptizat nos ipse, Nam minister uice Christi ba-
ptizat.

Sacrificium est cæremonia, uel opus nostrum,
quod nos deo reddimus, ut cum honore afficiamus,
hoc est, testemur nos agnoscere hunc ipsum, cui hanc
obedientiam præstamus, uerè esse deum, ideoq; nos ei
hanc obedientiam præstare.

DE SACRIFICIIS.

Quot sunt species sacrificij?

Dua. Quoddam est sacrificium propiciatorium,
Alterum eucharisticum.

Quid est sacrificium propiciato- rium?

Est opus, quod meretur alijs remissionem cul-
pæ & pœnæ aeternæ, seu opus reconcilians deum, &
placans iram dei pro alijs, satisfactorum pro culpa
& pœnæ aeternæ. Estq; unum tantum sacrificium
propio

propitiatorium, uidelicet, passio seu mors Christi, Heb. 9.

Quaedam sacrificia in lege dicebantur propitiatoria, non quòd merentur remissionem peccatorum coram deo, sed quia significabant futurum Christi sacrificium.

Quid est sacrificium Eucharisticum?

Est quod non meretur remissionem peccatorum, aut reconciliationem, sed fit à reconciliatis, ut pro accepta remissione peccatorum, & pro alijs beneficijs deo gratias agamus, seu gratiã referamus hae nostrae obedientiae.

Quæ sunt sacrificia eucharistica seu laudis?

In lege fuerunt, oblatio, lauatio, retributio, primitiæ, decimæ &c. Nunc sunt fides, prædicatio euangelij, inuocatio, gratiarum actio, confessio, crux, humiliatio, adflictiones sanctorum, orationes, item omnia opera bona sanctorum. Hæc sacrificia non sunt satisfactiones pro facientibus uel applicabiles pro alijs, quæ mereantur ex eis opere operato remissionem peccatorum seu reconciliationem, sed placent deo propter fidem. De hoc genere sacrificiorum sunt multæ sententiæ in Prophetis & Psalmis. Psal. 51. Sacrificiũ deo spiritus contribulatus. Psal. 46. Imola deo sacrificium

ficiū laudis. Et Petrus ait: Vos estis genus electum, sacerdotium sanctum, ut offeratis hostias spirituales. Et Heb. 13. Per ipsum offeramus hostiam laudis semper deo, fructum labiorum confitentium nomini eius, hoc est, inuocationem, gratiarum actionem, confessionem & similia. In nouo enim testamento abrogati sunt Leuitici cultus, & debet succedere cultus spiritualis, hoc est, iustitia fidei & fructus fidei, iuxta illud: Veri adoratores adorabunt patrem in spiritu & ueritate. Ioan. 4.

DE CRUCE ET AFFLICTIONIBUS.

Quid est Crux?

Est afflictio à deo nobis imposita, non ut nos perdat, sed ut ad poenitentiam reuocet, & fidem nostram exerceat. Vel, est quæuis afflictio, quæ certo consilio, & bona uoluntate dei imponitur, ut ea probetur fides sanctorum, cognoscatur charitas dei, & magnifica liberatione illustrentur pii coram persecutoribus. Crux est fidelissimi uerbi comes.

Sunt autem afflictiones, ut dictum est, sacrificia laudis, non tamen applicanda pro alijs, iuxta illud Pauli: Unusquisque mercedem accipiet iuxta suum laborem. Item Abacuc 2. Iustus sua fide uiuet.

Quomodo consolabimur nos in cruce & afflictionibus?

In

In omni genere afflictionum debemus habere in promptu, quatuor precipuas consolationes.

Primò, nos non affligi casu, sed consilio & permissione dei. Huc pertinent scientiæ de providentiâ Matt. 10. Non cadet unus de passer culis super terram sine uoluntate patris, imò capilli uestri omnes numerati sunt. Et 1. Reg. 2. Dominus mortificat & uiuificat.

Secundò, quòd deus non sinit nos affligi ut perdat, sed uocet ad poenitentiam & fidem nostram exerceat. Sic Paulus 1. Cor. 11. Cum iudicamur, à domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur.

Item, Prouer. 3. Quem diligit dominus, corripit.

Heb. 12. Flagellat omnem filium quem recipit.

Apoc. 3. Ego, quos diligo, castigo. Et Dauid: Bonum mihi, quia humiliasti me. Et Christus, Beati qui lugent. Vae uobis, qui nunc ridetis &c.

Tertiò, ne cum uidemus impios uiuere in maximis opibus & delitijs, nos uerò interim omnibus miserijs opprimi, irascamur & indignemur, sed æquo animo obediamus deo, scientes quòd istæ afflictiones non sunt signa iræ aut reprobationis, sed ut fiamus membra similia imaginis Christi. Sic Paulus Rom. 8. Si compatimur, conregnabimus, oportet nos conformes fieri imaginì filij dei. Et Petrus ait: Iudicium à domo dei incipit. Et Christus inquit: Qui uult me sequi

qui

Qui tollat crucem suam. Et Paulus: Omnes qui piè uolunt uiuere, persecutionem patientur. Et Dauid: Qui seminant in lachrymis, in exultatione metent &c.

Quartò, ut in his omnibus apprehendamus & teneamus fidem, quòd scilicet deus nobis adfuturus sit, & opem laturus, & pro sua sapientia & bonitate aliquando liberaturus. Et hac fide inuocandus est deus, sepe enim à deo affligimur, ut habeamus occasionem exercendæ fidei & inuocationis. Et per istam occasionem notitia dei fit illustrior, & crescit in nobis, sicut docet exemplum Manasse regis, 2. Paral. 33. Qui postquam adflactus est, orauit dominum, & deus exaudiuit eum, & agnouit Manasse, Quòd dominus est deus. Que notitia dei, sepe in ocio & uoluptatibus & secundis rebus extinguitur. Sicut docet exemplum filiorum Israël: Sedit populus manducare & bibere, & surrexit ad ludendum.

Cur inculcat nobis scriptura tam diligenter has consolationes?

Ut assuefaciamus animos ad ueram penitentiam, & discamus tolerare aduersa, & exerceamus obedientiam & fidem, & maximè tunc reprimamus animi motus, cum iniuria lacesiti incedimur cupiditate uindictæ. Sic Esaias: In silentio & spe erit fortitudo uestra. Et Christus ait: In patientia uestra possidebitis

132 DE CRUCE ET AFFLICT.

possidebitis animas uestras, Luc. 21.

Quæ est uera Patientia?

Est non solum obedire deo in afflictionibus, sed etiam indignationem infirmæ naturæ uincere aut certè repugnare. Et hæc uirtus necessaria est in ecclesia & republica, uidelicet, priuatum dolorem condonare tranquillitati publicæ, ne in ecclesia discordiæ excitentur propter priuatas similtates. Instituamus potius animos, omnes cruciatus perpeti, quam propter priuatum iniuriam perturbare publicam tranquillitatem.

Quid uerò agit mali impatientia?

Impatientia irascitur deo, Et primum obedientiam, deinde & fidem ex animis expellit. Itaque in magnis afflictionibus multi fiunt prorsus blasphemæ, & querunt consilia contra mandatum dei. Sicut Saul consuluit ueneficam. Gignit & dolor iniuriæ odium, & incitat ad uindictam. Quæ ex re sæpe ueniunt non solum priuatiæ dissensiones, sed etiam seditiones & publici merus. Item hæreses & multa mala. Hæc à Christiano procul absint.

DE HUMILIATIONE.

Quid est humiliatio?

Humiliatio erga deum est uerus timor dei, quo
territæ

territæ iudicio dei conscientie, abijciunt omnem fiduciam suarum uirium, suæ sapientie, seu iustitie etc.

Exemplum habemus in Dauide, Hic obiurgatus à Nathan, cernit suum peccatum, non confidens se iustitia sua esse placaturum iram dei. Cum uideret se è regno eijci, agnoscebat id fieri consilio diuino, igitur non fidebat suis uiribus aut sapientia regnum se retinere posse.

De hac humiliatiõne Esa. 66. Super quem requiescet spiritus meus, nisi super humilem? Et Christus, Beati humiles &c. Proinde humiles exaudiuntur à deo. Psal. 101. Respexit in orationem humilium &c. Exaltantur à deo, Luc. 1. Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles.

Monachorum humiliatio, quam finxerunt in externo uestitu & ceremonijs, est planè hypocrítica, potius dixeris superbiam.

DE ORATIONE.

Quid est Oratio?

Est alicuius rei à deo ex adfectu cordis cum fide petitio, & gratiarum actio pro rebus à deo acceptis. Hinc, orare est cum deo loqui & aliquid ab eo postulare.

Quot sunt species orationis?

Due. Innocatio siue precatio & gratiarum actio.

K

Quid

Quid est inuocatio?

Est qua inuocatur in aliqua re deus, aut qua à deo aliquid petitur. Huc pertinent Psalmi qui sunt preces.

Quot requiruntur ad inuocationem seu preces?

Quatuor. Præceptum dei, promissio, fides & res petenda.

Quod est primum?

Autoritas diuini mandati, quæ iubet precari & inuocare deum. Discamus non tantum esse peccata, iurare per nomen dei, furari, mœchari &c. sed etiam peccatum esse, non orare, non petere aliquid à deo, non expectare auxilium in periculis, non agere gratias pro beneficijs. Item, non esse nobis liberum precari aut non precari, sed necessarium opus à deo nobis præceptum.

Sed inquis, deterrent me incredulitas & indignitas.

Cum obstrepit incredulitas, opponas uerbum Christi, Matt. 7. Petite & dabitur uobis, omnis enim qui petit, accipit. Et Psal. 49. Inuoca me in die tribulationis, & ego exaudiam te &c. Cum uerò obstrepit indignitas, cogites autoritatem diuini mandati non esse detrectandam propter nostram indignitatem. Magna certè amentia esset in cæteris præceptis disputare

disputare, nos ideo nolle abstinere à furtis, à cæde, ab adulterio &c. quia non sumus digni, qui deo obtemperemus. Quis paterfamiliâs imperans seruo legitimum opus, recipiet serui excusationem, si dicat se non esse dignum, qui obtemperet?

Quod est secundum?

Promissio dei, quæ testatur exaudiri preces, Ioan. 16. Amen dico uobis: Quicquid petieritis patrem in nomine meo, dabit uobis. Et Luc. 11. Quanto magis pater uester qui in coelis est, dabit spiritum sanctum petentibus se?

Taulerus dicit, animum hominis nunquam tam auidum esse posse ad accipiendum, quin deus multo auidior sit ad dandum. Est enim uerax & seruans promissionum suarum.

Quod est tertium?

Fides, ut scilicet, credamus nobis remitti peccata & nostras preces placere deo, & exaudiri propter Christum, nec esse irritas, sed impetrare uel liberationem ex presenti periculo, uel mitigationem, uel aliam quædam bonam. In presentibus periculis addimus conditionem, si deo non displicuerit, si iudicauerit nobis conducere, quemadmodum Dauid fecit, 2. Reg. 15. Si inuenero gratiam in oculis domini, reducet me, Sin autem dixerit mihi, non places, presto sum, faciat quod bonum uidetur ipsi. Sic Leprosus, Matthei 8.

K 2

Domine

Domine si uis, potes me mundare. Et Christus inquit: Pater, si possibile est, transeat à me calix iste, uerum tamen non sicut ego uolo &c. Neq; tamen modum liberationis, neq; tempus deo præscribere debemus, sed quemadmodum Paulus ait, Deum facere supra quam petere aut intelligere possumus. Porro cum differuntur ea quæ petimus, non languescat fides, quasi deus nolit audire preces nostras, sed sciamus hac mora exerceri fidem. Sicut Abrahæ promissa soboles, primum data est in extrema senectâ.

Quod est quartum?

Res petenda, Nam oratio non debet esse inanis βαττολογία. Oportet aliquid peti à deo, aut promunere aliquo gratias agere.

Quid ergo petendum est?

Scriptura iubet petere spiritualia & corporalia beneficia, res priuatas & publicas, præsentis & futuræ. Item iubemur orare pro ecclesia, ut liberetur ab impietate, à scandalis, ut plures obediant Euangelio & saluentur. Paulus iubet orare pro regibus & magistratibus, ut deus concedat pacem. Item iubemur petere uictum & alia bona corporis. Quemadmodum hæc omnia oratio dominica complectitur.

DE ORATIONE DOMINICA.

Quid est oratio dominica?

52

Est breuis orandi formula, discipulis & cunctis fidelibus à Christo tradita Matth. 6. Cum oretis, dicite: Pater noster qui es in coelis.

Dic orationem dominicam.

Pater noster qui es in coelis.
 Sanctificetur nomen tuum.
 Adueniat regnum tuum.
 Fiat uoluntas tua, sicut in coelo & in terra.

Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.

Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.

Et ne nos inducas in tentationem,
 Sed libera nos à malo, Amen.

Præfatio titulus est. Vocamus enim Deum Patrem nostrum, in coelis habitantem, ubi non terrenam hereditatem, sed coelestia gaudia & uitam æternam expectamus.

Prima petitio orat de gloria dei, de doctrina & profectu euangelij, scilicet, ut nomen dei apud omnes homines illustretur. Magna enim impietas est, præferri dei gloriæ nomen & honorem operum & creaturarum.

K 3 Secunda

Secunda petitio, orat de effectu Euangelij & gubernatione nostri, scilicet, ut deus inchoet in nobis regnum suum per spiritum sanctum, & Satanae regnum excindatur.

Tertia orat, ut hic in terris omnes pastores, magistratus, subditi, faciant hoc, quod deo placet. Sicut angeli in caelo, nihil repugnant eius uoluntati.

Hæ tres petitiones ad dei gloriam pertinent. Sequentes nostras calamitates indicant.

Quarta petitio orat uictum, pacem, defensionem, successum in rebus gerendis, liberorum educationem, denique omnia uitæ commoda, & animæ & corporis necessaria.

Quinta orat condonari nobis peccata, idque certo fieri, si nos alijs condonauerimus. Idque ut sciamus certo futurum, proponit nobis hoc opus, uidelicet, ut alijs nos remittamus. Quare hæc petitio docet in omni precatatione adhibendam esse fidem remissionis peccatorum, & apprehendendum Christum mediatorem.

Sexta orat, ne insidijs diaboli pertrahamur ad impietatem & alia scelera, ne tandem his irretiti & illaqueati, desperemus.

Septima orat liberationem ex omnibus peccatis & calamitatibus, ex miserijs & ærumnis presentis uitæ, & ut donetur nobis uita & iustitia æterna.

Conclusio

Conclusio Amen, certificatio cordis est & conscientia, ut credamus nos à patre exauditos.

DE MAGISTRATV.

Quid est Magistratus?

Est ordinatio diuina à deo ordinata, ut conseruet disciplinam & pacem, puniat fontes ac seruat infontes, cui obediendum est, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam. Vel sic: Breuius, Est quæuis legitima potestas, inter homines ordinata à deo, ad defensionem boni & prohibitionem mali, secundum ius & æquum, Rom. 13.

Quid est Tyrannus?

Est iniquus magistratus, qui non gubernat secundum leges, sed pro suo fertur animo & æstu.

Fundatur ne magistratus in scripturis sanctis?

Maximè. Tam in ueteri, quam in nouo testamento, Gen. 8. Quicumq; effuderit sanguinem humanum, fundetur sanguis illius. Et Exo. 21. Si quis per industriam occiderit proximum suum, ab altari meo uel les eum, ut moriatur.

Rom. 13. Omnis anima potentatibus sublimioribus subdita sit, Non enim est potestas, nisi à deo &c.

1. Petri 2. Subiecti estote omni humane creature propter Deum, siue regi, tanquam præcellentibus

K 4 siue

siue ducibus, tanquam ab eo missis.

Matth. 26. Dixit Christus Petro: Qui gladio pugnat, gladio peribit. Et Luc. 3. ait Ioannes Baptista militibus: Nulli uolentiam faciatis, & estote contenti stipendijs uestris.

Est ergo Magistratus ordinatio dei?

Imò, bona creatura dei, & res non solum à deo permessa, sicut permitti dicuntur mala, ut bella, pestilentia &c. sed res approbata à uerbo dei, instituta et ordinata à deo, sicut motus cœlestes à deo ordinatæ sunt, & alia creatura.

Cur ergo tot improbi & mali rapiunt & tenent magistratum & imperia?

Discerni debent personæ ab officio. Officiū opus dei est & manet, etiamsi personæ abutuntur ordinatione dei. Quemadmodum Nero, Iulianus, & similes.

In quas res debet respicere Magistratus?

In deum, in seipsum, & in subditos.

Cur in Deum?

Ut sciant, quod sit eorum officium, & quid deus ab his requirat. Requirit autem ab eis quatuor.

Primò, agnitionem dei, ut scilicet agnoscant deum illum esse, in cuius manu sunt omnes potestates, qui
transfert

transfert regna, & constituit imperia, Quemadmodum Moses ait Deut. 10. David 1. Paral. 30. Daniel. 4. Rex Babylonis non agnouit dominum deum, ideo è regno deiectus est.

Secundò, timorem dei, ut timeant deum in omnibus, & in lege eius ambulent sedulò. Sic Moses hortatur Deut. 17. & Psal. 2. & Psal. 82. Pharao rex Aegypti, cò quòd non timuerit dominum, correptus est decem plagis, & tandem submersus in mari rubro. Saul contemnens dei mandatum à regno deiectus est.

Tertiò, sapientiam, quam impetrent à deo, quemadmodum Salomon 3. Reg. 3.

Quartò, iudicium & iustitiam, ut iustitiam iudicent in terra. Sic Moses Exod. 23. Hier. 22. Deuter. 16. Esa. 10. Sap. 6. Achab rex Israël, quia iniustitiam exercuit in Naboth, correptus est à Domino 3. Reg. ult. Cambyses rex Persarum Sysannem iniquum iudicem excoriari fecit, in terrorem aliorum iudicum & c.

Cur in seipsum?

Vt sciant, ubi in angustijs quarant consolationē, & sese multo imbecilliores esse, quàm ut possint conseruare res politicas, contra tantam potentiam Satanae, qui imperia dissipare conatur. Hæc autem consolatio consistit in quatuor.

Primò, in uocatione, ut sciant se legitime uocatos ad officium magistratus. Nam hoc maxime solatur

K S conscien

conscientiã in angustijs. Absolon quia inuasit regnũ
patris, malè periit, rex Monasteriensis itidem.

Secundò, ut sciant deum in hoc negotio esse auto-
rem & aurigam, & magistratibus uti tanquam in-
strumentis, ipsisq; præficere angelos in custodiam &
tutelam, Daniel. 12. Iosue 5. Iudic. 2.

Tertiò, ut sciant deum ciuilem iustitiam habitu-
rum, uelut preciosissimum thesaurum in terra, adeo,
ut & magistratũ dignetur uocabulo Elohym, Psal.
82. Ego dixi, dij estis, & iubeat orare pro regibus &
magistratibus 1. Tim. 2.

Quartò, ut semper ob oculos habeant, exempla
& historias ueteris testamenti, quomodo deus mira-
biliter eripuit magistratum à præsentibus malis.
Exemplò sunt Abraham, Ioseph, Gedeon, Dauid, Eze-
chias & c. Contrà, quomodo insurgentes in magistra-
tum perdidit, exemplò sunt Chore, Dathan, Absa-
lon, Iudas Galilæus, Theudas & tumultus rustico-
rum.

Cur debent respicere in sub- ditos?

Vt sciant, quo pacto debeant subditos in pace &
tranquillitate regere & conseruare. Vno enim ocu-
lo debent respicere ad deum, altero ad subditos.

Deinde, ne subditos habeant ueluti pecora, sed ut
confortes & cohæredes uitæ æternæ. Deinde ut tuc-
antur

antur inopes, uiduas, pupillos, egenos, quorum patrē
 & iudicem sese deus fatetur, Et ut sciant se quoq; ha-
 bere dominum in coelis. Col. 3.

Tertiò, ut promoueant ac defendant bonos &
 corripiant malos, ut sit pax bonis, deinde bona edu-
 catio & disciplina, postremò pietas. Corrigere autem
 debent cum ratione, ut dicitur, seruato cochleario, pel-
 uim conculcent, ne scilicet propter unius hominis cau-
 sam faciant iacturam totius urbis aut prouinciæ. Pro-
 uerbum est, Nescit regnare, qui nequit dissimulare.
 Exemplò est Dauid, qui nolebat occidere Ioab homi-
 cidam, se uiuente. Et Augustus solitus est dicere: Bella
 re est aureo hamo pisces comprehendere.

Quid debet magistratus subditis?

T R I A.

- I Vt æquo animo audiant uiduas, pupillos, ege-
 nos, & causam eorum iudicent ac promoueant.
- II Vt subditos defendant, & in pace conseruent,
 ut bonos promoueant & malos corripiant, & disci-
 plina atq; bonis legibus politiam exornent.
- III Vt homines ad pietatem & agnitionem dei
 instituunt & inuitent. Hæc opera ualde ornant ma-
 gistratum & placent deo.

Quid debent subditi magi- stratibus?

Tria. Tributum, timorem, honorem & dilectio-
 nem

nem, Rom. 13. Reddite ergo omnibus debita, cui tributum, tributum: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem. Nemini quicquam debetis, nisi ut inuicē diligatis.

De tributo ait Christus: Matth. 22. Reddite, quæ sunt cesaris, cesari.

De timore, Prouer. 24. Fili mi, time dominum & regem, & cum seditiosis non miscearis.

De honore, 1. Pct. 2. Deum timete, regem honorificate.

Est ne potestas magistratum infinita?

Minimè, Nihil enim debent contra ius diuinum & ius nature mandare & agere. Deinde peccant etiã quando aliquid imperant contra leges sui regni, seu contra formam sui imperij, ut, Non licuit Achab eripere uineam ciui Naboth contra ipsius uoluntatem. Sic non licet principibus ex fortunis ciuium suorum rapere pro libidine quantum uolunt. Nam ciues sunt domini rerum suarum. Et Ioannes Baptista ait: Contenti estote stipendijs uestris &c. Quare locus de iure regni in Samuele, non concedit infinitam licentiam principibus, sed loquitur de stipendijs, hoc est, concedit sumi ad usus publicos stipendia ex priuatorum rebus atq; fortunis.

Quid

Quid uerò, si præcipiant aliquid
contra ius diuinum?

Tum respondendum est cum Apostolis: Oportet deo magis obedire quam hominibus. Exemplo sunt Daniel, tres pueri, item Machabæi, item Apostoli Acto. 4. Magis monendi sunt se esse custodes, non tantum secundæ tabulæ, sed etiam primæ, hoc est, non tantum pertinere ad magistratum curâ tuendæ tranquillitatis ciuium, seu depellendi iniurias rerum & corporum, sed etiam disciplinæ in religione retinendæ. Quare debet magistratus prohibere impios cultus, impia dogmata, hæreticos, periuria, & religionis contumelias, quemadmodum fecerunt non solum reges Israël, sed etiam gentium, Nabugdonosor & Darius, qui proposuerunt edicta, in quibus uetebant dici Blasphemiam contra deum Israël. Ita uerè erunt beatæ respUBLICÆ, deus enim uicissim defendet eas & omnibus bonis cumulabit, sicut dixit: Glorificantes me glorificabo.

Placēt ne deo opera ista politica?

Imò. Opera uitæ œconomica & politica, quæ quisq; pro sua uocatione facit, sunt bona opera, & in pijs sunt ueri cultus dei. Sunt enim opera à deo præcepta, ideo & Prophete sæpius præferunt hæc opera politica sacrificijs. Esa. I, ait de sacrificijs: Quis requirit

quirit hæc de manibus uestris &c. Sed de politicis operibus ait: Querite iudicium, subuenite oppresso, defendite uiduam &c. Et addit præmia: Si peccata uestra fuerint quasi coccinum, sicut nix dealbabuntur. Ose. 6. Misericordiam uolo, & non sacrificium &c. Et de æconomicis officijs ait Paulus 1. Timot. 2. Saluabitur mulier per filiorum generationem &c. Hic coniungit fidem & opera uocationis.

Cur ergo hypocritæ tantis laudibus euehant opera monastica?

Impudenter agunt, & multorum conscientias perturbant. Officia enim & opera ciuiliſ uitæ longè anteferri debent monasticis operibus, Propter tria.

- I Quia habent mandatum dei & uocationem.
- II Sunt officia charitatis, destinata ad communem utilitatem hominum.
- III Sunt obnoxia cruci & periculis communibus, ideo habent exercitia fidei.

Contrà, monastica opera non habent mandatum dei aut uocationē. Quare sunt inutiles cultus Matt. 15. Frustra me colunt, docentes mandata & doctrinas hominum. Deinde qui ea docent, non iuuant alios, sed fruuntur suauissimo otio, quorum deus uenter est Roma. ult. Postremò, nullam sustinent partem communium periculorum & cætera. Ideo longè anteferenda est

da est civilis uita monasticis ceremonijs & operibus.

DE POLITIA ECCLESIASTICA.

Quid uerò de politia ecclesiastica sentiendum?

Sicuti de politia mundana reuerenter sentire, eamq; ornare, amare atq; conseruare omni officij genere debemus. Ita & politiam ecclesiasticam ex animo & summa pietate amare ac uenerari debemus.

Quot sunt partes politia ecclesiasticae?

Duae. Altera est ministerium diuinitus ordinatū. Ad id pertinet, quod ecclesia habet mandatum uocandi seu ordinandi ministros, qui publicè doceant euangelium & administrent sacramenta, & annuncient remissionem peccatorum singulis uel multis. Item, quòd ecclesia habet iurisdictionem, ut à communione arceat eos, qui in manifestis flagitijs uersantur. Hoc ministerium summa pietate debent uenerari omnes homines, ut conseruetur. Quare Psalmus ait: Aperite portas principes uestras, & introibit rex gloriae, Hoc est margaritum, quod uenditis omnibus rebus comparare nobis debemus.

Altera est *ἡ τάξις*, bona disciplina humanis ordinata

ordinationibus ornata, quæ profunt ad disciplinam
 & tranquillitatem. Et hanc quoq; debemus reueren-
 ter amare & conseruare. Ordinationes enim humana
 dicrum, locorum, & similes, etsi non sunt pietas, ta-
 men sunt uincula, quæ adiungunt nos euangelio, per
 quod inserimur ecclesiæ, & dissipatis istis ordinatio-
 nibus, periclitatur quoq; ecclesia. Ideo cauere debe-
 bant pontifices, ne iniustæ leges aut impij cultus adde-
 rentur ueteribus & bonis ritibus. Nam iniustæ leges
 non sunt durabiles, & motæ labefactant reliquam po-
 litiam. Emendatis igitur uitijs, auemus & conserue-
 mus ritus utiles, præsertim cum Paulus præceperit,
 ut in ecclesia omnia fiant ordine & decenter.

DE MATRIMONIO.

Quid est matrimonium?

Est coniunctio uiri ac mulieris legitima, ad pro-
 creandam sobolem & uitandam scortationem indis-
 solubiliter instituta.

Quale opus?

Opus dei. Deus enim institutor est matrimonij.
 Primò, dei consilio creatur homo, Gen. I. Facia-
 mus hominem ad imaginem nostram.

Secundò, consilio quoq; dei creatur mulier. Ibi-
 dem. Non est bonum homini esse solum, faciamus ei
 adiutorium &c. Et immisso sopore in Adam, accepit
 costane

costam &c. & edificauit ex ea mulierem.

Tertiò, adduxit eam ad Adam, & benedixit eis:
Crescite & multiplicamini, & replete terram.

Quantum se extendit?

Matrimonium est uiri & mulieris legitima copulatio. Et quanquam exempla ueteris testamenti testantur polygamiam in usu fuisse, fortassis augende sobolis gratia, uel propter alias causas permissa. Nouum tamẽ testamentum in uniuersum prohibet autore Christo, qui reuocat matrimonium ad primam institutionem. Matth. 19. Qui fecit hominem, masculum & foeminam, fecit eos. Et Gen. 2. Erunt duo in carne una.

Vbi est institutum?

In Paradiso, amenissimo loco.

Quando est institutum?

Statim in ipso mundi exordio, tempore innocentie, cum adhuc non erat peccatum.

Quare est institutum?

Primò, propter procreationem sobolis, ut genus humanum conseruetur, Gen. 3. Crescite & multiplicamini &c.

Secundò, propter uitandum supra & fornicationem, I. Cor. 7. Propter fornicationem unusquisq; habeat uxorem suam, & unaquæq; uirum suum.

Tertiò, propter uitandum otium, ut scilicet habeant

L beāt

beant coniuges quod operentur, ne otiosi peccent.

Quid agendum in matrimonio?

Coniuges apprehendant firmam fiduciam in deum, utpote coniugij autorem, inter se pacifice & unanimis uiuant, prolem à deo datam, & familiam in timore & dilectione dei educandam curent, bonis denique suis ita utantur, ne alijs incommodent.

Quid ferendum? Quæ crux coniugij?

Post præuaricationem dixit deus uiro: In sudore uultus tui uesceris pane tuo &c. Mulieri dixit: In dolore paries filios tuos &c. Tamen addit consolationem in cruce. Viro ait: Donec reuertaris in terram unde sumptus es. Mulieri ait: Paries quidem, sed in dolore. Et Paulus 1. Tim. 2. Saluabitur mulier per filiorum generationem, si permanserit in fide.

Potest ne initum matrimonium solui?

Minimè. Nam Christus ait Matth. 19. Quod deus coniunxit, homo ne separet. Cæterum ubi adulteriũ intercedit, ubi solutum est uinculum coniugij, & data fides fracta, quare in tali casu, iuxta doctrinam Christi, separare licet.

Quæ sunt seruanda circa matrimonium?

Consensus parentum aut illorum uicem tenentium

DE MATRIMONIO. 151

tium. Item, consensus personarum contrahentiū. Item, leges naturæ, cesaræ, municipales, & consuetudines patriæ. Spectat enim matrimonium etiam ad ciuilia & politica. Item, coniugati sciant hoc genus uitæ placere deo, & ideo promissionibus dei & uerbo ornatum esse. Benedictionibus quoq; tam corporalibus, quàm spiritualibus. Psal. 128. Labores manuum tuarum manducabis, beatus es & bene tibi erit. Vxor tua sicut uitis & c. Item, matrimonium esse signum spiritualis connubij & societatis, quæ est ecclesia cū Christo, Ephes. 5.

Est ne coniugium omnibus liberum?

Maximè. Ante Christum damnata erat uirginitas, nec admittebatur aliquam manere uirginem, propter semen futurum, quòd nesciebatur ex qua foemina uenturum erat. Eratq; maledictio legis, non ferre semen in Israël. Nunc uerò liberum est matrimonium, I. Cor. 7. De uirginibus præceptum non habeo & c. At Christus excipit tria genera Eunuchorum, Matt. 19. præter hos nemo debet esse extra coniugium.

DE INVOCATIONE sanctorum.

**Sunt ne sancti inuocandi pro
mediatoribus?**

L 2

[Minimo

Minimè. Nam Paulus ait: Vnus est mediator deus
 & hominum, Homo Iesus Christus. i. Tim. 2. Et Rom.
 8. Christus Iesus qui mortuus est, imò qui resurrexit,
 qui est ad dextrā patris, qui etiam interpellat pro no-
 bis & c. Et i. Ioan. 2. Si quis peccauerit, aduocatum ha-
 bemus apud patrem Iesum Christum, iustum. His sen-
 tentijs tollitur uanissima illa distinctio, qua Papistæ
 docent, duplices esse mediatores, scilicet redemptio-
 nis, ut Christum: & intercessionis, ut Sanctos.

Sunt ne Sancti adorandi?

Minimè. Christus enim ait, Matth. 4. Dominum
 deum tuum adorabis, & illi soli seruias. Et Aug. de ue-
 ra religione. Honorandi sunt sancti propter imita-
 tionem, non adorandi propter religionem. Et ange-
 los honoramus charitate, non seruitute, nec eis tem-
 pla construimus. Nolunt enim se sic honorari à no-
 bis, quia nos ipsos cum boni sumus, templa summi dei
 esse nouerunt. Rectè itaq; scribitur, hominem ab an-
 gelo prohibitū, ne se adoraret, sed dixisse: Deum ad-
 ora. Apoc. 19. & 22.

Chrysoſtomus 6. Homil. de profectu euangelij ait:
 Non opus est patronis apud deum, neq; multo discursu,
 ut blandiare alijs, sed licet solus sis, patronoq; ca-
 reus, & per te ipsum deum preceris, omnino tamen uo-
 ti compos eris. Neq; enim tam facile deus annuit, cum
 alij pro nobis orant, ut cum ipsimet oramus, etiamsi
 pluribus

pluribus malis simus pleni. Exemplò est mulier Cananea, Matth. 15.

Tamen per tribunos & comites
itur ad regem uel principem?

Ambros. Rom. 1. aperte refellit hanc similitudinem dicens: Sicut iure damnantur rei maiestatis, qui honorificentiam regis deserunt comiti aut tribuno: Sic nimirum rei sunt, qui honorem nominis dei deserunt creaturae, & relicto domino conseruos adorant. Nunc igitur ad regem per tribunos & comites itur, quia homo uti est rex, & nescit quibus debeat rempublicam credere. Ad deum autem promerendum, quem utiq; nihil latet, suffragatore non est opus, sed mente deuota.

Quomodo igitur colendi sunt
Sancti?

Honorificentissime de Sanctis sentiendum & loquendum est. Quos enim deus ipse honorat, eos proculdubio honorari uult & à nobis. Pater pro filiis suis eos agnoscit. Filius eos fratres uocat & coheredes. Spiritus sanctus uero sua templa. Qui igitur eos non honorat, ipsum etiam Christum in eis contemnit, & gratiam dei, per quam tales tantiq; euaserunt, parui pendit. Quid enim sentit de sancta ecclesia, qui nostra commembra iam Christo in pace constituta, & de aeterna salute certificata non honorat? Vetus ec-

L 3

clesia

clesia sanctorum memorias celebravit, gratias egit
 deo pro illorum liberatione, pro gratia illa collata,
 & pro beatitudine eorum, ac pro eximijs donis, quae
 deus per sanctos in ecclesiam effudit. Videmus quoque
 in sanctis, quid possit gratia dei. Quando enim audi-
 mus eos qui nobis similes erant, tam potenter potu-
 isse vincere peccatum, mundum & mortem, mox ut
 nos excitamur ad concipiendam fiduciam tantae mi-
 sericordiae dei in Christo promissae & exhibitae. Tum
 illorum exempla nos inflamant ad imitationem, ut
 deum pro simili fide oremus, & sanctorum uirtutes
 iuxta uocationis nostrae rationem imitemur. Sic con-
 firmatur in nobis fides in Christum, accenditur chari-
 tas, roboratur spes aeternae salutis, cogitamus eos non
 esse amissos, sed praemissos ad uitam futuri seculi. Co-
 limus ergo eos eo cultu dilectionis & societatis, quo
 & in hac uita coluntur sancti homines. At cultu la-
 triae, nec colimus nec colendum docemus, nisi unum
 deum. Ipsi enim sancti uel homines, uel angeli, exhibe-
 ri sibi nolunt, quod uni deo deberi norunt.

○ DE IMAGINIBVS.

Sunt ne imagines in ecclesia to-
 lerandae?

Exo. 20. Simpliciter prohibitum est simulachra
 aut statuas facere, quae proponantur ad cultum seu
 adora-

adorationem. Est enim manifesta idololatria, pugnas cum primo praecepto. Semper autem fuit magna imaginum superstitio apud omnes gentes, ideo Iudaeis seuerè praeceptum est, ne ad cultum uterentur statuis aut imaginibus. In græca ecclesia multæ fuerunt rixæ, de tollendis in uniuersum imaginibus. Sed sciendum est usum imaginum per sese esse liberum, modo caueatur abusus & superstitio, quæ hætenus seruata est in statuis Christi & sanctorum, quibus uulgus existimauit aliquid numinis adesse, tribuit ei peculiare cultus & honores, & exercuit idololatriam in inuocatione sanctorum.

Quid, si populus colat & adoret imagines, quid tum faciendum?

Si alicubi esset imago, ad quam rude & superstitiosum uulgus accederet & eam ueneraretur, & apud eam auxilium quaereret, hanc debet magistratus eius loci tollere, ne committatur idololatria exemplo Ezechiae regis, qui æneum serpentem à Mose factum, tandem confregit propter abusum, quia populus stolidus cœperat ei diuinos honores impendere & adorare, 4. Reg. 18.

Sunt ne imagines honorandæ?

Clemens ad Iacobum fratrem Domini ait:
Si uerè uultis honorare imaginem Dei, hominibus

L 4 qui

qui ad imaginem dei factus est, benefaciat, honorem
 & reuerentiam deferat, esurienti cibum, sitienti po-
 tum, nudo indumentum, aegro ministerium, peregrino
 hospitium, & in carcere posito necessaria minstre-
 tis. Et rursus: Quis iste honor dei est, per lapideas &
 ligneas formas discurrere, & inanes figuras tanquam
 numina uenerari, & hominem in quo uerè imago dei
 est spernere? Et rursus: Quid magis impium & ingra-
 tum, quàm à deo beneficium consequi, & reddere li-
 gnis ac lapidibus gratiam? Si nemo uenit ad patrem,
 nisi per Christum, quid auferimus gloriam deo, tri-
 buentes illam picturis & statuis, ac si possent trahere
 in contemplationem dei?

At quì Gregorius uocat imagi-
 nes Laicorum libros?

Christiani imaginem Christi, beatæ uirginis, pa-
 triarcharum, apostolorum &c. habere possunt tan-
 quam memoriale. Ad hoc enim profunt, ut nos admo-
 neant. Dum enim intuemur imaginem crucifixi aut
 Christi resurgentis, statim reuocantur nobis in memo-
 riam saluifica mors Christi & gloriosa eius resurre-
 ctio, quarum rerum memoria utilis est & necessaria.
 Hinc Gregorius ait: Quòd legentibus est scriptura,
 hoc idiotis est pictura. Debent tamen Christiani non
 tantum ex imaginum libris, sed ex libro dei, qui est
 scripturarum, discere. Et qui nosse cupit deum, non re-
 quirat

quirat tantum ab imaginibus pictorum, sed scrutetur, iuxta Christi mandatum, scripturas. Qui autem nesciunt legere, audiant uerbum: Fides enim ex auditu, Rom. 10.

Quid uerò de reliquijs sanctorum?

Sanctorum corpora sunt domicilia dei, & habitacula spiritus sancti, ideoq; primum à pijs eorum ossa collecta & asseruata sunt, propter memoriã, postea accessit superstitio, quæ causa fuit impudentis & sceleratæ imposturæ comparatæ ad questũ, ut quæuis ossa pro sanctorum reliquijs adoranda proponerent. Nam auaritia sacerdotum, non modo ex lignis & lapidibus, sed etiam ex mortuorum ossibus materiam auaritiæ suæ captans, suæ rapinæ instrumenta fecit. Quare & canonizationes quoq; ut uocant, sanctorum, sunt meræ imposturæ Romanorum pontificum. Multorum enim corpora (ut ille ait) uenerantur hîc in terris, quorum animæ sepultæ sunt in inferno. Exemplò est Latro ille, qui sub nomine martyris colebatur, cuius altare diuus Martinus destruxit, ut legitur in eius historia.

Quæ ergo sunt ueræ reliquiæ sanctorum?

Vt imitemur eorum fidem, charitatem, constantiam & patientiam eosq; nobis tanquam exempla proponamus

L S.

proponamus

proponamus, ut quemadmodum illi per gratiam dei, syncriter in Christum credebant, ardentem proximum amabant, constanter in confessione fidei perdurabant, & patienter mortem pro Christo passi sunt, & in regnum dei recepti. Ita & nos his exemplis prouocati, deum supplices oremus, ut & nobis, qui adhuc in carne militamus, similem fidem, charitatem, constantiam & patientiam impertiat, nos sua gratia seruet, ut sicut illi in tuto sunt collocati, nos quoque tandem ubi moriendum est, fratres nostros certo consequamur.

DE SEPULTURA.

Vnde orta est sepultura mortuorum?

Ex Verbo dei, Genes. 3. Cinis es, & in cinerem reuerteris. Quod uocabulum Aphar in Hebraeo significat effossam terram, seu humum, quemadmodum in sepulchris uidetur. Hinc ceremonia honesta sepulturae semper fuit in Synagoga & in ecclesia, & est testimonium nostrae fidei, quod credimus resurrectionem carnis, & nostrae charitatis erga proximos defunctos, quos credimus non esse amissos, sed tantum praenissos, non dubitantes nos in die Domini omnes amicos nostros rursus uisuros, & masuros simul cum Christo in aeternum. Gentes, praesertim Romanam

mani, mortuos suos comburebant.

Vbi habenda est sepul- tura?

Apud ueteres tam Iudaeos quam Gentes, extra ur-
bes sepultura fuit. Sic Abraham emit agrum ab
Ephron in sepulturam uxoris Saræ, Gen. 23. Vbi &
postea sepulti sunt Abraham, Isaac, Iacob & Ioseph.
Sic efferebatur adolescens defunctus, quem resuscita-
uit Christus in porta Nain, Luc. 7. Sic Lazarus se-
pultus erat extra Bethaniam. Sic Christi quoq; sepul-
chrum erat extra Hierusalem. Hinc uocabulum, effer-
ri, Latinis usu permansit.

Quomodo celebranda est sepultura?

Sepultura à Christianis religiose est tractan-
da propter infallibilem spem nostræ resurrectionis.
Et funera sunt à pijs deducenda usq; ad sepulchrum.
Et cum corpus sepelitur, recordemur nos omnes in
Adam esse mortuos & damnabiles. Deinde rursus
nos omnes in Christo uiuificari, qui omnia restituit,
quæ prius Adam corrupit & perdidit. Ipse enim mor-
tuus est propter peccata nostra, quæ omnia ipse sua
morte expiauit & nostram mortem aboleuit, & fa-
ctus est omnibus fidelibus resurrectio & uita. Qui
credit in eum, etiamsi mortuus fuerit, uiuet. Et om-
nis, qui uiuit & credit in eum, non morietur in æter-
num

num, Ioan. II. Corpora nostra membra sunt Christi. Sicut igitur deus suscitauit Christum dominum, & caput nostrum, ita & nos suscitabit per potentiam suam, I. Cor. 6.

Quomodo habendus est locus sepulturæ?

Loca ubi fidelium corpora seruantur, dignè à nobis haberi debent, poterunt quoq; picturis sacrarum historiarum exornari, quæ nos admoncant fidei & pietatis, resurrectionis & iudicij. Sic scribit Vlpianus: Religionis interest, monumenta extrui & ornari. Contrà, qui busta & polyandria uiolant, lege Solonis infames sunt. Porrò spiritum Saduceorū & Epicureorum habent, quos nulla omnino resurrectionis & futuræ uitæ cura sollicitat, qui corpora mortuorum tanquam asinorum cadauera abiiciunt, & ossa defunctorum pedibus conculcant & cœmeteria contemnunt, nullam prorsus sepulturæ rationem habentes. Nam & Eusebius & Athanasius, Christianorum cœmeteria memorant, in quæ orandi gratia conuenire solebant, quæ loca Christianis sacra erant, propter quiescentium ibi sanctorum corpora. Hinc νομῆτις εὐοπ uocabant, hoc est, dormitorium, & Iudæi doctiores Beth Haym, hoc est, donum uiuentium. Credunt enim Abraham, Isaac, Iacob & pios omnes uiuere & hæc corpora reuictura & animabus reddenda.

DE

ne mortuorum.

Quid est resurrectio mortuorum?

Est qua in nouissimo die resurgent omnes homines à mortuis, pij ad uitam eternam, impij ad supplicia eterna.

Vnde probas resurrectionem mortuorum?

Hic articulus fidei est inter precipuos, propter quem reliquos omnes profitemur. Ideo scriptura praesertim noui testamenti plena est testimonijs. Ac ad confirmandos animos aduersus Epicureas opiniones et alendum timorem ac fidem, prodest in conspectu habere multa testimonia, quae testantur, quod simus resurrecturi cum his corporibus.

Matth. 23. probat Christus resurrectionem mortuorum, ex eo quod dictum est à deo: Ego sum deus Abraham, et deus Isaac, et deus Iacob &c. Deus, inquit, non est deus mortuorum, sed uiuentium. Ergo necesse est sanctos qui mortui sunt, cum corporibus resuscitari.

Item cap. 19. resurrectionem uocat regeneratiōnem, cum haec corpora ex sepulchris resuscitata renouabuntur.

LUC. 14. Retribuetur tibi in resurrectione iustum

Ioan. 6. Hæc est uoluntas patris mei, ut omnis qui uidet filium & credit in eum, habeat uitam æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die.

Rom. 8. Si spiritus eius, qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in uobis, uiuificabit & mortalia corpora uestra, propter inhabitantem spiritum eius in uobis.

Ibidem, Sed & nos primitias spiritus habentes intra nos gemimus adoptionem filiorum dei, expectantes, redemptionem corporis nostri.

1. Cor. 15. instituto propugnat hunc articulum toto capite. Probat autem ex resurrectione Christi, necesse esse ut & nos resurgamus. Ideo enim resurrexit Christus, ut uinceret & aboleret mortem, & redderet nouam & æternam uitam credentibus.

Sicut per hominem mors (inquit) ita per hominem resurrectio mortuorum. Et sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes uiuificabuntur.

2. Cor. 4. Semper mortificationem Iesu Christi in corpore nostro circumferentes, ut & uita Iesu manifestetur in corporibus nostris. Si uitam Christi manifestari oportet in corporibus nostris, necesse est corpora nostra liberata à morte & resuscitata, uiuere æterna uita.

1. Thess. 4. Si credimus, quòd Iesus mortuus est & resurrexit

resurrexit, ita & deus eos qui dormierunt adducet cum eo.

Dic aliqua testimonia ueteris testamenti:

Esa. 25. Deuorabitur in monte isto facies inuolutorum, qua omnes populi inuoluti sunt, & operimentum quo omnes gentes cooperta sunt, & mors deuorabitur in sempiternum, &c.

Esa. 26. Viuent mortui tui, interfecti mei resurgent. Expergiscimini & letamini, qui habitatis in puluere &c. Vade populus meus intra cubicula tua, & claude ostia tua &c.

Ezechielis 37. Ecce ego aperiam tumulos uestros, & educam uos de sepulchris uestris, populus meus &c.

Iob 19. Scio, quod redemptor meus uiuit, & in nouissimo die de terra resurrecturus sum, & rursus: Circumdabor pelle mea, & in carne mea uidebo eum.

Postremo hic articulus passim in promissionibus & exemplis patrum inuolutus est. Quia enim sanctis promittitur liberatio, glorificatio, & illi tamen in hac uita affliguntur & subiiciuntur morti, igitur necesse est restare aliam uitam, in qua uiuant glorificati.

Sic epistola ad Hebraeos docet, patres tenuisse,
fidem

164 DE RESURRECTIONE.

fidem resurrectionis. Iuxta fidem defuncti sunt omnes isti, non acceptis re promissionibus &c. Ideo Iacob filijs suis mandat, ut adiungatur sepulchro patrum suorum. Et Ioseph iubet ossa sua asportari ex Aegypto.

**Resurgēt ne omnes homines,
pariter boni ac mali?**

Vna & communis erit omnium mortuorum resurrectio, tam piorum, quā impiorum, sed conditio ne inaequali. Pij enim resurgent ad uitam aeternam, impij ad iudicium & poenas aeternas.

Proba, quòd etiā impij cum corporibus sunt resurrecturi ad supplicium.

Ioan. 5. ait Christus: Venit hora, in qua omnes, qui sunt in monumentis, audient uocem filij hominis, & procedent qui bona egerunt in resurrectionem uitae, qui uerò mala egerunt, in resurrectionem iudicij.

Danie. 12. Multi de his qui dormiunt in puluere terrae euigilabunt. Alij in uitam aeternam, alij in opprobrium, ut uideant semper.

2. Cor. 4. Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisq; propria corporis, prout gessit, siue bonum siue malum.

Matth. 10. Timete eum, qui potest, & animam & corpus

corpus perdere in gehennam.

Esa. 66. Egredientur & uidebunt cadauera (id est corpora) uirorum, qui prauaricati sunt in me. Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur, & erunt ad facietatem uisionis omni carne.

Quomodo fiet resurre-

ctio?

Paulus I. Cor. 15. In ictu oculi, in nouissima tuba. Canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur.

Quomodo fiet hæc immu-

tatio?

Oportet (inquit) hoc corruptibile induere incorruptibilitatem, & hoc mortale induere immortalitatem. Cum autem hoc corruptibile induerit incorruptibilitatem, & hoc mortale induerit immortalitatem, tunc fiet sermo qui scriptus est. Absorpta est mors in uictoriam.

Qualiter resurgent?

Gloriose absq; omni defectu spiritali & corporali. Paulus I. Cor. 15. quatuor dotes corporis glorificati enumerat, incorruptibilitatem, claritatem, potentiam uel agilitatem & subtilitatem. Seminatur (inquit) corpus, hoc est, in terram sepelitur, in corruptione, ignominia, infirmitate, animale corpus. Resurgit in incorruptibilitate, gloria, potentia, corpus spiritali.

M

Da

Da typum nostræ resurrectionis
in creaturis.

Respice granum tritici, quod aridum in terram
proiicitur, & non uiuificatur ut germinet, nisi mor-
tuum fuerit aut computruerit. Ioan. 12. ait Chri-
stus: Nisi granum frumenti &c. Pusillum, uile ac sic-
cum, granum infoditur humo, quod in limo putrefa-
ctum uelut reuiuiscens, prorumpit in teneram her-
bulam, mox culmi, deinde aristæ. Sic idem illud corpus
tuum, quod sepelitur, tandem resurget, sed ineffabili
pulchritudine, Iusti enim in regno dei fulgebunt, ut
sol.

Quid uerò illi, quos ultimus dies
reperiet in carne uiuos?

Non incident isti in manus pollinctorum aut fu-
neratorum. Nam Paulus ait 1. Thess. 4. Nos qui reli-
qui erimus, simul rapiemur cum his, qui antea mor-
tui sunt, in nubibus in occursum domini, in aëra, &
sic semper cum domino erimus.

DE CONSUMMATIONE SE-
culi, De iudicio extremo siue
die domini.

Quid est consuminatio se-
culi?

Est cum status huius mundi & uicissitudo tem-
porum

porum præteribit, cum cessabit æstas & hyems, nox
& dies, Gen. 10.

Quid est iudicium extremum, si- ue dies domini?

Est quando dominus Iesus Christus in aduentu
suo, cum uirtute magna & maiestate, extremam om-
nibus hominibus iuxta sua facta sententiã feret equã
& irrefragabilem, tum pijs, tum impijs, aut ad uitam
eternam, aut ad supplicium æternum.

Quotuplex ergo est aduentus Christi?

Scriptura duos aduentus Christi docet. Prior erat
humilis, quando incarnatus uenit in forma serui, ut
peccata nostra portaret. Alter erit gloriosus & terri-
bilis, quando ueniet ut supremus iudex in maiestate
incomprehensibili, in fine seculi, iudicaturus uiuos & mor-
tuos. Augustinus: Venit Christus occultè iudicandus,
ueniet & manifestè iudicaturus.

Acto. 10. Christus constitutus est à deo, iudex ui-
uorum & mortuorum.

Et Acto. 17. Statuit diem, in quo iudicaturus est
orbem in æquitate.

Quomodo ueniet iudica- turus?

Visibiliter in nube, que nado modum ascendit, Act.
1. Et in maiestate & gloria, 1. Thessalon. 4. In uoce

M 2 archangeli

archangeli & tuba dei.

Cur iudicaturus?

Vt pijs in corpore & anima reddat gaudium & vitam aeternam, impijs afflictionem & ignem aeternum.

Quis erit ordo extremi iudicij?

Quaedam signa praecedent diem iudicij, quaedam ipso die illucescente fient, quaedam sequentur.

Quae praecedent?

Romanum imperium desolabitur, reuelabitur homo peccati, 2. Thess. 2. Surgent pseu'dochristi & pseudoprophetae. Ecclesia Christi grauissimas persecutiones patietur. Matth. 24. Erunt signa in sole & luna & c. Luc. 21. Euangelium praedicabitur in universo orbe.

Quae fient ipso die?

Aduentus Christi erit subitus, sicut exitus fulguris ab oriente in occidentem. Ignis ante faciem eius praecedet. Psal. 96. Signum filij hominis apparebit in caelo. Resurgent mortui omnes, tam pijs quam impijs. Christus segregabit bonos a malis & proferet sententiam ultimam, Matth. 25.

Quae sequuntur?

Renouatio mundi visibilis, supplicium impiorum aeternum, vita piorum aeterna.

Potes

Potest ne sciri hora & dies iudicij?

De die illo & hora, inquit Christus Matth. 24 nemo scit, ne angeli quidem, nisi pater meus solus.

Et 1. Thess. 5. Dies domini sicut fur in nocte, ita uenturus est, cum dixerint pax & securitas, tunc repente eis superueniet interitus.

DE VITA AETERNA.

Quid est uita aeterna?

Est gustus & sensus perpetuus gratiae & misericordiae dei, & pax seu gaudium perpetuum conscientiae, in cordibus fidelium. Vel, est certa dei & domini nostri Iesu Christi notitia, quae hic in fide sub spe certa & spiritu incipit, & manifestabitur post hanc uitam ad perpetua gaudia & immortalem hereditatem. Breuius sic: Vita aeterna est cognoscere deum uerum, & quem misit Iesum Christum, Ioan. 17.

Quae est mors aeterna?

Est perpetuus horror conscientiae ab ira dei.

Quis promisit uitam aeternam?

Christus dominus noster.

Quibus?

Credientibus. Sic enim ait Ioan. 3. Qui credit in filium dei, habet uitam aeternam, qui autem incredulus

ius est filio, non uidebit uitam, sed ira dei manet super illum. Et Ioan. 5. Amen, amen dico uobis, qui uerbum meum audit, et credit ei qui me misit, habet uitam eternam, et in iudicium non uenit, sed transit a morte in uitam.

Qui sunt effectus uitæ æternæ?

Non sentire amplius peccatum, mortem, sed habere perpetua gaudia et letitiam. Esa. 25. Et mors deuorabitur omnino, et absterget deus omnem lachrymam ab oculis eorum, et mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra, Apoc. 21.

Esa. 65. Ecce ego creo celos nouos, et non erunt in memoria priora, et non ascendent super cor, sed gaudebitis et exultabitis in sempiternum, in ijs quæ ego creo. Quia ecce creo Hierusalem exultationem, et populum eius gaudium, et exultabit in Hierusalem, et gaudebo in populo meo, et non audietur in eo ultra uox fletus et uox clamoris et c.

Item cap. 51. Qui redempti sunt a domino, reuertentur et uenient in Sion laudantes, et letitia sempiterna super capita eorum. Gaudium et letitiam tenebunt, fugiet dolor et genitus.

Psal. 2. Eden pauperes et saturabuntur, et laudabunt dominum qui requirunt eum, uiuent corda eorum in seculum seculi.

Psal.

Psal. 4. Illi abundabunt frumento & uino. Ego autem dormiam & requiescam, quia tu domine facis, ut securè habitem.

Esa. 64. Oculus nō uidit Deus absq; te, quæ præparasti diligentibus te.

Hæc testimonia ostendunt uitam æternam futurum esse talem statum, in qua liberati à peccato, morte & omnibus calamitatibus, uiuamus in perpetua luce, uera notitia dei, & fruamur æternis gaudijs & perpetua letitia. Quam nobis donet Deus propter fi-

lium suum Iesum Christum, qui cum patre

& spiritu sancto uiuit & re-

gnat super omnia be-

nedictus.

A M E N.

M A IOAN

IOANNIS GIGANTIS
NORTHVSANI IN D.
IOANNIS Spangebergi præceptoris
libellum commen-
datio.

Hunc quicumq; legis, puro lege pectore librum,
Non casum Niobes uel Phaëtonis habet.
Continet æternæ præcepta salubria uitæ,
Continet astrigeri iussa tremenda dei.
In leuibus quæras lususq; iocosq; libellis,
Hic pia cum iusto pondere uerba cadunt.
Quanta sic hic discis superi clementia patris,
Et quòd sit ueri discis ouile dei.
Quodq; sit hic discis pastoris munus amici,
Qui spargat uerbi pabula uera dei.
Hic hic cognoscis quæ sit diuina uoluntas,
Hic discis falsum temnere, uera sequi.
Hic quid sit disces, homo, lex, quid gratia Christi,
Quæ pressa est misera conditione diu.
Hæc ubi cognoscas introrsus scripta uidebis
Quid sit cum sana religione fides.
Qua sola Christo iusti reputamur, & illam
Ingredimur, quæ nos ducit ad strauiam.
Queisq; fuit disces ecclesia quassa procellis.
Quæq; fuit Latij patris auaritia.
Quidq; saginati (sacer ordo) egere molossi,
Quidq; uelit Latij ceraq; thusq; lupi.

Sed

COMMEN. IOAN. GIGANTIS.

Sed mihi tam facile est hunc commendare libellum,
Quàm facile est lingua deficiente loqui.
Ferreus est, lapis est, quem non hæc tangere possint,
Cordaq; habet Getico frigidiora gelu.
Siue etenim quassæ quæris solatia menti,
Hic, quo soleris uulnera mentis, habes,
Siue es inexhaustis opibus spoliatus & ære,
Hic surgit uelis aura secunda tuis.
Deniq; quodcumq; est, quod te turbatq; agitatq;
Hic legis admissis pharmaca certa malo.
Pharmaca multa etenim libro clauduntur in uno.
Continet hæc uarios bibliotheca libros.

M S ERAS

ERASMVS BE-
NEDICTVS SI-
lesius.

CVI diuina placet Verbi reuerentia sacri,
Cui cordi est sanctæ religionis opus.
Hunc legat attenta sed non sine mente libellum,
Quem Spaugenbergi sacra Minerva dedit.
Non hîc inuenies fatuæ præconia Bullæ,
Fulmina sacrilegi nec scelerata Papæ.
Non fictas clauas, mentitaq; dona, dolosq;
Nec fraudes Latij tendiculasq; Iouis.
Sunt procul hoc sacro ludibria mota libello,
Nec quod lectorem fallere possit, habet.
Sacra recognosces, sed fontibus cruta uiuis,
Atq; uoluntatem sancta q; uerbi dei.
Quid mors efficiat, peccati quæ sit origo,
Quale sit & primi quod meruere patres.
Quomodo nos omnes manibus pedibusq; reuinctos,
Lex uexet, damnet, uoce trementes, reos.
Quomodo nos contra contritos, ore suauis,
In gremio serues optime Christe tuo,
Utq; suo uerbo nos à ui demonis atri
Liberet, inq; patris cœlica regna trahat.
Pura fides quid sit, qua sola sydera adimus,
Qua q; deus iustos nos reputare solet.
Qualia facta deo placeant, quis cultus, honorq;
Commoda quæq; spei non dubitata sient.

In quibus

ERAS. BENE. EPIGRAM.

In quibus & regnis sit uera ecclesia Christi,
Quam dudum & miserè saeva procella quatit,
Talia cum doceat liber hic ambage remota,
Illi quis dubitet nomen inesse dei?
Cuius ab ore fluunt sanctissima uerba diserto,
Scribere credibile est, hunc agitante deo.
Quisquis anas igitur diuini semina uerbi,
Et Christum uerè supplice mente colis,
Hunc emptum tenui precio uersato libellum,
Semper & assidua uolue reuolue manu.
Crede mihi, non te quicquam legisse pigebit,
Et Spangebergo, qui dedit ista, faue.

FINIS.

INDEX

LOCORVM ET QVAE-
stionum huius libelli.

- 1 Folio QUID PASTOR
Ecclesiae.
Quod officium Pastoris.
Quid requiratur in pastore, ut sit idoneus.
- 2 QVAE LEGITIMA
uocatio.
Quomodo fiat uocatio.
- 3 An licitum sit petere ministerium.
Quid petitio.
- 4 Testimonia, quod petere ministerium sit licitum.
Quid debeat propositum esse suscepturo ministerium.
- 5 Quae summa doctrinae Christianae, tradenda in Ecclesia.
Quae partitio summaria totius scripturae.
- DE LEGE.
Quid Lex.
- 6 Quotuplex sit lex.
Quid lex diuina.
Quid lex humana.
Quid lex naturae.

Quae

I N D E X.

- 7 *Quæ lex diuina.*
Quotuplices sint leges Mosaicæ.
Quid lex moralis.
Vbi tradatur lex moralis.
*Quid intersit inter legem naturæ, & legem
moralem seu Decalogum.*
*Quare tradita sit lex Mosi, cum antea esset
lex naturæ.*
- 8 *Quomodo possint distribui leges naturæ.*
An decalogus obliget omnes homines.
Quæ partitio Decalogi.
- 9 *Breuis expositio Decalogi.*
- 10 *Quæ sint leges Mosaicæ iudiciales siue foren-
ses.*
- 11 *Quæ leges ceremoniales.*
*Quis effectus legis diuinæ, & quot sint eius
officia.*
- 12 *An possit homo suis uiribus legem dei præsta-
re.*
An possit homo iustificari per legem.
*Cur traditæ sint leges Mosaicæ, si non iustifi-
cant.*
- 13 **DE EVANGELIO.**
Quid Euangelium.
Quod discrimen inter legem & euangelium.
- 14 **DE PROMISSIONIBVS.**
Quot omnes

I N D E X.

Quotuplices sint promissiones scripture san-
ctae.

Quae sit prima promissio Euangelij.

15 An promissio euangelij sit uniuersalis.

Quod opus euangelij.

16 Quae summa euangelij.

DE PECCATO.

Quid peccatum.

Quae causa peccati.

An concedenda sit contingentia.

17 Quid contingentia.

Quotuplex necessitas.

Quid de fato sentiendum.

18 Quotuplex peccatum.

Quid peccatum originis.

Quae causae peccati originis.

19 Quod materiale peccati originis.

Quod formale peccati originis.

Quid concupiscentia.

Qui effectus peccati.

20 An maneat peccatum originis in sanctis, Et
quomodo remittatur peccatum originis
in baptismo.

Quare maneat poenae, scilicet, mors corpora-
lis, & ceterae calamitates, cum peccatum
remittatur.

Quid

I N D E X.

- 21 Quid peccatum actuale.
Quid reddat personam uitiosam.
- 22 Quid faciat personam deo acceptam.
Quotuplices sint affectus in natura hominis.
Quomodo agnoscantur peccata.
- 23 Discrimen peccati mortalis & uenialis.
Vnde peccata uenialia.
Que dicantur peccata mortalia.
- 24 Quid sentiendum de patrum diuisione, peccatorum actualium, interna & externa.
- 25 De peccatis omissionis, & ignorantie adfectatæ.
Quid requiratur in conuersis.
- 26 DE GRATIA.
Quid significet uocabulum, gratiæ.
Quid sit Gratia.
Quomodo intelligendum sit, cum dicitur: Gratia sumus iusti.
- 27 Que cause gratiæ.
Quomodo contingat nobis gratia.
- 29 An sit aliquod meritum nostrum in reconciliatione.
Qui effectus gratiæ.
- 30 Quomodo gratia liberet à peccato & morte: cū tamen maneat adhuc peccatum, hærens in carne, & mors corporalis.

Quare

I N D E X.

- 31 Quare Paulus discernat Gratiam & Do-
num.
Quid significet spiritus gratiae & precursus
apud Zachariam.
- 32 ⊕ DE IUSTIFICA-
tione.
Quid significant uocabula iustificari & iu-
stificatio.
- 33 Quid complectatur iustificatio.
Quomodo fiat iustificatio.
- 34 Quae sint causae iustificationis.
An agat aliquid nostra uoluntas.
- 35 Quae sit sententia huius dicti: Fide iustifica-
mur.
- 36 Quid excludat particula, Gratis.
Quare necesse sit tenere hanc exclusiuam.
- 37 Testimonia huius exclusivae.
- 38 An sit uera propositio: Sola fide iustifica-
mur.
- 40 Cum non simus iusti propter opera, quorsum
opus sit bene operari.
An Paulus post conuersionem sit iustus sola
fide, an fide & operibus, seu noua obedi-
entia simul.
- 41 ⊕ DE BONIS OPE-
ribus.

Quae

I N D E X.

Quae sint tenenda in doctrina de operibus.

Qualia opera requirantur, & quae sint bona opera.

- 42 Catalogus bonorum operum ex Decalogo.
43 Quomodo fiant bona opera.
45 An noua obedientia satisfaciat legi, & sit sine peccato.
46 Testimonia, quòd maneat in Sanctis peccatum.
47 Quomodo placeat inchoata obedientia, cum in sanctis sit peccatum.
48 Testimonia, quòd placeat inchoata obedientia.

DE DIGNITATE ET CAUSIS bene operandi.

- 49 *Quae prima causa.*
Quae secunda.
50 *Quae tertia.*
Quae quarta.
51 *Quae quinta.*
Quid noceant mala opera.
52 *An bona opera sint meritoria uitae aeternae.*
54 *Quare uita aeterna uocetur merces.*

DE POENITENTIA.

Quid poenitentia.
Quae partes.

N

Quid

I N D E X.

- 56 Quid contritio.
Quid fides pœnitentiæ pars, & de ea testimo-
nia.
- 57 Quid timor scruiilis.
Quid timor filialis.
De confessione & satisfactione.
- 58 Quæ confessio usitata.
- 59 Quid satisfactio.
Quotuplex satisfactio scholastica.
- 60 Unde orta sit satisfactio canonica.
Quid sentiendum de remissione pœnarum, &
an clauis possint imponere uel tollere pœ-
nas.
- 62 Quid indulgentiæ.

⊕ DE ABSOLUTIONE.

- Quid absolutio.
An possit reiterari.
- 63 An lapsi post baptismum possint consequi re-
missionem peccatorum.
De locis Epistolæ ad Hebræos.
- 64 An sit etiam aliquod peccatum irremissibile.
Quod sit peccatum in spiritum sanctum.
An omnis lapsus post agnitam ueritatem sit
peccatum irremissibile.
- 66 Qui effectus pœnitentiæ.

DE FIDE,

Quid

I N D E X.

- Quid fides.
67 Quomodo existat fides in animis.
Testimonia, quòd fides significet fiduciam mi-
sericordie.
69 Expositio dicti: Iustus fide sua uiuet.
70 Que professio fidei Christiane.
Symbolum Apostolorum.
71 Symbolum Nicenum.
73 Symbolum Athanasii.

77 D E D E O.

- Quid sit Deus.
Testimonia de unitate dei.
78 Quot sint persone diuinitatis.
Quid significet persona.
Testimonia, quòd sint tres persone.
79 Quid pater.
Quid filius.
Quid significet: In principio erat Verbum.
Quare uocatur λόγος seu Verbum.
Testimonia, quòd λόγος seu Verbum signifi-
cet personam, que sit natura deus.
81 Quid spiritus sanctus.
Testimonia, que probant spiritum sanctum esse
personam & natura deum.
Testimonia, quòd spiritus sanctus pariter pro-
cedat à patre & filio.

I N D E X.

DE CREATIONE.

- Quid creatio.
Quid creatura.
84 Quis conseruet creata.
Quomodo agnoscat^r deus in creaturis & na-
turis rerum.
85 Quomodo utendum sit creaturis.

DE HUMANIS VIRIBVS,
sive de libero arbitrio.

- Quid sit liberum arbitrium.
Quomodo uoluntas sit libera.
An possit obedire legi dei.
86 Quantum possit prestare uoluntas huma-
na.
87 Cur homines non possint legi dei satisfacere.
Testimonia.
An deterreantur homines à studio obediendi,
credendi & benefaciendi, cum sic doce-
tur.
88 An possit homo aliquid suis uiribus pre-
stare.
Quid sentiendum de opinione Manicheo-
rum.
89 Diuisio liberi arbitrij.
Quid liberum arbitrium ante lapsum.

90 Quid

I N D E X.

- 90 *Quid liberum arbitrium post lapsum.
Quid relinquatur nostro arbitrio in rebus spi-
ritualibus.*

DE PRAEDESTINATIONE.

- Quid praedestinatio.*
91 *Vnde auspicianda sit praedestinatio.*
Quot partes praedestinationis.
92 *Loci scripturae, qui ostendunt promissionem
esse uniuersalem.*

93 DE DISCRIMINE VET-
TERIS & noui testamenti.

*Quare illud uocetur uetus, hoc autem nouum
testamentum.*

An desierit uetus testamentum.

- 94 *Quid significant apud Paulum haec uocabu-
la, litera & spiritus.*

95 DE ABROGATIONE
legis.

Quid abrogatio legis.

An impij sint liberati à lege.

- 96 *Quae sint cause abrogatae legis.*
An tota lex sit abrogata.

Quare non liceat omittere Decalogum.

97 DE LIBERTATE
Christiana.

N 3

Quid

I N D E X.

Quid libertas Christiana.

Quot gradus libertatis Christianæ.

98 *Ad quid proſit hæc doctrina de libertate Chriſtiana.*

99 *An obedientia neceſſaria ſit, etiamſi poteſtas abutatur ſuo iure.*

Quid de cæremonijs à Chriſto inſtitutis.

100

DE CONSILIIS.

An ſint conſilia in euangelio à Chriſto tradita.

DE VINDICTA.

Quid præcipiatur de uindicta.

101 *Quid de hoc dicto: Vim ui repellere licet.*

DE PAUPERATE.

Quid præcipiatur de paupertate.

102 *Quid paupertas.*

103 *Quotuplex deſertio facultatum.*

DE CASTITATE.

Quid præcipiatur de caſtitate.

104 *Quid caſtitas.*

Dictum Pauli: De uirginibus præceptum non habeo &c.

Quòd falſo monachi extollant & præferant cœlibatum.

105 *Cur Paulus laudet & ſuadet uirginitatem et cœlibatum.*

106 DE

I N D E X.

106

DE ECCLESIA.

Quid Ecclesia.

Quando inceperit ecclesia.

Quotuplex ecclesia.

Quae hypocritica ecclesia.

107

Quae uera ecclesia.

Quid sentiendum de excommunicatis.

108

Quod discrimen inter ecclesiam hypocriticam
& ueram.

DE POTESTATE ECCLE=
siastica.

109

Quid clavis seu potestas ecclesiastica.

Quotuplex potestas ecclesiastica.

Quae sit potestas ordinis.

110

Quae potestas iurisdictionis.

Quid differant potestas ecclesiastica & poli=

tica.

Quando acceperit ecclesia claus.

111

An ualeat ministerium malorum ministro=

rum.

An debeatur Ministris ecclesiarum obedi=

tia.

112

An etiam in caeremonijs condendis debeatur
pastoribus obedientia.

DE SCANDALO.

Quid scandalum.

N 4

Quotu=

I N D E X.

- Quotuplex scandalum.
Quid scandalum acceptum.
113 Exempla.
Quid scandalum datum.
114 Quid agendum sit in rebus indifferentibus.
Quæ sint cauenda in ecclesiis, ne suboriantur
scandala.
115 **DE SACRAMEN-**
tis.
Quid sacramentum.
Quot sacramenta.
116 An alia sint sacramenta.
Quomodo uariant sententiæ de sacramentis.
118 Cur Christus instituerit sacramenta.
DE BAPTISMO.
Quid baptismus.
119 Vbi institutus sit baptismus.
Ad quid institutus.
Quid significet Baptismus.
Quis usus baptismi.
120 An possit baptismus iterari.
Quid intersit inter baptismum Ioannis &
Apostolorum.
121 **DE BAPTISMO PAR-**
uulorum.
Testimonia, quòd infantes sint baptisandi.
122 Res

I N D E X.

122 Refutatio obiectionis Anabaptistarum.

123 ⊕ DE COENA DOMINI.

Quibus nominibus uocetur sacramentum coenae dominicae.

124 Verba coenae dominicae.
Ad quid sit instituta.

125 Quis sit usus salutaris huius coenae.

126 Quomodo usus coenae certificet conscientiam
& confirmet fidem.

Quae sit digna preparatio, & quibus dandū sit hoc sacramentum.

127 Quid intersit inter sacramentum & sacrificium.

⊕ DE SACRIFICIIS.

Quot species sacrificij.

Quid sacrificium propitiatorium.

128 Quid sacrificium eucharisticum, seu laudis.

129 DE CRUCE ET AFFLICTIONIBUS.

Quid crux.

Quae consolatio in cruce & afflictionibus.

131 Cur inculcet nobis scriptura tam diligenter has consolationes.

132 Quae uera patientia.

Quid mali afferat impatientia.

N S DE

I N D E X.

DE HVMILIATIONE.

Quid humiliatio.

133 ⊕ DE ORATIONE.

Quid oratio.

Quot species orationis.

134 Quid inuocatio.

Quot requirantur ad inuocationem seu preca-
tionem.

Quod primum.

135 Quod secundum.

Quod tertium.

136 Quod quartum.

Quid petendum.

⊕ DE ORATIONE DOMI-
nica.

Quid oratio dominica.

137 Breuis expositio orationis dominice.

139 DE MAGISTRATV.

Quid magistratus.

Quid tyrannis.

An fundetur magistratus in scripturis san-
ctis.

140 An magistratus sit ordinatio dei.

Quòd non sit res mala, etiamsi multi mali ra-
piunt imperia.

In quas res debeat respicere magistratus.

Cur

I N D E X.

- Cur in deum.
- 141 Cur in seipsum.
- 142 Cur debeant respicere in subditos.
- 143 Quid debeat magistratus subditis.
Quid debeant subditi magistratibus.
- 144 An potestas magistratum sit infinita.
- 145 Quid agendum, si precipiant aliquid contra
ius diuinum.
An placeant deo opera ista politica.
- 146 Quod falso hypocritæ euehant opera mona-
stica.
- 147 DE POLITIA EC-
clesiastica.
Quid de politia ecclesiastica sentiendum.
Quot sint partes politiae ecclesiasticae.
- 148 DE MATRIMONIO.
Quid matrimonium.
Quale opus.
- 149 Quantum se extendat.
Vbi institutum.
Quando institutum.
Quare institutum.
- 150 Quid agendum in matrimonio.
Quid ferendum, quae crux coniugij.
An possit initium matrimonium solui.
Quae sint seruanda circa matrimonium.

151 AB

I N D E X.

- 151 An coniugium omnibus sit liberum.
⊕ DE INVOCATIONE
sanctorum.
An sancti sint inuocandi pro mediatori-
bus.
- 152 An sancti sint adorandi.
- 153 Dilutio obiectionis, quod per tribunos
& comites itur ad regem uel princi-
pem.
Quomodo colendi sint Sancti.
- 154 ⊕ DE IMAGINIBVS.
An imagines sint in ecclesia tolerande.
- 155 Quid faciendum si populus colat & ad-
oret imagines.
An imagines sint honorande.
- 156 Quare Gregorius uocet imagines laico-
rum libros.
- 157 Quid de reliquijs sanctorum.
Que sint uere reliquie sanctorum.
- 158 DE SEPULTURA.
Vnde orta sit sepultura mortuorum.
- 159 Vbi habenda sit sepultura.
Quomodo celebranda sit sepultura.
- 160 Quomodo habendus sit locus sepultu-
rae.

DE

I N D E X.

- 161 DE RESURRECTIONE
mortuorum.
Quid resurrectio mortuorum.
Testimonia de resurrectione Mortuorum.
- 163 Testimonia ueteris testamenti.
- 164 An resuscitandi sint omnes homines pariter boni ac mali.
Testimonia, quod etiam impij cum corporibus sint resurrecturi ad supplicium.
- 165 Quomodo futura sit resurrectio.
- 166 Typus nostrae resurrectionis in creaturis.
Quid illi, quos ultimus dies reperiet in carne uiuos.
- DE CONSUMMATIONE
seculi, & iudicio extremo, siue
die domini.
- Quid consummatio seculi.
- 167 Quid iudicium extremum siue dies domini.
Quotuplex aduentus Christi.
Quomodo uenturus ad iudicandum.
- 168 Cur iudicaturus.
Quis ordo extremi iudicij.

Quo

I N D E X.

Quae præcedent.

Quae fient ipso die.

Quae sequentur.

169

DE VITA AETERNA.

Quae mors aeterna.

Quis promiserit uitam aeternam.

Quibus.

170

Qui sint effectus uitae aeternae.

F I N I S.

L I P S I A E,

M I C H A E L B L U M

E X C V S I T.

M. D. XLIIII.

de lege

Prou 9
19 ul 1760

3

ULB Halle
003 875 938

76

M
T A
nen
ne C

